

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI
SAMARQAND VILOYATI XALQ TA’LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIIY
MARKAZI**

**“PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA TA’LIM TEXNOLOGIYALARI”
KAFEDRASI**

Umumiy o‘rta ta’lim maktablari direktor o‘rinbosarlari va yoshlar etakchilari
malakalarini oshirish kurslari uchun “Ta’limda innovatsion
yondashuvlar” moduli bo‘yicha

O‘QUV METODIK MAJMUA

Samarqand – 2020

Ushbu o'quv metodik majmua markaz direktori huzuridagi yig'ilishning 2020- yil 4-yanvardagi 1- sonli qaror bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchi:

X.Xudoyberdiyeva

Pedagogika, psixologiya va ta'lim
texnologiyalari kafedrası
o'qituvchisi

Ishchi o'quv metodik majmua "Pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalari" kafedrasining 2020 yil 4-yanvardagi 1- sonli qaror bilan tasdiqlangan.

Kafedra mudiri:

_____ G.Fayzullayeva

KIRISH

Ushbu o'quv metodik majmua O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni, 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-sonli Qarori, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 187-sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 29 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli farmonida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u zamonaviy talablar asosida rahbar o'rinbosarlari malakasini oshirish jarayonlarining mazmunini takomillashtirish hamda ularning kasbiy kompetentligini oshirishni nazarda tutadi.

Dastur mazmuni O'zbekiston Respublikasining ta'lim-tarbiya sohasidagi davlat siyosati, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy hujjatlari, rahbarlik mahorati va boshqarish psixologiyasi, boshqaruvda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, amaliy xorijiy til, ta'limdagi innovatsion yondashuvlar, ta'lim muassasasida ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va boshqarish yo'llarini o'z ichiga oladi va ular bo'yicha tegishli yangi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular umumiy o'rta ta'lim maktablari ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosarlarining malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligi hamda kompetentligiga qo'yiladigan malaka talablari va o'quv rejasi asosida shakllantirilgan bo'lib, ta'lim muassasasi direktor o'rinbosarlarining zamonaviy boshqaruvga oid bilim va innovatsiya, ilg'or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga keng tatbiq etish hamda xorijiy tilni intensiv o'zlashtirish darajasini oshirish hisobiga ularning kasb mahoratini muntazam yuksaltirishni nazarda tutadi.

Kursning maqsadi va vazifalari

Malaka oshirish kursining **maqsadi** – ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining o‘z kasbiy faoliyatini yuqori ilmiy-uslubiy darajada ta’minlashi uchun zarur bo‘ladigan bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarini yangilash, malaka talablari, o‘quv reja va dasturlari asosida ularning kasbiy kompetentligi va kasbiy mahoratini doimiy rivojlanishini ta’minlashdan iborat.

Kursning **vazifalariga** quyidagilar kiradi:

- tinglovchilarga O‘zbekiston Respublikasining ta’lim-tarbiya sohasidagi davlat siyosati va ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning huquqiy-me’yoriy asoslarini o‘rgatish;

- ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining kasbiy mahoratni egallash bo‘yicha bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarini uzluksiz yangilash va rivojlantirish;

- pedagogik jamoani samarali boshqarish omillari va shaxslararo munosabatlarni tashkil etishda psixologik qonuniyatlarni o‘rganish;

- ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarini boshqaruvda qo‘llaniladigan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy til asoslarini o‘rganishga yo‘naltirish;

- ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarlarining malaka talablariga mos holda umumiy o‘rta ta’limning sifatini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish va boshqarish bo‘yicha kasbiy kompetentlik darajasini uzluksiz rivojlantirish.

Kurs yakunida tinglovchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar:

“Ijtimoiy modullar”, “Umumkasbiy modullar” va “Mutaxassislik modullari” bo‘yicha tinglovchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar tegishli ta’lim sohasi bo‘yicha pedagog kadrlar malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligi hamda kompetentligiga qo‘yiladigan malaka talablari bilan belgilanadi.

Malaka oshirish kursi bo'yicha tinglovchilar quyidagi bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetensiyalarga ega bo'lishlari talab etiladi:

Tinglovchi:

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, ta'lim sohasidagi mamlakat qonunchiligi, shuningdek ta'lim sohasiga doir boshqa qonunlar hamda me'yoriy hujjatlar mazmunini;

- mamlakatda joriy etilgan mehnat huquqlari va mehnat nizolarini hal qilish tartibini;

- ta'lim sohasida iqtisodiy faoliyat asoslarini va qo'shimcha byudjetdan tashqari mablag'larni jalb etish usullarini;

- boshqaruvda mulohazat madaniyati, rahbar imijini tashkil etuvchi asosiy elementlarni;

- ish vaqtini samarali tashkil etishi usullarini (taym-menejment);

- boshqaruvda tizimli tahlil asoslarini;

- ta'lim sohasidagi davlat siyosatini va ta'lim tizimining istiqbolli yo'nalishlarini;

- boshqarish faoliyatining mohiyatini, asosiy vazifa va usullarini;

- pedagogik jarayonni amalga oshirish qonuniyatlarini va ta'limning zamonaviy psixologik-pedagogik nazariyalari va o'qitish texnologiyalarini;

- ta'limni boshqarishning asosiy tamoyillarini;

- ta'lim muassasalari faoliyati natijalari ustidan davlat nazoratini amalga oshirishning mazmuni va samarali usullarini;

- ta'lim sohasida innovatsion faoliyat asoslarini;

- ta'limdagi yangi yondashuvlar, strategiyalar, texnologiya va metodlar (PISA, TIMSS, PIRLS, TALIS, STEAM va boshqalar)ning mazmun va mohiyatini;

- ta'lim muassasalarini boshqarishning nazariy asoslari va metodlarini;

- ta'lim muassasalarini boshqarishda qo'llaniladigan axborot texnologiyalarini;

- ta'lim muassasasi faoliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan innovatsiyalarni o'zlashtirish;

- mehnat faoliyatni motivatsiyalash usullaridan foydalanish;

- ta'lim muassasasidagi ta'limning natijalarini nazorat qilishda innovatsion usullaridan foydalanish;

- ta'lim tizimi va muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi o'quv-uslubiy va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish;

- ta'limni boshqarishda ishlatiladigan axborot texnologiyalarini qo'llash;

- boshqaruv jarayonidagi muammolar, dolzarb vazifalarning optimal echimini ishlab chiqishi;
- muassasadagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni sifatli tashkil etish **ko'nikmalarga**;
- ta'lim muassasalarida, ta'limni boshqaruv organlarida innovatsion loyihalarni, rivojlantirish dasturlarini, tavsiyalarni yaratish va joriy etish;
- pedagoglarning ilg'or ta'lim texnologiyalariga oid ehtiyojlarni aniqlay olish va metodik yordam bera olish;
- mehnat jamoasida nizolarning oldini olish va hal etish metodlarini qo'llash;
- muassasaning boshqaruv jarayonidagi muammolar, dolzarb masalalarning optimal echimini ishlab chiqishi;
- ta'lim innovatsiyalarini joriy etishdagi muammolarini aniqlay olish va echimini topish **malakalarga**;
- malaka oshirish kursida o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalardan kasbiy faoliyatda foydalanish;
- ijobiy shaxslararo munosabatlarni qaror toptirishda rahbarlik qobiliyatlarini rivojlantirish;
- kundalik va ijtimoiy hayotga doir, ta'limga va kasbga yo'naltirilgan mavzular bo'yicha xorijiy tilda muloqot qilish;
- ta'lim tizimini boshqarishda dasturiy vositalardan foydalanish;
- ta'limni boshqarishda elektron kontentni yaratish;
- elektron hujjat almashinish tizimidan foydalanish;
- kommunikativ, o'z-o'zini rivojlantirish, o'z ustida ishlash, mas'uliyat va moslashuvchanlik, o'quv-tarbiya jarayonini holisona baholash;
- ta'lim muassasasida ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy jarayonini samarali tashkil etish va boshqarish **kompetensiyalariga** ega bo'lishi lozim.

3.3. Ta'limda innovatsion yondoshuvlar

T/R	Modul mavzular	Tinglovchilarning o'quv yuklamasi			
		Jami	Ma'ruza	Amaliy	Mustaqil ta'lim
1.	Ta'limda innovatsion yondoshuvning ahamiyati.		2		2

	Innovatsiyalarga ta'sir etuvchi omillar				
2.	Pedagogik innovatsiyalarning amaliyotga tadbiiq etilishi			2	
3.	Pedagogik texnologiyalarning mohiyati va interfaol metodlar mazmuni			2	
4.	Texnologik yondoshuv asosida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish.			2	
5.	PISA, TALIS, PIRLS, TIMSS xalqaro baholash dasturlari. Jahon tajribasi ta'lim tizimida ilg'or ta'lim texnologiyalaridan foydalanish tajribasi.			2	
	Jami:	12	2	8	2

. NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Ta'limda innovatsion yondoshuvning ahamiyati.

Innovatsiyalarga ta'sir etuvchi omillar. (2-soat)

Innovatsiyalarning asosiy ko'rinishlari. Ta'lim innovatsiyalari. Ta'lim innovatsiyalarining turlari. Novatsiya (yangilanish). Novatsiya va innovatsiyaning farqli jihatlari. Ta'lim innovatsionlari ta'minlaydigan o'zgarishlar. Innovatsion faoliyat mazmuni. Pedagogning innovatsion faoliyati. Pedagogik innovatsion faoliyat belgilari. Ta'lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish bosqichlari. Pedagogda ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvni qaror toptirish bosqichlari.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-amaliy mashg'ulot: Pedagogik innovatsiyalarning amaliyotga tadbiiq etilishi (2-soat)

Ta'lim muassasalariga innovatsiyalarni kiritish bosqichlari. Axborotlar bankini yaratish, tahlil va loyihalashtirish. yangilikni amaliyotga kiritish.

2-amaliy mashg'ulot: Pedagogik texnologiyalarning mohiyati va interfaol metodlar mazmuni (2-soat)

Pedagogik texnologiya mohiyati. Pedagogik texnologiya turlari. Interfaol metodlar mazmuni va ularning qo'llanilishi.

3-amaliy mashg‘ulot: Texnologik yondoshuv asosida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish.(2-soat)

Pedagogik jarayonda demokratik va insonparvarlik g‘oyalarining ustuvorligiga erishish. Aqliy xujum, klaster, akvarium, “Labirint”va “CHarxpalak”,”Bumerang” “BBB”, “FSMU”, metodlari, Venn diagrammasi, metodlarini to‘g‘ri qullay olish .

4-amaliy mashg‘ulot: PISA, TALIS, PIRLS, TIMSS xalqaro baholash dasturlari. Jahon tajribasi ta’lim tizimida ilg‘or ta’lim texnologiyalaridan foydalanish tajribasi.(2-soat)

Xalqaro baholash dasturlari, o‘quvchilar bilimni aniqlash testlari. Rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimi taraqqiyotining ayrim masalalari.

MUSTAQIL TA’LIMNI TASHKIL ETISH SHAKLI VA MAZMUNI

Tinglovchilarning mustaqil ta’limi yakka tartibda bitiruv malaka ishi bo‘yicha turli adabiyotlardan va internet resurslaridan foydalangan holda ma’lumot to‘plash, ularni o‘rganish va tahlil qilish hamda taqdimotlar tayyorlash asosida tashkil etiladi.

MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI

Hozirgi vaqtda ta’lim jarayonida o‘qitishning zamonaviy metodlari keng qo‘llanilmoqda. O‘qitishning zamonaviy metodlarini qo‘llash o‘qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta’lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi.

An’anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta’lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasining ko‘tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta’lim beruvchi tomonidan ta’lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta’lim jarayonida faolligi muttasil rag‘batlantirilib turilishi, o‘quv materialini kichik-kichik bo‘laklarga bo‘lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo‘naltiruvchi matn, loyiha, rolli o‘yinlar kabi metodlarni qo‘llash va ta’lim oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. **Interfaol metodlar** deganda-ta’lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta’lim jarayonining markazida ta’lim oluvchi bo‘lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo‘llanilganda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta’lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta’lim oluvchi markazda bo‘lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- ta’lim samarasi yuqoriroq bo‘lgan o‘qish-o‘rganish;
- ta’lim oluvchining yuqori darajada rag‘batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e’tiborga olinishi;
- o‘qish shiddatini ta’lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta’lim oluvchining tashabbuskorligi va mas’uliyatining qo‘llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o‘rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

“Aqliy hujum” metodi - biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to‘plab, ular orqali ma’lum bir echimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. YOzma shaklida esa berilgan

savolga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma'lum belgilar bo'yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to'g'ri va ijobiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi.

“Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta'lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo'ladi, shu jumladan ta'lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta'lim oluvchilar o'z fikrini faqat og'zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli g'oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta'lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

“Aqliy hujum” metodi ta'lim beruvchi tomonidan qo'yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo'yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.

2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog'lash maqsad qilib qo'yilganda-yangi mavzuga o'tish qismida amalga oshiriladi.

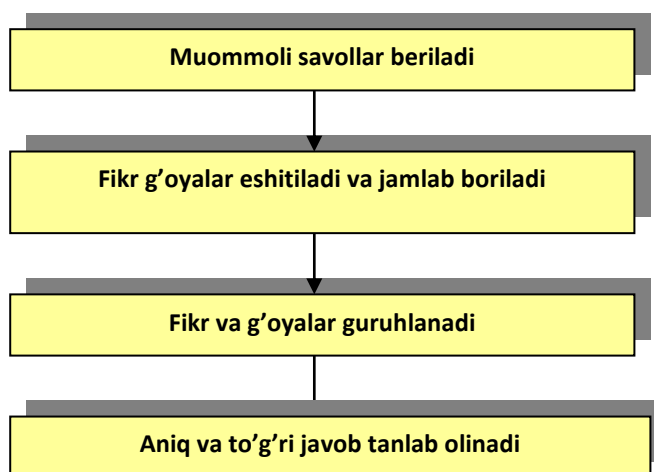
3. O'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo'yilganda-mavzudan so'ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo'llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g'oyalar, ular hatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi.

3. Har bir ta'lim oluvchi qatnashishi shart.

Quyida “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Aqliy hujum” metodining tuzilmasi

“Aqliy hujum” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr, g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;
2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. Ta’lim oluvchilarning fikr-g‘oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog‘ozlarga yoki doskaga) to‘planadi;
4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;
5. YUqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi.

“Aqliy hujum” metodining afzalliklari:

- natijalar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli fikr-g‘oyalarning shakllanishiga olib keladi;
- ta’lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;
- fikr-g‘oyalar vizuallashtirilib boriladi;
- ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini tekshirib ko‘rish imkoniyati mavjud;
- ta’lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg‘otadi.

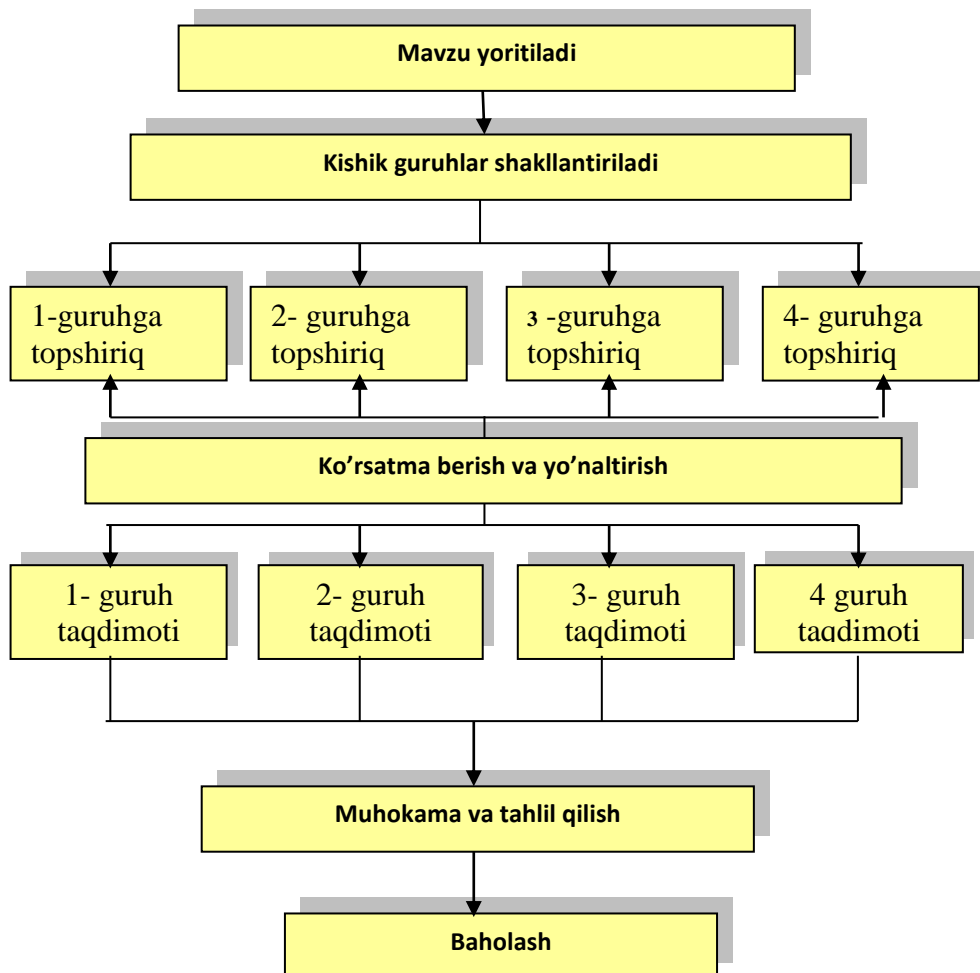
“Aqliy hujum” metodining kamchiliklari:

- ta’lim beruvchi tomonidan savolni to‘g‘ri qo‘ya olmaslik;
- ta’lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi - ta’lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o‘quv materialini o‘rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish.

Ushbu metod qo‘llanilganda ta’lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolda bo‘lishga, bir-biridan o‘rganishga va turli nuqtai- nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo‘ladi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo‘llanilganda ta’lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Chunki ta’lim beruvchi bir vaqtning o‘zida barcha ta’lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi. Quyida “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi. Mavzu bo‘yicha bir-biriga bog‘liq bo‘lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta‘lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo‘linishlari mumkin.
3. Kichik guruhlar topshiriqni bajarishga kirishadilar.
4. Ta‘lim beruvchi tomonidan aniq ko‘rsatmalar beriladi va yo‘naltirib turiladi.
5. Kichik guruhlar taqdimot qiladilar.
6. Bajarilgan topshiriqlar muhokama va tahlil qilinadi.
7. Kichik guruhlar baholanadi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining afzalligi:

- o‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi;
- muloqotga kirishish ko‘nikmasining takomillashishiga olib keladi;
- vaqtni tejash imkoniyati mavjud;

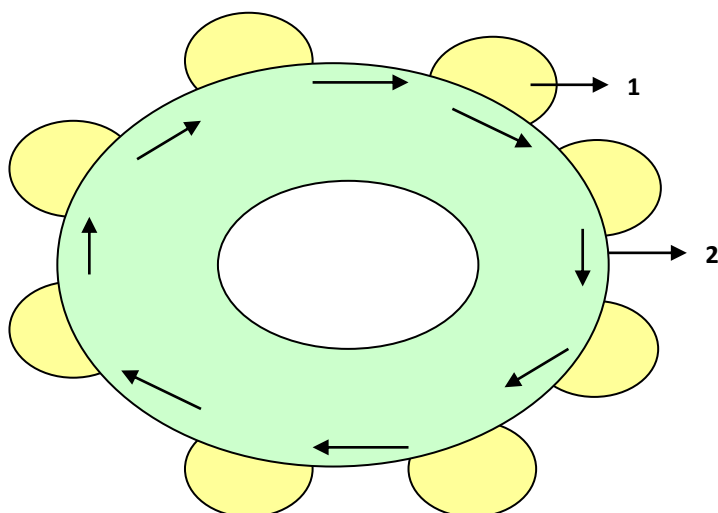
- barcha ta'lim oluvchilar jalb etiladi;
- o'z-o'zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo'ladi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining kamchiliklari:

- ba'zi kichik guruhlarda kuchsiz ta'lim oluvchilar bo'lganligi sababli kuchli ta'lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;
- barcha ta'lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo'ladi;
- guruhlararo o'zaro salbiy raqobatlar paydo bo'lib qolishi mumkin;
- guruh ichida o'zaro nizo paydo bo'lishi mumkin.

“Davra suhbatı” metodi – aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta'lim oluvchilar tomonidan o'z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o'qitish metodidir.

“Davra suhbatı” metodi qo'llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta'lim oluvchining bir-biri bilan “ko'z aloqasi”ni o'rnatib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og'zaki davra suhbatida ta'lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta'lim oluvchilardan ushbu savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so'raydi va aylana bo'ylab har bir ta'lim oluvchi o'z fikr-mulohazalarini og'zaki bayon etadilar. So'zlayotgan ta'lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo'lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

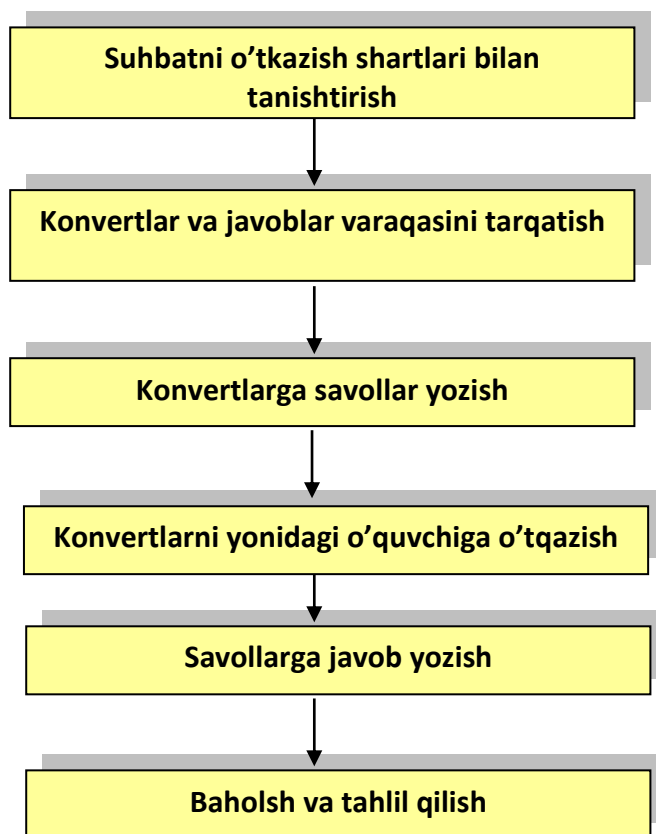
Belgilar:

- 1-ta'lim oluvchilar
- 2-aylana stol

Davra stolining tuzilmasi

YOzma davra suhbatida ham stol-stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir ta'lim oluvchiga konvert qog'ozı beriladi. Har bir ta'lim oluvchi konvert ustiga ma'lum bir mavzu bo'yicha o'z savolini beradi va “Javob varaqasi”ning biriga o'z

javobini yozib, konvert ichiga solib qo'yadi. SHundan so'ng konvertni soat yo'nalishi bo'yicha yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi. Konvertni olgan ta'lim oluvchi o'z javobini "Javoblar varaqasi"ning biriga yozib, konvert ichiga solib qo'yadi va yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo'ylab harakatlanadi. YAKuniy qismda barcha konvertlar yig'ib olinib, tahlil qilinadi. Quyida "Davra suhbat" metodining tuzilmasi keltirilgan

"Davra suhbat" metodining tuzilmasi

"Davra suhbat" metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Mashg'ulot mavzusi e'lon qilinadi.
2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni mashg'ulotni o'tkazish tartibi bilan tanishtiradi.
3. Har bir ta'lim oluvchiga bittadan konvert va javoblar yozish uchun guruhda necha ta'lim oluvchi bo'lsa, shunchadan "Javoblar varaqalari"ni tarqatilib, har bir javobni yozish uchun ajratilgan vaqt belgilab qo'yiladi. Ta'lim oluvchi konvertga va "Javoblar varaqalari"ga o'z ismi-sharifini yozadi.
4. Ta'lim oluvchi konvert ustiga mavzu bo'yicha o'z savolini yozadi va "Javoblar varaqasi"ga o'z javobini yozib, konvert ichiga solib qo'yadi.
5. Konvertga savol yozgan ta'lim oluvchi konvertni soat yo'nalishi bo'yicha yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi.

6. Konvertni olgan ta'lim oluvchi konvert ustidagi savolga "Javoblar varaqalari"dan biriga javob yozadi va konvert ichiga solib qo'yadi hamda yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi.

7. Konvert davra stoli bo'ylab aylanib, yana savol yozgan ta'lim oluvchining o'ziga qaytib keladi. Savol yozgan ta'lim oluvchi konvertdagi "Javoblar varaqalari"ni baholaydi.

8. Barcha konvertlar yig'ib olinadi va tahlil qilinadi.

Ushbu metod orqali ta'lim oluvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda eta oladilar. Bundan tashqari ushbu metod orqali ta'lim oluvchilarni muayyan mavzu bo'yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda ta'lim oluvchilar o'zlari bergan savollariga guruhdagi boshqa ta'lim oluvchilar bergan javoblarini baholashlari va ta'lim beruvchi ham ta'lim oluvchilarni ob'ektiv baholashi mumkin.

"Davra suhbatı" metodining afzalliklari:

- o'tilgan materialining yaxshi esda qolishiga yordam beradi;
- barcha ta'lim oluvchilar ishtirok etadilar;
- har bir ta'lim oluvchi o'zining baholanishi mas'uliyatini his etadi;
- o'z fikrini erkin ifoda etish uchun imkoniyat yaratiladi.

"Davra suhbatı" metodining kamchiliklari:

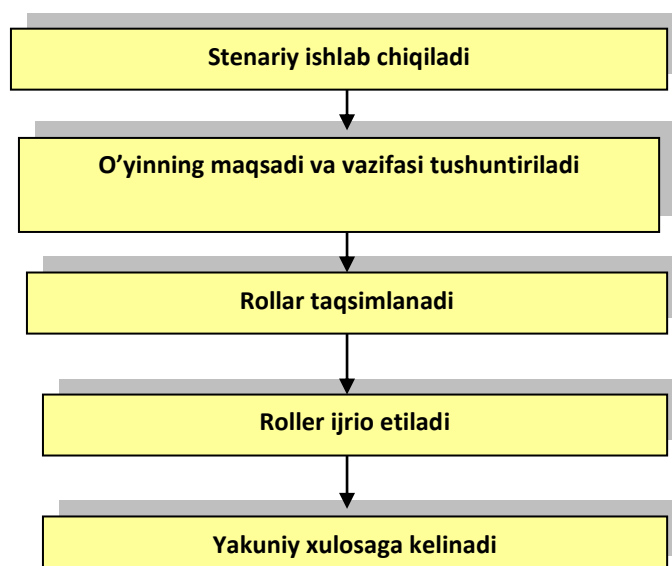
- ko'p vaqt talab etiladi;
- ta'lim beruvchining o'zi ham rivojlangan fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi talab etiladi;
- ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo'lgan mavzu tanlash talab etiladi.

"Rolli o'yin" metodi - ta'lim oluvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko'rsatib beruvchi metoddir.

Rolli o'yinlarning ishbop o'yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. SHu bilan birga "Rolli o'yin" metodida ta'lim oluvchilar ta'lim beruvchi tomonidan ishlab chiqilgan ssenariydagi rollarni ijro etish bilan kifoyalanishsa, "Ishbop o'yin" metodida rol ijro etuvchilar ma'lum vaziyatda qanday vazifalarni bajarish lozimligini mustaqil ravishda o'zlari hal etadilar.

Rolli o'yinda ham ishbop o'yin kabi muammoni echish bo'yicha ishtirokchilarning birgalikda faol ish olib borishlari yo'lga qo'yilgan. Rolli o'yinlar ta'lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi.

“Rolli o‘yin” metodida ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilar haqida oldindan ma’lumotga ega bo‘lishi lozim. Chunki rollarni o‘ynashda har bir ta’lim oluvchining individual xarakteri, xulq-atvori muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzular ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasiga mos kelishi kerak. Rolli o‘yinlar o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilarda motivatsiyani shakllantirishga yordam beradi. Quyida “Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi

“Rolli o‘yin” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha o‘yinning maqsad va natijalarini belgilaydi hamda rolli o‘yin ssenariysini ishlab chiqadi.
2. O‘yinning maqsad va vazifalari tushuntiriladi.
3. O‘yinning maqsadidan kelib chiqib, rollarni taqsimlaydi.
4. Ta’lim oluvchilar o‘z rollarini ijro etadilar. Boshqa ta’lim oluvchilar ularni kuzatib turadilar.
5. O‘yin yakunida ta’lim oluvchilardan ular ijro etgan rolni yana qanday ijro etish mumkinligini izohlashga imkoniyat beriladi. Kuzatuvchi bo‘lgan ta’lim oluvchilar o‘z yakuniy mulohazalarini bildiradilar va o‘yinga xulosa qilinadi.

Ushbu metodni qo‘llash uchun ssenariy ta’lim beruvchi tomonidan ishlab chiqiladi. Ba’zi hollarda ta’lim oluvchilarni ham ssenariy ishlab chiqishga jalb etish mumkin. Bu ta’lim oluvchilarning motivatsiyasini va ijodiy izlanuvchanligini oshirishga yordam beradi. Ssenariy maxsus fan bo‘yicha o‘tilayotgan mavzuga mos ravishda, hayotda yuz beradigan ba’zi bir holatlarni yoritishi kerak. Ta’lim oluvchilar ushbu rolli o‘yin ko‘rinishidan so‘ng o‘z fikr-mulohazalarini bildirib, kerakli xulosa chiqarishlari lozim.

“Rolli o‘yin” metodining afzallik tomonlari:

- o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilarda motivatsiya (qiziqish)ni shakllantirishga yordam beradi;
- ta’lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olishni o‘rgatadi;
- ta’lim oluvchilarda berilgan vaziyatni tahlil qilish malakasi shakllanadi.

“Rolli o‘yin” metodining kamchilik tomonlari:

- ko‘p vaqt talab etiladi;
- ta’lim beruvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi;
- ta’lim oluvchilarning o‘yinga tayyorgarligi turlicha bo‘lishi mumkin;
- barcha ta’lim oluvchilarga rollar taqsimlanmay qolishi mumkin.

“Bahs-munozara” metodi - biror mavzu bo‘yicha ta’lim oluvchilar bilan o‘zaro bahs, fikr almashinuv tarzida o‘tkaziladigan o‘qitish metodidir.

Har qanday mavzu va muammolar mavjud bilimlar va tajribalar asosida muhokama qilinishi nazarda tutilgan holda ushbu metod qo‘llaniladi. Bahs-munozarani boshqarib borish vazifasini ta’lim oluvchilarning biriga topshirishi yoki ta’lim beruvchining o‘zi olib borishi mumkin. Bahs-munozarani erkin holatda olib borish va har bir ta’lim oluvchini munozaraga jalb etishga harakat qilish lozim. Ushbu metod olib borilayotganda ta’lim oluvchilar orasida paydo bo‘ladigan nizolarni darhol bartaraf etishga harakat qilish kerak.

“Bahs-munozara” metodini o‘tkazishda quyidagi qoidalarga amal qilish kerak:

- barcha ta’lim oluvchilar ishtirok etishi uchun imkoniyat yaratish;
- “o‘ng qo‘l” qoidasi (qo‘lini ko‘tarib, ruhsat olgandan so‘ng so‘zlash)ga rioya qilish;
- fikr-g‘oyalarni tinglash madaniyati;
- bildirilgan fikr-g‘oyalarning takrorlanmasligi;
- bir-birlariga o‘zaro hurmat.

Quyida “Bahs-munozara” metodini o‘tkazish tuzilmasi berilgan.

“Bahs-munozara” metodining tuzilmasi

“Bahs-munozara” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi munozara mavzusini tanlaydi va shunga doir savollar ishlab chiqadi.
2. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga muammo bo‘yicha savol beradi va ularni munozaraga taklif etadi.
3. Ta’lim beruvchi berilgan savolga bildirilgan javoblarni, ya’ni turli g‘oya va fikrlarni yozib boradi yoki bu vazifani bajarish uchun ta’lim oluvchilardan birini kotib etib tayinlaydi. Bu bosqichda ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga o‘z fikrlarini erkin bildirishlariga sharoit yaratib beradi.
4. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilar bilan birgalikda bildirilgan fikr va g‘oyalarni guruhlarga ajratadi, umumlashtiradi va tahlil qiladi.
5. Tahlil natijasida qo‘yilgan muammoning eng maqbul echimi tanlanadi.

“Bahs-munozara” metodining afzalliklari:

- ta’lim oluvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi;
- ta’lim oluvchilar o‘z fikrining to‘g‘riligini isbotlashga harakat qilishiga imkoniyat yaratiladi;
- ta’lim oluvchilarda tinglash va tahlil qilish qobiliyatining rivojlanishiga yordam beradi.

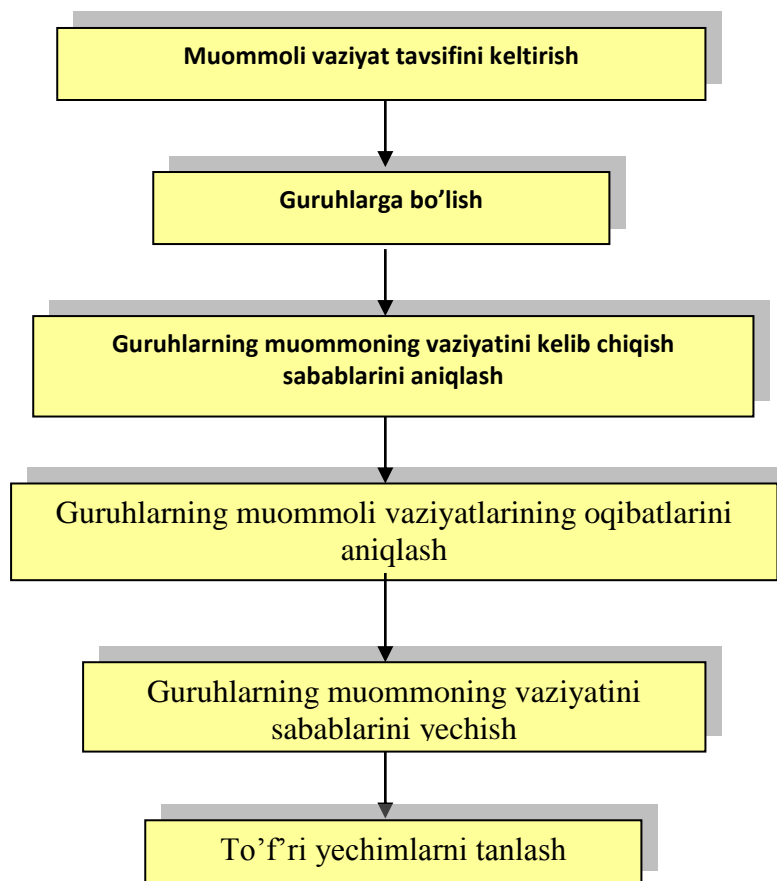
“Bahs-munozara” metodining kamchiliklari:

- ta’lim beruvchidan yuksak boshqarish mahoratini talab etadi;
- ta’lim oluvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo‘lgan mavzu tanlash talab etiladi.

“Muammoli vaziyat” metodi - ta’lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning echimini topish bo‘yicha ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir.

“Muammoli vaziyat” metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta’lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak. Ular qo‘yilgan muammoning echimini topishga qodir bo‘lishlari kerak, aks holda echimni topa olmagach, ta’lim oluvchilarning qiziqishlari so‘nishiga, o‘zlariga bo‘lgan ishonchlarining yo‘qolishiga olib keladi. «Muammoli vaziyat» metodi qo‘llanilganda ta’lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va

oqibatlarini tahlil qilishni, uning echimini topishni o‘rganadilar. Quyida “Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.
2. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.
3. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarni kichik guruhlarga ajratadi.
4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o‘rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so‘ng bir xil fikrlar jamlanadi.
5. Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to‘g‘risida fikr-mulohazalarini taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so‘ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni echishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni echish yo‘llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning echimi bo‘yicha taqdimot qiladilar va o‘z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so‘ng bir xil echimlar jamlanadi. Guruh ta’lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni echish yo‘llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

“Muammoli vaziyat” metodining afzalliklari:

- ta’lim oluvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi;
- ta’lim oluvchilar muammoning sabab, oqibat va echimlarni topishni o‘rganadilar;
- ta’lim oluvchilarning bilim va qobiliyatlarini baholash uchun yaxshi imkoniyat yaratiladi;
- ta’lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o‘rganadilar.

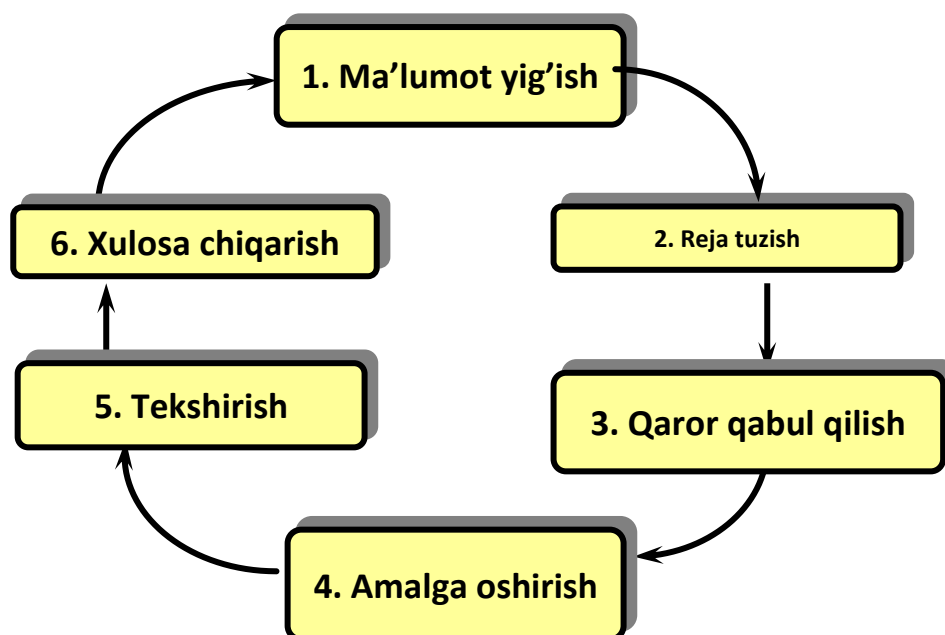
“Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:

- ta’lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi;
- qo‘yilgan muammo ta’lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak;
- ko‘p vaqt talab etiladi.

“Loyiha” metodi - bu ta’lim oluvchilarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo‘yicha axborot yig‘ish, tadqiqot o‘tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta’lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar. Loyiha ishlab chiqish yakka tartibda yoki guruh bo‘lishi mumkin, lekin har bir loyiha o‘quv guruhining birgalikdagi faoliyatining muvofiqlashtirilgan natijasidir. Bu jarayonda ta’lim oluvchining vazifasi belgilangan vaqt ichida yangi mahsulotni ishlab chiqish yoki boshqa bir topshiriqning echimini topishdan iborat. Ta’lim oluvchilar nuqtai-nazaridan topshiriq murakkab bo‘lishi va u ta’lim oluvchilardan mavjud bilimlarini boshqa vaziyatlarda qo‘llay olishni talab qiladigan topshiriq bo‘lishi kerak.

Loyiha o‘rganishga xizmat qilishi, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiiq etishi, ta’lim oluvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirish, tashkillashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yarata oladigan bo‘lishi kerak.

Quyidagi chizmada “Loyiha” metodining bosqichlari keltirilgan.

“Loyiha” metodining bosqichlari

“Loyiha” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Muhandis-pedagog loyiha ishi bo‘yicha topshiriqlarni ishlab chiqadi. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda darslik, sxemalar, tarqatma materiallar asosida topshiriqqa oid ma’lumotlar yig‘adilar.

2. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda ish rejasini ishlab chiqadilar. Ish rejasida ta’lim oluvchilar ish bosqichlarini, ularga ajratilgan vaqt va texnologik ketma-ketligini, material, asbob-uskunalarni rejalashtirishlari lozim.

3. Kichik guruhlar ish rejalarini taqdimot qiladilar. Ta’lim oluvchilar ish rejasiga asosan topshiriqni bajarish bo‘yicha qaror qabul qiladilar. Ta’lim oluvchilar muhandis-pedagog bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar bo‘yicha erishiladigan natijalarni muhokama qilishadi. Bunda har xil qarorlar taqqoslanib, eng maqbul variant tanlab olinadi. Muhandis-pedagog ta’lim oluvchilar bilan birgalikda “Baholash varaqasi”ni ishlab chiqadi.

4. Ta’lim oluvchilar topshiriqni ish rejasi asosida mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin.

5. Ta’lim oluvchilar ish natijalarini o‘zlarini tekshiradilar. Bundan tashqari kichik guruhlar bir-birlarining ish natijalarini tekshirishga ham jalb etiladilar. Tekshiruv natijalarini “Baholash varaqasi”da qayd etiladi. Ta’lim oluvchi yoki kichik guruhlar hisobot beradilar. Ish yakuni quyidagi shakllarning

birida hisobot qilinadi: og‘zaki hisobot; materiallarni namoyish qilish orqali hisobot; loyiha ko‘rinishidagi yozma hisobot.

6. Muhandis-pedagog va ta’lim oluvchilar ish jarayonini va natijalarni birgalikda yakuniy suhbat davomida tahlil qilishadi. O‘quv amaliyoti mashg‘ulotlarida erishilgan ko‘rsatkichlarni me‘yoriy ko‘rsatkichlar bilan taqqoslaydi. Agarda me‘yoriy ko‘rsatkichlarga erisha olinmagan bo‘lsa, uning sabablari aniqlanadi.

Muhandis-pedagog “Loyiha” metodini qo‘llashi uchun topshiriqlarni ishlab chiqishi, loyiha ishini dars rejasiga kiritishi, topshiriqni ta’lim oluvchilarning imkoniyatlariga moslashtirib, ularni loyiha ishi bilan tanishtirishi, loyihalash jarayonini kuzatib turishi va topshiriqni mustaqil bajara olishlarini ta’minlanishi lozim.

“Loyiha” metodini amalga oshirishning uch xil shakli mavjud:

- yakka tartibdagi ish;
- kichik guruhiy ish;
- jamoa ishi.

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI
1-MAVZU:TA’LIMDA INNOVATSION YONDOSHUVNING
AHAMIYATI. INNOVATSIYALARGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR.

Reja:

- 1. Innovatsiya va novatsiya tushunchasi mohiyati**
- 2. Innovatsion ta’lim texnologiyalarining mohiyati, turlari va nazariy asoslari.**

4. Lug‘aviy jihatdan **“innovatsiya”** tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda (“innovation”) “yangilik kiritish” degan ma’noni anglatadi. “Innovatsiya” tushunchasi mazmunan aniq holatni ifodalaydi.

Innovatsiya – muayyan tizimning ichki tuzilishini o‘zgartirishga qaratilgan faoliyat

“O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi”da ko‘rsatilishicha, innovatsiya quyidagicha mazmun va tushunchalarga ega: “Innovatsiya (ingl. “innovations” – kiritilgan yangilik, ixtiro) – 1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta’minlash uchun iqtisodiyotga sarflangan mablag‘lar; 2) ilmiy-texnika yutuqlari va ilg‘or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalaridagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalar va faoliyat doiralarida qo‘llanishi”¹.

A.I.Prigojinning fikriga ko‘ra, innovatsiya maqsadga muvofiq ravishda muayyan ijtimoiy birlik – tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga nisbatan munosabatga yangicha yondashish, bu munosabatni bir qadar turg‘un elementlar bilan boytib borish tushunilishi lozim. Bu o‘rinda anglanadiki, muallifning qarashlari bevosita ijtimoiy munosabatlar, ularga nisbatan innovatsion yondashish mohiyatini ifodalaydi. SHundan kelib chiqqan holda har bir shaxs fuqaro, mutaxassis, rahbar, xodim, qolaversa, turli ijtimoiy munosabatlar jarayonining ishtirokchisi sifatida o‘ziga xos innovator faoliyatni tashkil etadi.

Amerikalik psixolog E.Rodjers o‘z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo‘lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo‘lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o‘rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o‘rgangan.

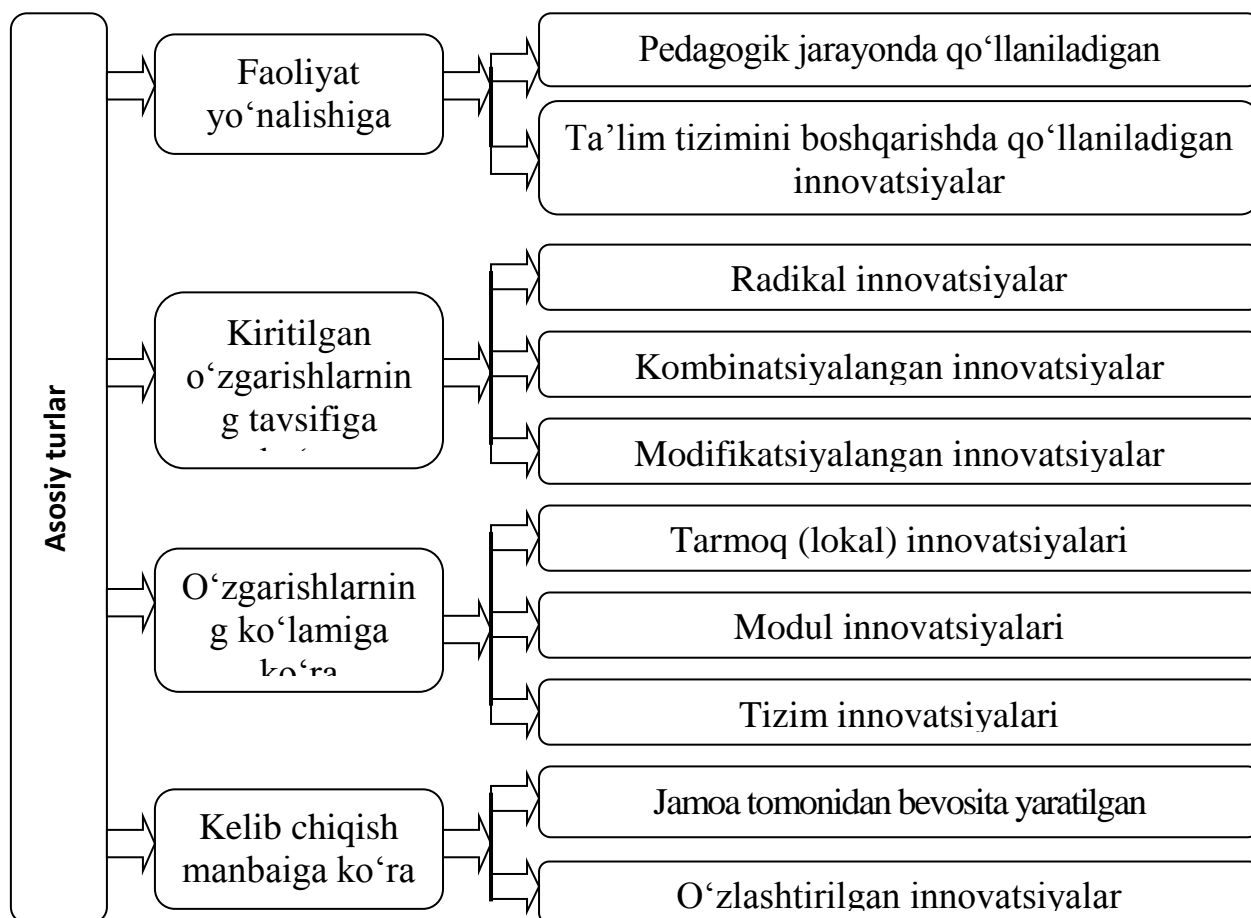
Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation" – yangilik kiritish, ixtiro) – ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim.

Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi.

Ta'lim innovatsiyalari – ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida echish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Ta'lim innovatsiyalari "innovatsion ta'lim" deb ham nomlanadi. "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klubi"da qo'llanilgan.

Ta'lim innovatsiyalari bir necha turga ajratiladi. Ular (4-rasm):

Ta'lim innovatsiyalarining asosiy turlari

Innovatsiyalar turli ko‘rinishga ega. Quyidagilar innovatsiyalarning asosiy ko‘rinishlari sanaladi:

- yangi g‘oyalar;
- tizim yoki faoliyat yo‘nalishini o‘zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar;
- noan’anaviy yondashuvlar;
- odatiy bo‘lmagan tashabbuslar;

Ta’lim tizimida yoki o‘quv faoliyatida innovatsiyalarni qo‘llashda sarflangan mablag‘ va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish **maqsadi** ko‘zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o‘zgaruvchan mexanizmga ega bo‘lishi zarur.

Barcha sohalarda bo‘lgani kabi ta’limda ham “novatsiya”, “innovatsiya” hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to‘g‘risida so‘z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo‘lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o‘zgartirishga xizmat qilsa u **novatsiya (yangilanish)** deb yuritiladi.

Bordi-yu, faoliyat ma’lum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o‘zgartirishga xizmat qilsa, u **innovatsiya (yangilik kiritish)** deb ataladi

Ilmiy adabiyotlarda “novatsiya” (yangilanish, yangilik) hamda “innovatsiya” (yangilik kiritish) tushunchalarining bir-biridan farqlanishiga alohida e’tibor qaratiladi. Misol uchun, V.I. Zagvyazinskiyning e’tirof etishicha, “yangi”, “yangilik” tushunchasi nafaqat muayyan g‘oyani, balki hali amaliyotda foydalanilmagan yondashuv, metod hamda texnologiyalarni ifodalaydi. Ammo bunda jarayon elementlari yaxlit yoki alohida olingan elementlaran iborat bo‘lib, o‘zgarib turuvchi sharoit va vaziyatda ta’lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etish g‘oyalarini o‘zida aks ettiradi.

Darhaqiqat, yangilik – vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko‘rinishida namoyon bo‘ladi.

Mohiyatiga ko‘ra novatsiya va innovatsiya o‘rtasida muayyan farqlar mavjud. Ular quyidagilardir (2-jadval):

2-jadval. Novatsiya va innovatsiyalar o'rtasidagi asosiy farqlar

Asosiy farqlar	
Novatsiya	Innovatsiya
1) amaldagi nazariya doirasida qo'llaniladi; 2) ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi; 3) metodlar yangilanadi; 4) natija avvalgi tizimni takomillashtiradi	1) tizimli, yaxlit va davomli bo'ladi; 2) ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi; 3) sub'ektlarning faoliyati to'la yangilanadi; 4) yangi texnologiyalar yaratiladi; 5) faoliyatda yangi sifat natijalariga erishiladi; 6) amaliyotning o'zi ham yangilanadi

I.P.Podlasъyning fikriga ko'ra, ta'lim innovatsionlari quyidagi o'zgarishlarga olib keladi:

- pedagogik tizimning tamomila o'zgarishi;
- o'quv jarayonining o'zgarishi;
- pedagogik nazariyaning o'zgarishi;
- o'qituvchi faoliyatining o'zgarishi;
- talaba (talaba) faoliyatining yangilanishi;
- pedagogik texnologiyaning o'zgarishi;
- ta'lim mazmunining yangilanishi;
- o'qitish shakl, metod va vositalarining o'zgarishi;
- ta'lim tizimi boshqaruvning o'zgarishi;
- ta'lim maqsadi va natijalarning o'zgarishi

V. Pedagogik innovatsion jarayon mohiyati. Zamonaviy ta'limga xos muhim jihatlardan biri – pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish sanaladi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish masalasi o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab jiddiy o'rganila boshlagan. Xususan, X.Barnet, J.Basset, D.Gamilton, N.Gross, R.Karlson, M. Maylz, A.Xeyvlok, D.CHen, R.Edem, F.N. Gonobolin, S.M. Godnin, V.I.Zagvyazinskiy, V.A.Kan-Kalik, N.V.Kuzmina hamda V.A.Slastenin kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlarda innovatsion faoliyat, pedagogik faoliyatga innovatsion yondashish, innovatsion g'oyalarni

asoslash va ularni amaliyotga samarali tadbqiq etish, xorijiy mamlakatlar hamda respublikada yaratilgan pedagogik innovatsiyalardan xabaror bilish orqali pedagog faoliyatida ulardan faol foydalanish borasidagi amaliy harakatlar mazmunini yoritilgan.

Mohiyatiga ko'ra innovatsiyalar munosabat yoki jarayonga yangilik kiritishning dinamik tizimi sanaladi. O'z-o'zidan tizim sifatida yangilik kiritirish munosabat yoki jarayonning, birinchidan, ichki mantig'ini, ikkinchidan, kiritilayotgan yangilikning muayyan vaqt oralig'ida izchil rivojlanishi va atrof-muhitga ko'rsatadigan o'zaro ta'sirini ifodalaydi.

V.A.Slastenin innovatsiyani yangilik yaratish, keng yoyish va foydalanishga qaratilgan maqsadga muvofiq, yo'naltirilgan jarayoni majmui deb biladi. Muallifning fikriga ko'ra har qanday innovatsiya yangi vositalar yordamida ijtimoiy sub'ektlarning ehtiyojini qondirish va intilishlarini rag'batlantirish maqsadini ko'zlaydi.

Har qanday innovatsiyada "yangi", "yangilik" tushunchalari muhim ahamiyatga ega. Turli munosabat va jarayonlarga kiritilayotgan yangilik mazmunan xususiy, sub'ektiv, mahalliy va shartli g'oyalar tarzida namoyon bo'ladi.

Xususiy yangilik munosabat, ob'ekt yoki jarayonga tegishli elementlardan birini o'zgartirish, yangilashni nazarida tutadi.

Sub'ektiv yangilik ma'lum ob'ektning o'zini yangilash zaruriyatni ifodalaydi.

Mahalliy yangilik alohida olingan ob'ekt uchun kiritilayotgan yangilikning amaliy ahamiyatini tavsiflash uchun xizmat qiladi.

SHartli yangilik esa munosabat, ob'ekt yoki jarayonda murakkab, progressiv yangilanishning sodir etilishini ta'minlovchi ma'lum elementlarning yig'indisini yoritishga xizmat qiladi.

R.N.YUsubbekova innovatsiyalarni pedagogik nuqtai nazardan ko'rib chiqishga e'tiborni qaratadi. Xususan, pedagogik innovatsiyalar muallif tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonida avval ma'lum bo'lmagan, qayd qilinmagan holat yoki natijaga olib boruvchi pedagogik hodisaning o'zgarib turishi mumkin bo'lgan mazmuni ekanligi ta'kidlanadi. Rossiyalik olimlar – A.I.Prigojin, B.V.Sazonov, V.S.Tolstoy, N.P.Stepanov va b. esa innovatsion jarayon hamda uning tarkibiy qismlarini o'rganishga e'tiborni qaratgan. Bu o'rinda ular innovatsion jarayonning tashkil etilishiga nisbatan quyidagi ikki yondashuv mavjud ekanligini e'tirof etadi:

1) yangilikning individual mikro darajasi (unga ko'ra qandayir yangi g'oyaga amaliyotga joriy etiladi);

2) alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro ta'sirini ifodalovchi mikro daraja (bu o'rinda alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o'zaro

ta'sirlanishi, birligi, raqobati va birining o'rnini ikkinchisi tomonidan egallanishi ahamiyatli sanaladi).

A.I.Prigojin, B.V.Sazonov va V.S.Tolstoylar o'z tadqiqotlarida yangilik kiritishning tizimli konsepsiyani asoslashga uringan. Bu o'rinda mualliflar innovatsion jarayonlarning quyidagi ikki muhim bosqichini bir-biridan ajratib ko'rsatishadi:

1. Yangilik sifatida namoyon bo'ladigan g'oyalarni ishlab chiqish (m: korxonada, tashkilot tomonidan muayyan turdagi mahsulotni ishlab chiqishning rejalashtirilishi).

2. Yangilik (muayyan mahsulot)ni keng ko'lamda ishlab chiqish.

Oliy ta'lim muassasalarida innovatsion jarayonlarni tashkil etishda o'ziga xos yondashuvlar kuzatiladi. Ular:

1. Gnostik-dinamik yondashuv (unga ko'ra pedagoglar pedagogik innovatsiyalar, ularning turlari, yaratilishi, amaliyotga tatbiq etilishi, xorij mamlakatlarida yaratilgan ilg'or pedagogik (ta'limiy) innovatsiyalar va ularni o'rganish, mahalliy shart-sharoitlarni inobatga olgan holda amaliyotda ulardan foydalanishga doir bilim, ko'nikma, malakalarni izchil o'zlashtiradilar, o'z faoliyatlarida pedagogik innovatsiyalarni faol qo'llash borasidagi tajribalarni o'zlashtiradilar).

2. Individual faoliyatli yondashuv (bunda pedagoglar o'zlarining individual imkoniyatlari, qobiliyatlari, tajribalariga tayangan holda amaliyotda pedagogik innovatsiyalarni qo'llashda muayyan izchillikka erishadilar).

3. Ko'p sub'ektki (dialogik) yondashuv (mazkur yondashuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni hamkasblarning o'zaro, xususan, ko'p yillik ish tajribasi, kasbiy mahorat va tajribaga ega pedagoglarning faoliyatlari bilan tanishish, ularning ta'lim innovatsiyalarini samarali, maqsadli va uzluksiz qo'llashga doir tavsiya hamda ko'rsatmalaridan foydalanishlarini ifodalaydi).

4. Insonparvarlik yondashuvi (ushbu yondashuv pedagogik jarayonda innovatsiyalarni qo'llashda ta'lim oluvchilarning imkoniyatlari, xohish-istaklari, qiziqishlari, bilim, ko'nikma va malakalari darajasini inobatga olish maqsadga muvofiqligini yoritishga xizmat qiladi).

5. Individual-ijodiy yondashuv (unga ko'ra har bir pedagog faoliyatini o'rganilayotgan mavzu, o'quv materialining mohiyati, shuningdek, o'z imkoniyatlari, salohiyati, mahorati, ish tajribasidan kelib chiqqan holda ta'lim va tarbiya jarayonlarini ijodiy ishlanmalar asosida tashkil etadi).

Innovatsion faoliyat – yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmualar muammolarni echishga qaratilgan faoliyat

Mohiyatiga ko‘ra innovatsion faoliyat ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish, fan-texnika yutuqlaridan foydalanish asosida yangi takomillashtirilgan mahsulotni yaratishdan iborat.

Pedagogning innovatsion faoliyati quyidagilar bilan belgilanadi:

- yangilikni qo‘llashga tayyorgarligi;
- pedagogik yangiliklarni qabul qilishi;
- novatorlik darajasi;
- kommunikativ qobiliyatning rivojlanganligi;
- ijodkorligi

Innovatsion faoliyat pedagogning ruhiy, aqliy, jismoniy kuchini ma’lum maqsadga yo‘naltirish asosida BKMni egallash, amaliy faoliyatni nazariy bilimlar bilan to‘ldirib borish, bilish, loyihalash, kommunikativ nutq va tashkilotchilik mahoratini rivojlantirishni talab etadi.

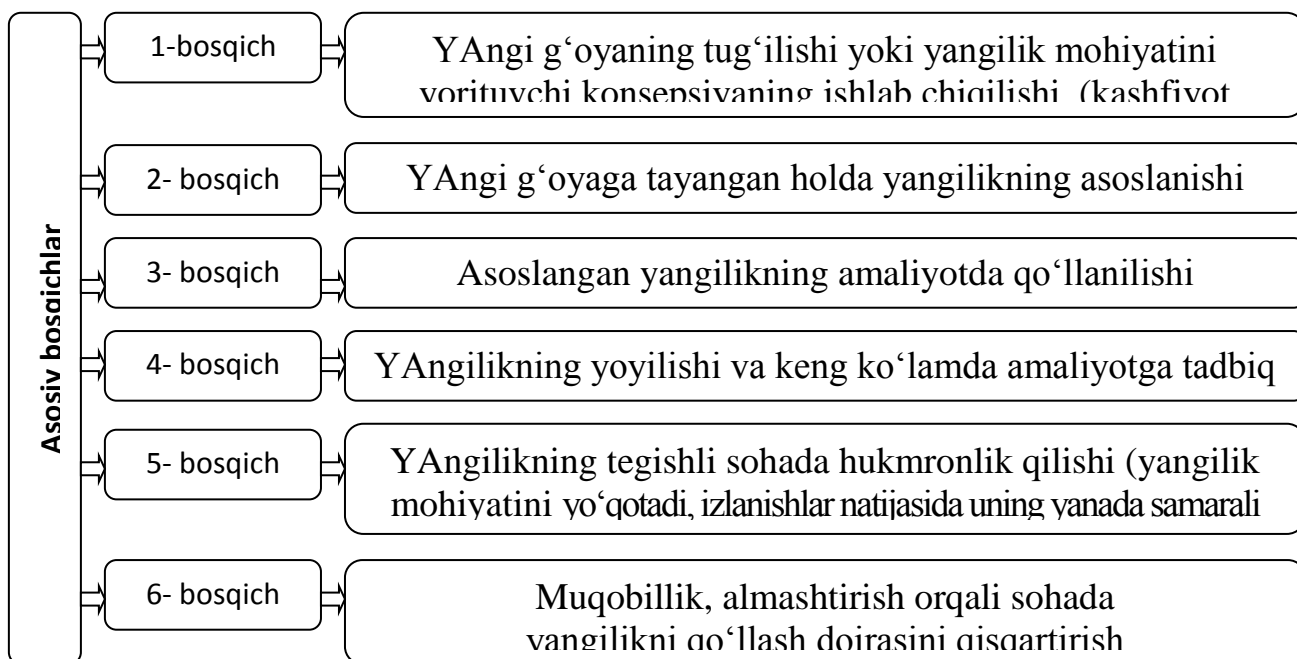
M.Jumaniyozovaning e’tirof etishicha, pedagogik innovatsion faoliyati quyidagi **belgilar** asosida namoyon bo‘ladi:

- ijodiy faoliyat falsafasini egallashga intilish;
- pedagogik tadqiqot metodlarini egallash;
- mualliflik konsepsiyalarini yaratish qobiliyati;
- tajriba-sinov ishlarini rejalashtirish va amalga oshira olish;
- o‘zidan boshqa tadqiqotchi-pedagoglar tajribalarini qo‘llay olish;
- hamkasblar bilan hamkorlik;
- fikr almashish va metodik yordam ko‘rsata olishlik;
- ziddiyatlarning oldini olish va bartaraf etish;

V.Slasteninining fikriga ko‘ra innovatsion yondashuv quyidagilarga ega bo‘lishni ifodalaydi:

- faoliyatga yangilik (o‘zgartirish) kiritishga texnologik va metodologik jihatdan tayyorgarlik;
- yangicha fikrlash;
- yuksak muomala madaniyati

Pedagogik innovatsiyalar tegishli sohada ijobiy o‘zgarishlarni sodir etish, sifat jihatdan yuqori natijalarga erishish maqsadida qo‘llaniladi. Bu turdagi innovatsiyalarni asoslash muayyan bosqichlarda kechadi. Ular (5-rasm):

Innovatsiyalarni asoslash bosqichlari

R.N.YUsufbekova pedagogik nuqtai nazardan innovatsion jarayon tuzilmasi

1. Sohada namoyon bo'layotgan yangilikni ajratib ko'rsatuvchi blok (unda pedagogikadagi yangi g'oyalar, pedagogik yangiliklarning tasnifi, ularni asoslashga xizmat qiladigan shart-sharoitlar, yangilik darajasini belgilovchi me'yorlar, pedagoglarning yangiliklarni o'zlashtirish va unan amaliyotda samarali foydalanishga tayyorliklari, an'analar va novatorlik tashabbuslari, sohada yangiliklarni yaratish bosqichlari aks etadi).

2. Pedagoglar tomonidan yangilikning idrok qilinishi, o'zlashtirilishi va baholanishi ifodalovchi blok (unda pedagogik jamoalar tomonidan yangiliklarning baholanishi va o'zlashtirilishi – turli innovatsion jarayonlar, konservatorlik va novatorlik, innovatsiya muhiti, pedagogik jamoalarning yangilikni idrok etish va baholashga tayyorliklari aks etadi).

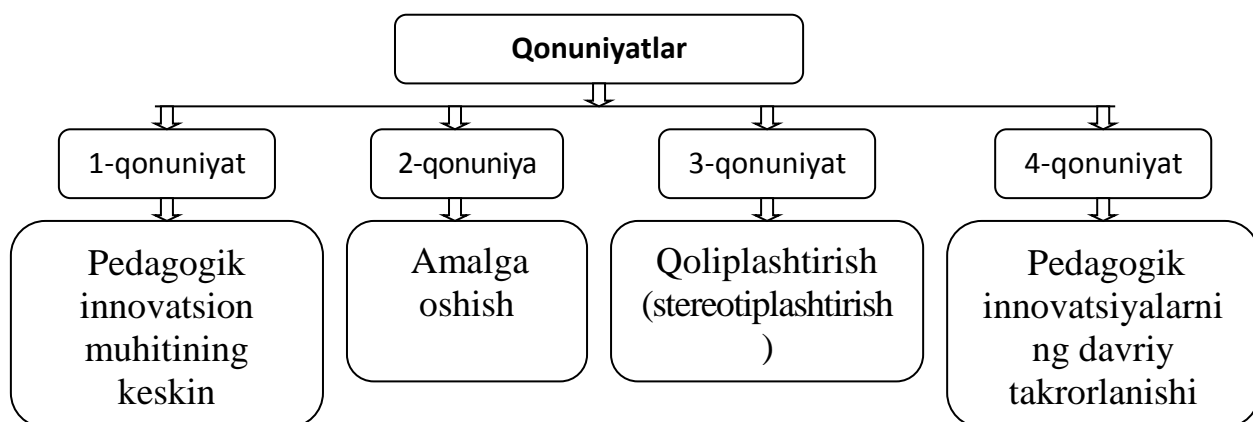
3. YAngilikdan foydalanish va uni joriy etish bloki (unda yangilikni amaliyotga tadbiiq etish va ulardan samarali foydalanish hodisasi ro'y beradi).

Bu o'rinda M.M.Potashnik tomonidan e'tirof etilgan innovatsiya jarayonlar mohiyatini ifodalovchi talqin alohida ahamiyatli ekanligini ko'rsatish o'tish maqsadga muvofiqdir. Mazkur talqinga ko'ra innovatsion jarayon quyidagi tuzilmalarga ega (6-rasm):

Innovatsion jarayon tuzilmalari

Innovatsiya jarayoni tarkibiy tuzilmalardan iborat bo‘lish bilan birga muayyan qonuniyatlarga ham bo‘ysunadi. Mazkur jarayon uchun quyidagi to‘rtta qonuniyat xarakterli sanaladi (7-rasm):

Pedagogik innovatsion jarayon qonuniyatlari

Keskin beqarorlik qonuniyatiga ko'ra pedagogik jarayon va hodisalar to'g'risidagi yaxlit tasavvurlar o'zgaradi, shakllangan pedagogik yangilik baholanadi va bu yangilikning ahamiyati, qiymati e'tirof etiladi.

Amalga oshish qonuniyati yangilikning hayotiyiligini ifodalaydi, unga ko'ra yangi pedagogik innovatsiyalar stixiyali yoki ongli ravishda o'ta tezkor yoki tezkor ravisha amaliyotga tatbiq etiladi.

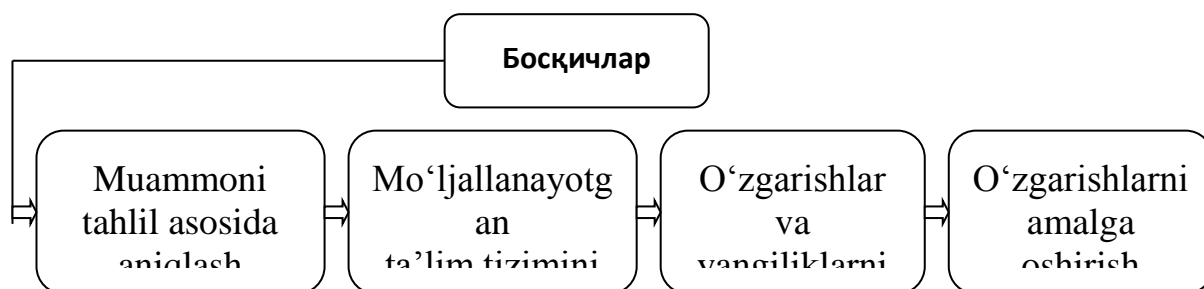
Qoliplashtirish (stereotiplashtirish) qonuniyati aksariyat pedagoglarda yangicha tafakkurning qaror topganligini va ularning innovatsiyalarni amaliyotga tatbiq etish yo'lida faollik ko'rsatishlarini tavsiflaydi. Bu jarayonda dastlab innovatsion xarakter kasb etgan g'oyalar yanada ilg'or yangiliklarni amalga oshirish yo'lida to'siq bo'la boshlaydi.

Pedagogik innovatsiyalarning davriy takrorlanishi va qaytarilishi qonuniyati yangiliklarning yangi, yanada qulay sharoitlarda qayta tiklanishini ifodalaydi.

Odatda pedagogik innovatsiyalarning amaliyotga tatbiq etilishi ikki xil kechadi:

1 Pedagogik innovatsiyalarning amaliyotga tatbiqi stixiyali kechadi, ya'ni, innovatsion jarayonda pedagogik yangiliklarga bo'lgan ehtiyoj hisobga olinmaydi, ularni amaliyotga tatbiq etishda mavjud shart-sharoitlar, usul va yo'llariga ongli munosabat bildirilmaydi. Pedagogik innovatsiyalarning amaliyotga tatbiqi stixiyali kechadi, ya'ni, pedagogik yangiliklar innovatsion jarayonda ongli, maqsadga muvofiq, ilmiy asoslangan faoliyat mahsuli sifatida amaliyotga joriy etiladi

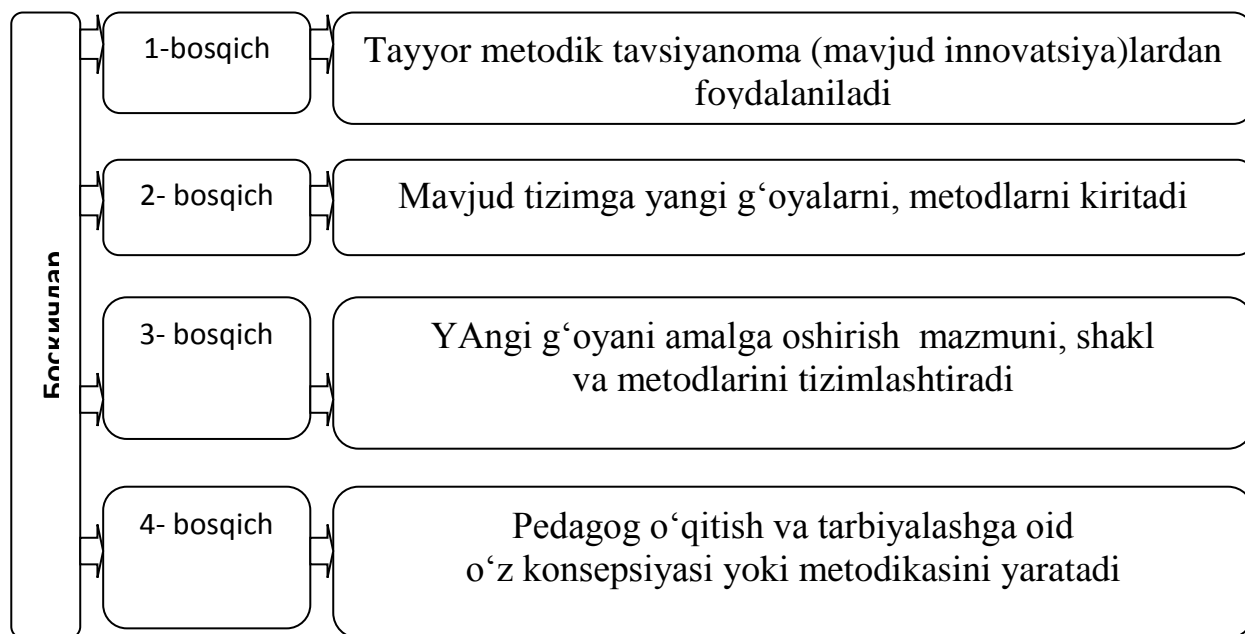
Ta'lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish bir necha **bosqichlarda** kechadi. Ular quyidagilardir (8-rasm):

Innovatsiyalarni pedagogik jarayonga tatbiq etish bosqichlari

Bugungi kunda pedagoglarning innovatsion faoliyat ko'nikma, malakalariga ega bo'lishlari muhim ahamiyatga ega. Pedagoglar tomonidan innovatsion faoliyat

ko'nikma, malakalarini o'zlashtira olishlarida ularning innovatsion yondashuvga ega bo'lishlari talab etiladi. O'z mohiyatiga ko'ra pedagoglar tomonidan innovatsion faoliyat ko'nikma, malakalarining o'zlashtirilishi ularda innovatsion yondashuvni qaror topishi asosida kechadi. Pedagoglarda innovatsion yondashuvning qaror topishi ham murakkab jarayon bo'lib, u bir necha bosqichda kechadi. YA'ni (9-rasm):

Pedagoglarda innovatsion yondashuvni qaror toptirish bosqichlari

Demak, ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiyaning rivojlanishi ta'lim tizimida ham tub o'zgarishlar sodir bo'lishiga olib keladi. Ta'lim tizimining modernizatsiyasi davlat va jamiyat malakali kadrlarga, shaxsning esa sifatli ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ro'y beradi.

Ta'lim amaliyotida pedagogik texnologiyalarning qo'llanilishi ta'lim tizimi modernizatsiyasining tarkibiy elementi hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda ta'lim-tarbiya jarayonlarini texnologiyalashtirish kam kuch va vaqt sarflagan holda kutilayotgan natijani qo'lga kiritishga imkon beradi, o'qitish sifatini yaxshilab, samaradorligini oshiradi.

Pedagogik innovatsiyalar pedagogik faoliyatga yangiliklarning izchil olib kirilishini tavsiflaydi. Pedagogik innovatsiyalarning didaktik imkoniyatlariga ko'ra ta'lim tizimi va jarayoni rivojlanib boradi. O'qituvchining innovatsion faoliyati pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olg'a undovchi, bunyodkorlikka rag'batlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'lib, ta'lim jarayonining sifatini kafolatlaydi. SHu sababli har bir o'qituvchi innovatsiyalarning mohiyatini to'la tushungan holda o'z faoliyatiga izchil tatbiq eta olishi zarur.

Nazorat savollari:

1. “Modernizatsiya” tushunchasi qanday ma’noni anglatadi?
2. “Ta’lim tizimining modernizatsiyasi” deganda nimani tushunasiz?
3. Ta’lim tizimining modernizatsiyalashda qanday vazifalar hal qilinadi?
4. Ta’lim tizimini modernizatsiyalashning ustuvor yo‘nalishlari nimalardan iborat?
5. Texnologiya nima?
6. Ta’lim texnologiyasi deganda nimani tushunasiz?
7. “Pedagogik texnologiya” tushunchasi YUNESKO tomonidan qanday sharhlangan?
8. “Ta’lim texnologiyasi” nazariyasining shakllanishi qanday bosqichlarda kechgan?
9. Qanday tamoyillar pedagogik texnologiyaga xos sanaladi?
10. Pedagogik texnologiyalarning samaradorligi qanday mezonlar bilan aniqlanadi?
11. Ta’lim jarayonini texnologiyalashtirish qanday bosqichlarda kechai?
12. “Ta’lim jarayonini loyihalash” deganda nimani tushunasiz?
13. Ta’lim jarayonini loyihalashda qanday tamoyillar ustuvor sanaladi?
14. Tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish nima?
15. Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarni tashkil etishda qanday omillar inobatga olinishi zarur?
16. Tarbiya jarayonini loyihalash qanday bosqichlarda kechadi?
17. Innovatsiya nima?
18. Innovatsion ta’lim qanday ta’lim sanaladi?
19. Ta’lim innovatsiyalari deganda nimani tushunasiz?
20. Ta’lim innovatsiyalarining qanay turlari mavjud?
21. Nimalar innovatsiyalarning asosiy ko‘rinishlari sanaladi?
22. Novatsiya va innovatsiyaning asosiy farqlari nimalarda ko‘rinadi?
23. Innovatsion jarayonlar qanday yondashuvlar asosida tashkil etiladi?
24. Innovatsion faoliyat nima va unga qanday belgilar xos?
25. Innovatsiyalarni asoslash qanday bosqichlarda kechadi?
26. Innovatsion jarayon qanday tuzilmalarga ega?
27. Innovatsiya jarayon qanday qonuniyatlarga bo‘ysunadi?
28. Ta’lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish qanday bosqichlarda kechadi?
29. Pedagoglarda innovatsion yondashuvni qaror topish qanday bosqichlaran iborat?

Foydalanish uchun adabiyotlar:

1. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015. – 150 b.
2. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2004.
3. Ro'zieva D., Usmonboeva M., Holiqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi / Met.qo'll. – T.: Nizomiy nomli DTPU, 2013. – 115 b.
4. Tolipov O'., Usmonboeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006. – 260 b.

MAVZU: PEDAGOGIK INNOVATSIYALARNING AMALIYOTGA TADBIQ ETILISHI

Reja:

1. Loyihaviy ta'limning asoslari
2. Loyiha va loyihalashtirish texnologiyalarining mohiyati
3. Ta'lim jarayonini loyihalash bosqichlari va asosiy vazifalari

Loyihaviy ta'lim pedagogika amaliyotida qat'iy yangi tushuncha emas, pedagogikada "o'quv loyihasi" tushunchasi 300 yildan ortiq qo'llanilib kelmoqda.

Nemis pedagogi M. Knollning tadqiqotiga ko'ra, "*loyiha*" (*o'quv loyihasi*. – *K.X.,L.G.*) tushunchasining paydo bo'lishi XVI asrga taalluqli bo'lib, italiyalik me'morlarning me'morlikni fan deb e'lon qilib, uni o'quv fanlari darajasiga chiqargan holda o'z faoliyatlarini kasbga aylantirishga urinishlari bilan bog'liq. Rim san'at akademiyasida (*Academia di San Luca*) asosiy fanlar bo'yicha ma'ruzalarga muhim element — "tanlov" qo'shilgan edi. Eng yaxshi o'quvchilarga cherkov, haykal, saroy eskizini tayyorlash topshirig'i berilib, ular ustida ishlash jarayonida o'quvchilar olingan bilimlarni mustaqil va ijodiy qo'llashni o'rganganlar. 1702 yildan (*o'quv loyihalari*) tanlovi o'quv yilining doimiy tadbiriga aylandi. U tuzilishi jihatidan hal etilishi lozim bo'lgan vazifa, uni bajarish muddati, natijalarni baholash uchun jyurini kiritgan holda, haqiqatda tanlovga to'liq mos kelgan. Biroq tanlovga taqdim etilgan ishlarni amalga oshirish ko'zda tutilmaganligi munosabati bilan, ular "progetti", ya'ni "eskizlar", "rejalar", "loyihalar" deb nomlangan.

SHunday qilib, pedagogika nuqtai nazaridan "*loyiha*" Rim akademiyasida ilk bor uchraydi. Bundan loyihaviy ta'limning uch yuz yildan ortiq asosiy mazmunga ega uch didaktik belgisi meros bo'lib qolgan:

1. *O'quvchilarni ko'zda tutish*, u loyihani mustaqil va javobgarlik bilan amalga oshirish davomida bilim olishni anglatadi.

2. *Voqelikni ko'zda tutish*, u voqelikka yaqin sharoitda amaliy vazifani ishlab chiqishda ifodalanadi.

3. *Mahsulotni ko'zda tutish*, u rejalashtirilgan natijaga erishish uchun fanning turli sohalarida bilimlarni qo'llashni ko'zda tutadi.

XVIII asr oxirida muhandislik kasblari paydo bo'lishi natijasida o'quv loyihasi dastlab Fransiya, so'ngra Germaniya, Avstriya, SHveysariyadagi, XIX asr o'rtalarida esa AQSHdagi texnika va sanoat oliy maktablarida tarqaldi.

Nemis tadqiqodchisi M.Knollning ta'kidlashicha, o'quv loyihasining Evropadan Amerikaga arxitekturadan muhandislik ishiga o'tishi tabiiyki, uning

turi, asoslash va qo'llash usuliga ta'sir etdi. Mashinasozlik sohasi professori S. Robinson tahsil olayotganlardan nafaqat chizma taxtasida loyihalarni yaratish, balki ularni ustaxonalarda loyihalashtirilgan buyumni tayyorlash jarayonini bajarish orqali amalga oshirishni talab etardi. S. Robinson "amaliy muhandislarni" tayyorlashda loyiha ishining etakchi roli to'g'risidagi fikrni bayon etish, shuningdek uning ishlab chiqarish sinflari tajribasi bilan aloqasini hisobga olgan holda, loyihalashni yoshlarning ijtimoiy rivojlanishiga imkon beruvchi "demokratik" ish deb atadi.

Loyihalar usuli "o'qitish usuli" didaktik toifa sifatida XIX asr boshlarida shakllandi. Bu davrda pragmatik pedagogika doirasida "erkin tarbiya" g'oyalari yuzaga keldi. Tahsil oluvchiga olamni shaxsiy tajribasida faol o'rganish imkonini berish orqali unda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish zarurligiga ishonish bu turli-tuman yondashuvlarni birlashtiruvchi kuch bo'ldi. Pragmatik pedagogika asoschisi amerikalik faylasuf va pedagog Dj. Dyui ta'limga quyidagi yangicha insonparvarona yondashuvning asosiy konseptual qoidalarini ishlab chiqdi va asosladi:

- amaliy natija beruvchi ishgina haqiqiy va qimmatli hisoblanadi;
- bola ontogenezda atrof olamni bilishda insoniyat bosib o'tgan yo'lni takrorlaydi (induksiya usuli orqali xususiydan umumiyga);
- bilimlarni o'zlashtirish – tabiiy, boshqarilmaydigan jarayon;
- bola ta'limning faol sub'ekti bo'lgan holda, bilimlarga ehtiyoj yuzaga kelgandagina axborotni o'zlashtirishi mumkin.

Dj. Dyui nazariyasiga ko'ra, muvaffaqiyatli ta'lim shartlari quyidagilar hisoblanadi:

- o'quv materiallarining muammosi;
- bolaning bilish faolligi;
- ta'limning bola hayotiy tajribasi bilan aloqasi;
- ta'limni faoliyat (o'yin, mehnat) sifatida tashkil etish.

Dj. Dyui ta'limni tahsil oluvchiga hayotda aynan zarur bo'ladigan bilimlarga qiziqishni anglagan holda, uning maqsadga muvofiq faoliyati orqali faol asosda tashkil etishni taklif etgan.

V. Kilpatrik – dunyoga mashhur "Loyiha usuli" asari muallifi (1918 y.) zamonaviy "loyihaviy talim" tushunchasi uchun dolzarb mazkur ta'lim usulining didaktik asoslarini shakllantirdi:

➤ V. Kilpatrikning fikriga binoan, ayni paytda umumiy manfaat asosida birlashgan bolalar guruhining yuqori darajadagi mustaqillik bilan "chin yurakdan" bajargan har qanday faoliyati loyiha hisoblanadi;

➤ maktab bolalarni hozircha namoyon bo'lmagan, lekin kelajakda kutiladigan muammolar bilan to'qnashuvga tayyorlashi kerak;

- loyihaviy ta'lim muammoni hal etishga asoslanadi. Lekin u maqsad qo'yilib, uni hal etishga intilish mavjudligida loyihaga aylanadi;
- o'qituvchi ma'ruzachi emas, balki maslahatchi vazifasini bajarishi: o'quvchilarga ma'lumotni qaerdan olishni aytish, olingan bilim va ko'nikmalar kundalik hayotda qay tarzda asqotishini tushuntirishi kerak;
- loyihaviy faoliyat natijasida doimo muayyan mahsulot yaratilishi zarur.

U.X.Kilpatrik tahsil oluvchida loyihaviy faoliyatga maqsadga kuchli intilishni uyg'otishning imkoni bo'lmaganda, loyihalar usulini qo'llashdagi cheklovlarni ham ta'kidlab o'tadi.

SHu bilan birga ta'kidlash lozimki, U. Kilpatrik "loyihalar usuli" tushunchasini asoslab, uni tahsil oluvchilarni ko'zda tutish bilan cheklangan ta'limot usuli sifatida ko'rib chiqqan. U. Kilpatrik loyihalar usuli bo'yicha faoliyat yurituvchi maktab dasturini belgilagan holda, ta'limning mazmuni va uni tashkil etishni qator o'zaro bog'liq shunday tajribalarni amalga oshirish bilan bog'laydiki, bir tajribadagi tahsil oluvchilar tomonidan olingan ma'lumotlar boshqa tajribalar oqimining boyitilishi va rivojlantirilishiga xizmat qiladi.

Loyihalar usulining amerikalik pedagoglar orasida ommalashuvi uning tushunchasi kengayishiga olib keldi. SHuday qilib, E.Kollings loyihalar usuli tavsiflarini to'ldirgan holda quyidagilarni ajratadi:

- ta'hsil oluvchilarning loyihani rejalashtirish, amalga oshirish va baholashdagi mustaqilligi;
- o'qituvchining vazifasi o'zgarishi;
- ta'limning muammoli va faoliyatli xarakteri;
- boshqa fanlar, maktabdan tashqari faoliyat bilan aloqa;
- mahsulotga qaratilgan natijaga erishish;
- amaliyot orqali tekshirish.

XX asr boshlarida Missuri shtatida E. Kollings maktabi bilan bir qatorda yangi-yangi tajriba maktablari ochila boshladi.

Dalton shahridagi Elena Parkxest maktabida pedagogika faoliyati "uchta kit" asosiy prinsiplariga asoslangan bo'lib, quyidagilarda ifodalanadi:

- bolaning erkinligi;
- uning bollar guruhi bilan o'zaro munosabati;
- dars vaqtining qulay taqsimlanishi.

Deklaratsiyalangan va tahsil oluvchiga real tarzda taqdim etiladigan erkinlik shaxsiy ta'lim sur'atini tanlash imkoniyati orqali ta'minlanadi. Ikkinchi prinsipning ta'minlanishi turli yoshdagi guruhlarning o'zaro muloqoti orqali amalga oshiriladi. Dars vaqtini taqsimlashda qat'iy nazoratning yo'qligi ruhiy bosimdan xalos etib, har bir o'quvchining sarflangan vaqt uchun javobgarligini oshiradi. Garchi bu

maktabda asosiy va qo‘shimchaga bo‘linsa-da, hamma fanlarni o‘rganishda loyihalar usuli qat’iy qo‘llanildi.

Amerika tajriba maktablarida qo‘llanilgan shakl va usullarning xilma-xilligidan qat’iy nazar, bir umumiylikni farqlash mumkin. Uning mohiyati shundaki, yaratuvchanlik faoliyati orqali asosiy deb olingan rivojlantirish ta’limi prinsiplari loyihaviy tafakkur asoslarining shakllanish g‘oyalarini deyarli ortda qoldirdi. Bunday ijodiy izlanishlarning maqsadi va shiori – “har bir bolaga shaxsiy va umumiy moyilliklarini rivojlantirishda yordam berish”, bu loyihaviy ta’limga yangicha yondashuvlarni belgiladi:

- ta’limning yo‘naltirilishi va alohidalashuvi;
- loyihalar ustida guruh bo‘lib ishlashdan foydalanish;
- tahsil oluvchilarning tashabbuskorligi va mustaqilligini ta’minlash.

XX asrning 30-yillarida Amerika pedagogikasida U. Kilpatrik konsepsiyasining tanqidi keng tarqaldi. Hamkasblar quyidagilarni haqqoniy ta’kidladilar:

- loyihalar usuli gipertrofiyasi – unga ta’limning asosiy usuli nufuzini berish, bu o‘quvchilarning nazariy bilimlari etarlicha shakllanmaganligini izohladi;
- o‘qituvchining vazifasini maslahatga yo‘naltirish.

Natijada bu ta’lim usuli Amerika maktablarida ba’zan qo‘llanilib, keyinchalik undan texnika, tabiiy-ilmiy va qishloq xo‘jaligi fanlarini o‘rganishdagina foydalanildi.

Amerika pedagoglarining ishlanmalari bilan deyarli bir vaqtda Rossiyada loyihaviy ta’lim g‘oyalari ishlab chiqildi. 1905 yilda bu erda S.T.SHatskiy boshchiligida darsni loyihalashtirishdan bilim va ko‘nikmalar o‘rtasida aloqa va ularning amaliyotda qo‘llanilishini ta’minlovchi vosita sifatida faol foydalanishga uringan xodimlar guruhi tuzildi.

V.X.Kilpatrikning “Loyihalar usuli. Maqsadli ko‘rsatmani pedagogika jarayonida qo‘llash” risolasi chop etilgach, loyihaviy ta’lim dastlab Rossiyadagi tajriba, so‘ngra ba’zi ommaviy maktablarda keng tarqaldi (1925 g.).

Biroq sovet olimlari (V.N. SHulgin, M.V. Krupenina, B.V. Ignatev) loyihalar usulini ta’limning asosiy usuli sifatida ko‘rib chiquvchi E. Kollinzning xatolarini hisobga olmadilar. SHu davrga xos ifodaning qat’iyiligi “Loyihalar usuli – ta’lim maktabini hayot maktabiga aylantirish” formulasida bayon etildi. Bu giperbollash (va ma’lum ma’noda - bachkanalashtirish) natijasida majmuaviy-loyihaviy dasturlar ishlab chiqildi (1929-1930), ularda o‘quv fanlari rad etilib, bilimlarni o‘qituvchi boshchiligida muntazam o‘zlashtirish esa “Savodsizlikni bartaraf etishga yordam beramiz”, “Mas’uliyatsizlarni aniqlashga

yordam beramiz” va hokazo loyiha topshiriqlarini bajarish bo‘yicha tahsil oluvchilar bilan ishlash bilan almashtirildi.

Buning natijasida “o‘quv reja va dasturlari siqib chiqarildi, o‘qituvchining o‘rni kamsitilib, o‘quvchilarni fan asoslari bilan qurollantirish tartibsiz va balandparvoz ma’lumotlarni to‘plash bilan almashtirildi, maktab o‘z mavqeini yo‘qotdi”.

Pedagogika tarixining hozirgi tadqiqodchilari ta’kidlaydilarki, o‘tgan asrning 20-yillarida loyihalar usulidan foydalanish maktabda ta’lim sifatining haqiqatda yo‘l qo‘yib bo‘lmas qulashiga olib keldi. Bu hodisaning sabablari orasida quyidagilar farqlanadi:

- loyihalar bilan ishlashga qodir pedagogika xodimlarining yo‘qligi;
- loyiha ishi uslubiyatining sust ishlanganligi;
- “loyihalar usuli” gipertrofiyasining boshqa ta’lim usullariga zarari;
- “loyihalar usuli”ning pedagogika nuqtai nazaridan savodsiz “kompleks dasturlar” g‘oyasi bilan mosligi.

SHu bilan birga, loyihaviy ta’limning afzalliklari jahon pedagoglar jamoatchiligi tomonidan baholandi. XX asr boshlarida loyiha usulidan Amerika ta’lim strategiyasi sifatida oqilona foydalanildi, rivojlantirildi.

1. Loyiha va loyihalashtirish texnologiyalarining mohiyati

Loyiha – aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli.

Loyiha dastur, model, texnologik xarita va b. ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Loyihaning asosini ilmiy yoki ijodiy xarakterga ega g‘oya tashkil etadi.

Loyihalash metodi- pedagogikaning pragmatik yo‘nalishiga asoslangan holda, ta’lim jarayonida o‘quvchilarga beriladigan amaliy topshiriqlarni loyihalash va ularni o‘quvchilarning bajarishlari jarayonida bilim va ko‘nikmalarni namoyon qilishlarini ta’minlovchi ta’lim shakli (Pedagogik atamalar lug‘ati R.X.Djuraev, O‘.Q.Tolipov, R.G‘. Safarova, X.O. To‘raqulov, M.E.Inoyatova, M.S.Divanova. Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti - 2008)

Loyihalash – boshlang‘ich ma’lumotlarga asoslanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat.

Loyihalash “**g‘oya – maqsad – kutiladigan natija – taxmin qilish – bashoratlash – rejalashtirish**” tizimiga asoslanadi. Loyihalash turli vositalar, ya’ni moddiy buyum, qurollar, m: kompyuter texnologiyasi, vatmon yoki oddiy ish qog‘ozi, chizg‘ich, qalam, marker, nusxa ko‘chirish apparati (printer) va b. yordamida amalga oshiriladi.

Loyihani yaratish uchun pedagog:

- loyihani yaratish;
- jarayonni bosqichma-bosqich yoritish;
- maqsadni aniq belgilash;
- maqsadga mos vazifalarni aniqlash;
- o'quv materiali mazmunini shakllantirish;
- savol va topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
- jarayon yoki tadbirning metodik tuzilishini asoslash;
- o'quvchi bilim darajasini tashxislash va uning tarbiyalanganlik darajasini baholash kabi ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi zarur.

Ta'lim jarayonini loyihalash – alohida olingan ta'lim jarayonini samarali tashkil etish uchun barcha omillarni inobatga olgan holda uning loyihasi (sxemasi)ni ishlab chiqish.

2. Ta'lim jarayonini loyihalash qonuniyatlari va tamoyillari:

Pedagogik amaliyot mohiyatini tahlil etish natijasida ta'lim jarayonini loyihalashning bir necha qonuniyatlari ajratiladi, chunonchi:

1) ta'lim jarayonini loyihalash samaradorligi barcha tarkibiy qismlar (texnologik jarayon, texnologik jarayonni boshqarish, vosita, axborot, ijtimoiy-iqtisoiy ta'minot)ning loyihada maqsadga muvofiq yoritilishi bilan ta'minlanadi;

2) ta'limning texnologik vositalari o'quvchilarning individual xususiyatlariga bog'liq holda tanlanadi;

3) loyihalash strategiyalari pedagogning individual uslubiga muvofiq tanlanadi;

4) loyihalash sifati teskari aloqa (pedagog va o'quvchi o'rtasidagi) ko'lami, loyihalash mazmuni hamda barcha omillar samaradorligiga bog'liq.

Uzluksiz ta'lim tizimining barcha turlarida ta'lim jarayonini loyihalashda bir qator tamoyillarga tayaniladi. Ayni o'rinda dastlab tamoyil tushunchasining mohiyatini anglab olish zarur.

Tamoyil (latincha principium-boshlang'ich asos)- muayyan nazariya, fan, dunyoqarash, ijtimoiy-siyosiy tuzilma va hakazolarning asosiy boshlang'ich holati ma'nosini anglatadi.

Ta'lim jarayonini loyihalash tamoyillari:

1. Markazlashtirilgan tamoyil

2. Refleksiv tamoyil

3. Natijaviylik tamoyil

4. Ko'p omillik tamoyili

5. O'quvchi shaxsini ta'lim jarayoniga moslashtirish tamoyili

6. Ta'lim jarayonida tabiiy rivojlanish va ijtimoiylashuv tamoyili

O'quv jarayonlarini loyihalashtirishda ta'lim mazmunini, ta'lim maqsadi, kutilayotgan natijani to'g'ri belgilash, ta'lim metodlari, shakllari va vositalarini to'g'ri tanlash, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholashni aniq mezonlari oldindan ishlab chiqish, mashg'ulotga ajratilgan vaqt ichida ularni to'g'ri amalga oshirish va bir-biri bilan uyg'unlashuviga e'tiborni qaratish maqsadga muvofiq sanaladi.

O'quv mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rishning asosiy bosqichi – o'quv jarayonini loyihalashtirish hisoblanadi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarda tashkil etiladi:

1. Darsning maqsadi va natijasini belgilash.
2. Nazorat topshiriqlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish.
3. Ta'lim resurslarini tanlash.
4. O'qitish va o'qish strategiyasini belgilash.
5. Dars turini tanlash.
6. Darsning texnologik xaritasini ishlab chiqish.

Dars maqsadi va natijasini belgilash – o'qitish va o'qish jarayonlarining eng muhim omili bo'lib, ta'lim jarayonida aynan ular etakchi o'rin tutadi. Darsning maqsad va natijasi DTS talablaridan kelib chiqib aniqlanadi. Ayni o'rinda shuni ham qayd etib o'tish kerakki, darsning maqsadi o'qituvchi tomonidan o'quvchiga qanday bilim, ko'nikma va malakalarning berilishi nuqtai nazaridan emas, balki o'quvchilar tomonidan darsda qanday bilim, ko'nikma va malakalarning o'zlashtirilishi muhimligidan kelib chiqib belgilanishi zarur. O'z mohiyatiga ko'ra darsning maqsadi o'qituvchi va o'quvchilarning umumiy natijalarga qarab harakatlanishlarini belgilaydi. SHu sababli darsning maqsadi tashxisli ifodalanishi lozim. YA'ni dars maqsadi aniq bo'lishi kerak.

Dars maqsadining aniq bo'lishiga erishish uchun o'qituvchidan quyidagilarga e'tibor qaratish talab etiladi:

- 1) darsda yuzaga keladigan didaktik jarayon ma'lum sharoit va belgilangan vaqt ichida ta'lim maqsadiga erishishni to'la ta'minlay olishi;
- 2) o'qitish jarayonining yakuni bo'yicha maqsadni amalga oshirish darajasi to'g'risida aniq xulosa chiqarish imkoniyatining mavjudligi.

SHunga ko'ra aytish mumkinki, ta'lim maqsadlari o'quvchilarning harakatlarida ifodalanadigan ta'lim natijalari belgilanadi.

Ta'lim texnologiyasining keyingi eng muhim komponenti – kutilayotgan natijadir. Binobarin, u o'qitish jarayonining samaradorligini aks ettiradi va maqsadga erishish darajasini tavsiflaydi, o'qitish va o'qish jarayoni, natija qo'yilgan maqsadga mos kelganda yakunlanadi.

Nazorat topshiriqlari va baholash mezonlarini ishlab chiqish – darsning didaktik maqsadi, kutilayotgan natija, o‘quv materialning mazmuni asosida nazorat topshiriqlarini ishlab chiqish, ularning hajmi, bajarilganlik darajasi, bajarilish sifati, vaqtiga ko‘ra baholash mezonlarini ishlab chiqishni nazarda tutadi.

Ta’lim resurslarini tanlash – mavjud shart-sharoitdan kelib chiqqan holda o‘qituvchi, o‘quvchi va darsni tashkil etish uchun ta’lim vositalarining o‘rinli tanlanilishini, ulardan o‘quv jarayonida to‘g‘ri foydalanishni ko‘zda tutadi.

O‘qitish va o‘qish strategiyasi – belgilangan o‘quv materiallarini o‘quvchilar ongiga etkazish yo‘llarini, ya’ni tanlangan ta’lim metodi, shakllarining amalda qo‘llanilishini ko‘zda tutadi.

Darsning turini tanlash – o‘qituvchining mahoratiga ko‘ra darsning didaktik maqsadi, o‘quv materialining mazmuni, dars uchun ajratilgan vaqt, shuningdek, zarur shart-sharoitning tanlanilishini ifodalaydi.

Darsning texnologik xaritasi – dars ishlanmasining asosiy o‘zagini tashkil etadi. U dars turi va tanlangan metodlarga qarab turlicha bo‘lishi mumkin. Darsning texnologik xaritasi xususida ma’ruzaning keyingi o‘rinlarida alohida to‘xtalib o‘tiladi.

3. Ta’lim jarayonini loyihalash bosqichlari va asosiy vazifalari

Ta’lim jarayonini loyihalash: **loyiha – mazmun – faoliyat** uchligi asosida tashkil etiluvchi pedagogik faoliyatning umumiy mohiyatini yaxlit ifodalashga xizmat qiluvchi loyihani yaratishdir.

Ta’lim jarayonini loyihalash quyidagi bosqichlarda kechadi:

1. Loyihani yaratish
2. O‘quvchilar faoliyatini tashxislash
3. Pedagogik jarayonni tashkil etish
4. Pedagogik jarayonning samarali kechishini ta’minlash
5. O‘quvchilar faoliyatini nazorat qilish

Ta’lim jarayonini loyihalashda bajariladigan **asosiy vazifalar** quyidagilardir:

- 1) pedagogik faoliyat mazmunini tahlil qilish;
- 2) natijalarni oldindin ko‘ra bilish;
- 3) rejalashtirilgan faoliyatni amalga oshirish loyihasini yaratish.

Dars ishlanmasi – bu ta’limiy mazmunga ega loyiha, shuningdek, o‘qituvchi tomonidan tuzilishi majburiy bo‘lgan hujjat hisoblanadi. Uni tuzishda o‘qituvchining dars jarayonidagi faoliyatini rejalashtirish, dars mazmuni boyitish, ta’lim samaradorligini oshirish **maqsadi** ko‘zlanadi. Dars ishlanmasini yildan-yilga takomillashtirib va mukammallashtirib borish, yangi metodlarni qo‘llash, yangi materiallarni kiritish bilan yangilab turilishi lozim. Binobarin, ta’lim jarayoniga yangi DTS, o‘quv dasturlari, zamonaviy ta’lim texnologiyalarning joriy

etilishi, o‘qituvchi tomonidan yangi axborot texnologiyalari, zamonaviy texnik vositalarining qo‘llanishi bilan dars ishlanmalariga qo‘yilgan talablar ham o‘zgarib boradi. Dars loyihasi (ishlanmasi)ni uchun tayyor, standart qolip mavjud emas. Chunki dars “jonli” tashkil etilishi zarur. Darsning bu xususiyatiga ko‘ra uni hech qanday qolipga solib bo‘lmaydi. U dars turi va tanlangan metodlarga qarab turlicha bo‘lishi mumkin.

Ta’lim jarayonini loyihalash, odatda, texnologik pasport va texnologik xaritalar vositasida amalga oshiriladi.

Texnologik pasport (pedagogikada) – ta’lim yoki ma’naviy-ma’rifiy tadbirning asosiy ko‘rsatkichlari va ularning texnologik tavsifini yorituvchi hujjat.

OTMdagi o‘quv mashg‘ulotining texnologik pasporti

Ma’ruza mavzusi	
Ma’ruzaga ajratilgan vaqt	O‘quvchilar soni
O‘quv mashg‘ulotining shakli va turi	
O‘quv mashg‘ulotining tuzilishi	
O‘quv mashg‘ulotning maqsadi:	
Pedagogik vazifalar:	O‘quv faoliyati natijalari:
Ta’lim metodlari	
Ta’limni tashkil etish shakli	
Didaktik vositalar	
Ta’limni tashkil etish sharoiti	
Nazorat	

Texnologik xarita (pedagogikada) – pedagogik (ta’lim va tarbiya) jarayonni bajaruvchi yoki ma’lum ob’ektga texnik xizmat ko‘rsatuvchi pedagoglarga taqdim etiladigan barcha zarur ma’lumotlar, ko‘rsatmalarni o‘z ichiga olgan hujjat.

OTMdagi o‘quv mashg‘ulotlarining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat mazmuni	
	Pedagog	O‘quvchi
1-bosqich. Boshlang‘ich qism – o‘quv		

mashgʻulotining tashkiliy-tayyorgarlik bosqichi (15 daqiqa)		
2-bosqich. Asosiy qism – bilimlarni mustahkamlash bosqichi (55 daqiqa)		
3-bosqich. YAKuniy qism (10 daqiqa)		

Nazorat uchun savollar:

1. Loyiha nima?
2. Loyiha metodiga va loyihalash tushunchalariga taʼrif bering?
3. Loyihalash qanday ketma-ketlikdagi tizimga asoslanadi?
4. Taʼlim jarayonini loyihalash qonuniyatlari va tamoyillari
5. Oʻquv jarayonini loyihalashtirish bosqichlarini sanang?
6. Taʼlim jarayonini loyihalash bosqichlari va asosiy vazifalari

MAVZU: PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING MOHIYATI VA INTERFAOL METODLAR MAZMUNI

Reja:

1. Pedagogik texnologiya mohiyati
2. Pedagogik texnologiyalar turlari
3. Interfaol metodlar mazmuni va ularni amalda qoʻllash

Ayni vaqtda Respublika ijtimoiy hayotiga shiddatli tezlikda axborotlar oqimi kirib kelmoqda va keng koʻlamni qamrab olmoqda. Axborotlarni tezkor surʼatda qabul qilib olish, ularni tahlil etish, qayta ishlash, nazariy jihatdan umimlashtirish, xulosalash hamda oʻquvchiga etkazib berishni yoʻlga qoʻyish taʼlim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Taʼlim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyani tadbiiq etish yuqorida qayd etilgan dolzarb muammoni ijobiiy hal etishga xizmat qiladi.

Texnologiya (yunon. “techne” – mahorat, sanʼat, “logos” – tushuncha, taʼlimot) – muayyan (ishlab chiqarish, ijtimoiy, iqtisodiiy va b.) jarayonlarning yuksak mahorat, sanʼat darajasida tashkil etilishi

Taʼlim texnologiyasi (ingl. “an educational technology”) – taʼlim (oʻqitish) jarayonining yuksak mahorat, sanʼat darajasida tashkil etilishi

Taʼlim texnologiyasi – taʼlim maqsadiga erishish jarayonining umumiiy mazmuni, yaʼni, avvaldan loyihalashtirilgan taʼlim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma-bosqich amalga oshirish, aniiq maqsadga erishish yoʻlida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda taʼlim jarayonini yuqori darajada boshqarish

Taʼlim metodi – oʻquv jarayonining majmuaviiy vazifalarini echishga yoʻnaltirilgan oʻqituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyati usuli boʻlsa, taʼlim metodikasi esa muayyan oʻquv predmetini oʻqitishning ilmiy asoslangan metod, qoida va usullar tizimi.

O‘qituvchining samarali faoliyat ko‘rsatishga undovchi **darsning metodik ishlanmasini puxta ishlab chiqishdan farqli o‘laroq, ta’lim texnologiyasi o‘quvchilar faoliyatiga nisbatan yo‘naltirilgan bo‘lib**, u o‘quvchilarning shaxsiy hamda o‘qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatlarini inobatga olgan holda, o‘quv materiallarini mustaqil o‘zlashtirishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Ta’lim texnologiyasining markaziy muammosi – ta’lim oluvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta’lim maqsadiga erishishni ta’minlashdan iborat.

Pedagogik texnologiya nazariyasi o‘tgan asrning ikkinchi yarmidan boshlab asoslanib kelinayotgan bo‘lsada, aynan “pedagogik texnologiya” tushunchasiga nisbatan turlicha yondashuvlar mavjud. Xususan, pedagog olim V.P.Bespalko pedagogik texnologiyani “amaliyotga tadbiiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi” deya ta’riflaydi hamda asosiy diqqatni o‘quv-pedagogik jarayonni oldindan loyihalashga qaratadi.

Pedagogik texnologiya – ta’lim shakllarini takomillashtirish vazifasini ko‘zlagan o‘qitish va boshqalarni o‘zlashtirishning barcha jarayonlarini texnika va inson omillarida, ularning birgalikdagi harakatlari vositasida yaratish, tadbiiq etish va aniqlashning izchil metodi (YUNESKO).

O‘z mohiyatiga ko‘ra pedagogik texnologiya vaqt taqsimotiga muvofiq dasturlanib, ilmiy jihatdan asoslangan maamda kutilgan natijaga erishishni ta’minlovchi pedagogik jarayonning barcha bosqich va qismlarining vazifalari aniq belgilangan tizimni ifodalaydi.

Ta’lim tizimini texnologiyalashtirish g‘oyasi o‘tgan asrning boshlarida G‘arbiy Evropa va AQSHda ta’lim tizimini isloh qilish, ta’lim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini ta’minlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora o‘rtaga tashlandi. Mazkur g‘oya 30-yillarda ta’lim jarayoniga “pedagogik texnika” (“ta’lim texnikasi”) tushunchasining olib kirilishi bilan asoslandi. Ushbu davrlarda yaratilgan maxsus adabiyotlarda “pedagogik (ta’lim) texnika(si)” tushunchasi “o‘quv mashg‘ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga ko‘maklashuvchi usul va vositalar yig‘indisi” tarzida talqin etildi hamda o‘quv jarayoniga o‘quv va laboratoriya jihozlarining olib kirilishi, ulardan samarali, unumli foydalanish,

material mazmunini ko‘rsatmali qurollar yordamida tushuntirish kabi holatlar ta‘lim samaradorligini oshirishga yordam beruvchi etakchi omillardir deya baholandi.

XX asrning 50-yillarida ta‘lim jarayonida texnik vositalarni qo‘llash “ta‘lim texnologiyasi” yo‘nalishini belgilab beruvchi omil deya e‘tirof etildi, asosiy e‘tibor o‘quvchilar auditoriyasini kengaytirish texnik vositalardan foydalanish evaziga amalga oshirilishi, texnik vositalarning imkoniyatlarini yanada takomillashtirish, ularning axborot sig‘imini kengaytirish, axborotlarni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish, ta‘lim olishni individuallashtirish kabi masalalarga qaratildi. Bu borada olib borilgan tadqiqotlarning ob‘ekti, tayanch nuqtasi sifatida texnik vositalar imkoniyatlari, ularni takomillashtirish jarayoni qabul qilindi, shuningdek, o‘quv jarayonini “texnologiyalashtirish”ning tashkiliy jihatlarini o‘rganishga alohida urg‘u berildi.

60-yillarning boshlarida ta‘limni dasturlash asosida ta‘lim jarayonini tashkil etish “texnologiya” tushunchasining mohiyatini ochib beruvchi omil sifatida ko‘rila boshlandi. Dasturiy ta‘lim o‘quvchilarga muayyan bilimlarni alohida qism holida emas, balki izchil, yaxlit tarzda berilishini nazarda tutadi. Ta‘lim jarayonini yaxlit, maqbul dasturga muvofiq tashkil etish taklifi ilk bora AQSHda faoliyat yurita boshlagan “Dasturiy ta‘lim va o‘rgatuvchi mashinalar bo‘yicha birlashgan Qo‘mita” tomonidan ilgari surilgan. Dasturiy ta‘lim o‘zida ta‘lim maqsadlari, ularni o‘zgartirish va baholashning mos ravishdagi mezonlari hamda ta‘lim muhitining aniq tavsifini qamrab oladi. Bu esa o‘zgartirish majmuasini to‘laligicha qayta tashkil etish tushunchasi mazmuniga mos keladi:

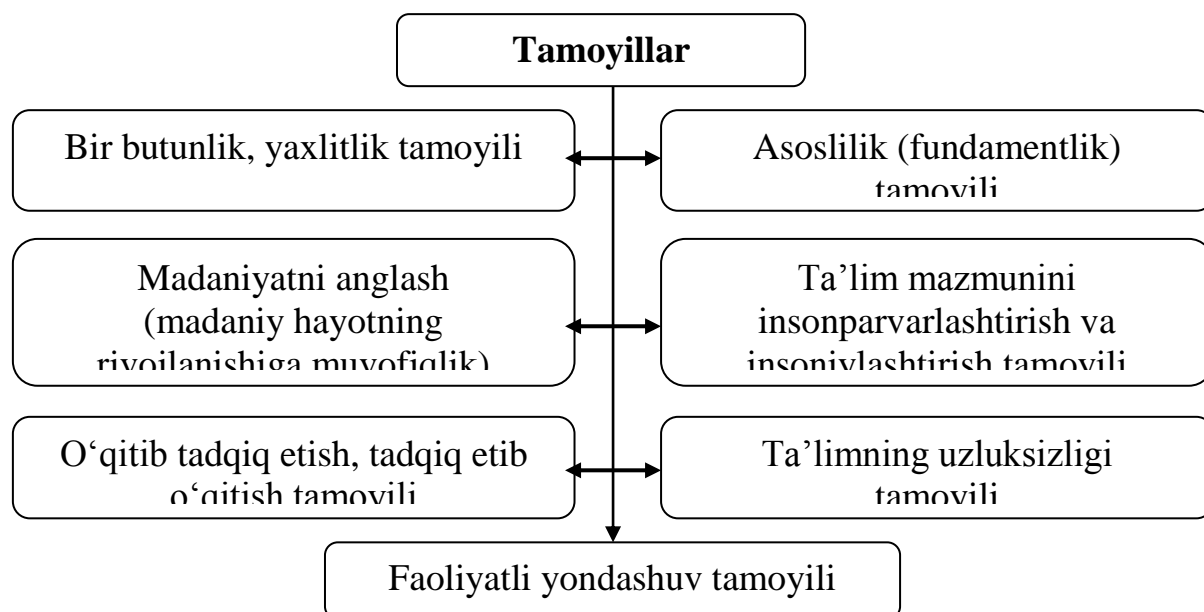
1-jadval. “Ta‘lim texnologiyasi” nazariyasining shakllanish bosqichi

	Bos qichlar	Yillar	Ta‘lim texnologiyasi-TT
.	I-bosqich	XX asrning 30-yillari	TT= Ptex O‘quv mashg‘ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga ko‘maklashuvchi usul va vositalar yig‘indisi (pedagogik texnika – Ptex)
.	II-bosqich	XX asrning 50-yillari	TT=Ptex. + TV Ta‘lim jarayonida texnik vositalar (TV)ni qo‘llash, ularning imkoniyatlarini takomillashtirish, axborot sig‘imini kengaytirish, ularni uzatish xizmatini sifatli tashkil etish, o‘quvchi faoliyatini individuallashtirish
	III-	XX	TT = Ptex. + TV + dasturiy ta‘lim (DT)

.	bosqich	asrning 60- yillari	Dasturiy ta'lim – ta'lim maqsadlarining aniqlanishi, ta'lim jarayonini umumiy loyihalash, o'quvchilar tomonidan nazariy bilimlarning o'zlashtirilishi ehtimolini oldindan tashhishlash, ta'lim jarayonining samaradorligini aniqlash, ta'lim maqsadining natijalanganligini o'rganish, faoliyat natijalarini tahlil etish
TT = Ptex + TV + DT			

Pedagogik texnologiyaning asosiy tamoyillari va ularning mohiyatini bilish mazkur jarayon haqida aniq tasavvurga ega bo'lish imkoniyatini yaratadi.

Pedagogik texnologiya umumiy didaktik tamoyillarga ega bo'lishi bilan birga, quyidagi aynan o'zigagina xos bo'lgan tamoyillarga ham ega (1-rasm):

PTning umumiy didaktik tamoyillari

1. Bir butunlik, yaxlitlik tamoyili ikki jihatni o'zida aks ettiradi: 1) ta'lim, tarbiya hamda shaxs kamoloti (taraqqiyoti) birligi; 2) pedagogik texnologiyaning muayyan, qat'iy tizimga egaligi, "tizimlilik" tushunchasi bu o'rinda ham ma'lum o'quv fanini o'qitish jarayoniga, ham umumiy ta'lim jarayoniga xoslikni anglatadi.

2. Asoslilik (fundamentlik) tamoyili fanlarning o'rganish ob'ekti, ichki mohiyati va xususiyatlariga ko'ra turli yo'nalish (blok)larga bo'lib o'rganish afzalliklarini ifoda etadi. O'quv fanlari tabiiy, ijtimoiy va gumanitar fanlar tarzida turkumlashtirilgan. Har bir o'quv fani uning uchun "yadro", "o'zak" sanaluvchi axborotlarga ega bo'lib, ushbu axborotlar shaxs tomonidan fanlar asoslarining

o'rganilishi, aniq mutaxassislik bo'yicha mustaqil bilim olish, o'zlashtirilgan bilimlarni kengaytirib borish yo'lida tayanch tushunchalar bo'lib xizmat qiladi.

Bunday yondashuv ma'lum yo'nalish bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash jarayonida fanlararo aloqadorlik xususiyatidan foydalanish imkonini ham beradi. O'quv fanlarining muayyan yo'nalishlar tarzda biriktirilishi shaxs xotirasiga nisbatan zo'riqishni kamaytiradi, shuningdek, fikrlash quvvatini oshiradi, tafakkurning yuzaga kelishini ta'minlaydi.

XX asrning 80-yillarida ta'lim jarayonini tashkil etish ta'lim oluvchilarga mavjud fanlar sohalari bo'yicha oz-ozdan ma'lumot (bilim) berishdan iborat deb talqin etilgan bo'lsa, 90-yillarda ushbu jarayonning tashkil etilishi o'zlashtirilgan bilimlar negizida muayyan, aniq fan bo'yicha yangi ma'lumot (bilim)larga ega bilish uchun qulay sharoitni yaratish jarayoni sifatida e'tirof etildi.

3. Madaniyatni anglash (madaniy hayotning rivojlanishiga muvofiqlik) tamoyili nemis pedagogi A.Disterveg tomonidan XIX asrda iste'molga kiritilgan bo'lib, bugungi kunga qadar ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Madaniyatni anglash tamoyili o'quvchilarga ijtimoiy jamiyatning madaniy taraqqiyoti darajasidan kelib chiqib ta'lim berilishini nazarda tutadi. O'tgan asrda ta'lim samaradorligini ta'minlovchi etakchi omil sifatida pedagogning bilim darajasi va mahorati e'tirof etilgan bo'lsa, bugungi kunda o'qituvchining bilimi, salohiyati hamda mahoratining yuqori darajada bo'lishi bilangina muvaffaqiyatlarni qo'lga kiritib bo'lmasligi barchaga ayon. Mazkur o'rinda zamonaviy fan va texnika imkoniyatlari, xususan, kompyuter, multimediya vositalari, shuningdek, jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining e'tiborga olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Endilikda mutaxassislar "soha (yoki yo'nalish)larning o'ziga xos jihatlari, bu boradagi nazariy va amaliy bilimlarni chuqur bilishlari, muayyan faoliyatlarni bajara olishlari, belgilangan muddatda aniq vazifalarni hal etishga ulgurishlari hamda ma'lum yutuqlarga erisha olishlari" g'oyasi etakchi o'rin tutuvchi bozor munosabatlari sharoitiga puxta tayyorlanishi lozim.

4. Ta'lim mazmunini insonparvarlashtirish va insoniylashtirish tamoyili. Tilga olingan har ikki tushuncha ham lug'aviy jihatdan (yunon. "humanus" – insoniylik, "humanitas" – insoniyat), bir o'zakka ega bo'lsa-da, ularning har biri o'ziga xos ma'nolarni ifodalaydi.

Insonparvarlashtirish ta'lim muassasalarida o'rganiladigan fanlar sirasiga ijtimoiy fanlar (tarix, madaniyatshunoslik, sotsiologiya, psixologiya, filologiya va boshqalar)ning kiritilishini, **insoniylashtirish** tushunchasi esa shaxs va uning faoliyatiga nisbatan ijobiy yondashuvni anglatadi. Boshqacha aytganda, **insonparvarlashtirish** – inson va jamiyat o'rtasida yuzaga keluvchi munosabatlar jarayonida inson omili, uning qadr-qimmatini, sha'ni, or-nomusi, huquq va burchlarini hurmatlashga asoslanuvchi faoliyatni tashkil etish jarayoni bo'lsa,

insoniylashtirish “barcha sharoitlar inson va uning kamoloti (taraqqiyoti) uchun” degan g‘oya asosida tashkil etiluvchi faoliyat jarayoni sanaladi.

Ta’lim jarayonini loyihalashtirishda har bir o‘qituvchi ushbu tamoyilga qat’iy amal qilishi lozim yoki o‘z mutaxassisligiga oid muammolarni hal etishda uni jamiyat manfaatlarini bilan uyg‘un bo‘lishiga e’tibor berishi maqsadga muvofiqdir. Endilikda pedagog o‘quvchilar faoliyatini avtoritar (yakka hokimlik) tarzida boshqarmay, balki ta’limiy hamkorlik g‘oyalariga sodiqlik asosida ta’lim jarayonini insoniylashtiradi yoki boshqacha aytganda, ta’limni insoniylashtirish tamoyiliga amal qilinishini ta’minlaydi. Ushbu holat o‘z navbatida yuksak ma’naviyatli shaxsning shakllanishiga olib keladi.

5. O‘qitib tadqiq etish, tadqiq etib o‘qitish tamoyili. Ushbu tamoyil quyidagi ikki jihatni yoritishga xizmat qiladi: 1) ta’lim muassasalarining har bir o‘qituvchisi o‘z fani sohasiga o‘quvchilarni jalb qilgan holda tadqiqotlarni olib borishi lozim; 2) o‘qituvchi ta’lim texnologiyasini ishlab chiqadi, uni amaliyotda sinab ko‘radi, kuzatadi va tuzatishlar kiritadi, ya’ni, u ta’lim jarayonini tadqiq etadi.

O‘qitish jarayonining mazkur ikki jhati muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u o‘qituvchining kasbiy hamda pedagogik mahoratini oshirib borishga va o‘quvchilarni bo‘lajak mutaxassislik faoliyatiga puxta tayyorlash uchun zamin yaratadi.

6. Ta’limning uzluksizligi tamoyili ta’lim oluvchilarning kasbiy sifatlarga ega bo‘lishlari, mavjud sifatlarning hayotiy faoliyat davomida takomillashib borishini nazarda tutadi. SHaxsga uning butun umri uchun asqotishi mumkin bo‘lgan bilimlarni berish mumkin emas, zero, mavjud bilimlar har besh-o‘n yil mobaynida o‘zgarib, mazmunan boyib boradi. Demak, mazkur tamoyil o‘qituvchining o‘z faoliyatida mustaqil ta’limni tashkil etishga e’tibor berishi, pedagog etakchiligini ta’minlagan ta’limdan o‘quvchilarning mustaqil bilim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratib berishni ifodalaydi.

7. Faoliyatli yondashuv tamoyili nazariya va amaliyotning didaktik bog‘liqligiga asoslanadi. Didaktika nazariyasida bilim tushunchasi quyidagi ikki xil ma’nodan izohlanadi: a) ta’lim oluvchilar o‘zlashtirishi lozim bo‘lgan bilimlar; b) ular tomonidan o‘zlashtirilib, amaliy faoliyat jarayonida qo‘llaniladigan, shaxsiy tajribaga aylangan bilimlar.

Bilimlar faoliyat jarayonida mustahkamlanadi, shu sababli o‘quvchilarda nazariy bilimlarni amalda qo‘llay olish iqtidorini tarbiyalash lozim. Amaliyotdagi tadbqiqiga ega bo‘lmagan bilimlar tez orada unutilib yuboriladi.

Ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini baholash ham muhim ahamiyatga ega. Pedagogik texnologiyalarning imkoniyatidan kelib chiqqan holda ularni amaliyotga tatbiq

etishning samaradorligini bir qator mezonlar bilan aniqlash mumkin. Ular quyidagilardir:

- ta'lim, tarbiya va shaxsni rivojlantirish vazifalarining o'zida yaxlit as ettira olishi;
- o'zida zamonaviy fan va texnika darajalarini ifodalay olishi;
- g'oyaviy jihatdan talabalarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos kelishi;
- o'quv materialining zarur axborotlar bilan to'liq ta'minlanganligi;
- o'qitish jarayonida rang-barang metod va vositalarni qo'llash imkoniyatini ta'minlanganligi;
- ta'limning ko'rgazmaliligi va barcha uchun ochiqligini ta'minlash tamoyiliga egaligi;
- ko'p funksiyali ta'lim vositalaridan foydalanish va ularni oson ekspluatatsiya qilish imkoniyatining mavjulichligi;

O'qitish tizimida pedagogik texnologiyalarini samarali qo'llash pedagogning kasbiy kompetentligiga ham bog'liq. SHu sababli pedagogik texnologiyalarning samaradorligini pedagog tomonidan ularning qo'llanilishiga ko'ra ham baholash mumkin. Bunda quyidagi mezonlar muhim ahamiyatga ega:

3. Ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish asoslari. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish yo'lida olib borilayotgan islohotning muhim yo'nalishi sifatida ta'lim jarayonini texnologiyalashtirishdan e'tirof etildi. Bu jarayonning samaradorligi o'qituvchilar tomonidan zamonaviy ta'lim texnologiyalarini ta'lim amaliyotida faol qo'llanilishi, shuningdek, rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi amaliyotida qo'llanilayotgan zamonaviy texnologiyalardan xabardor bo'lish quyidagi shartlar asosida ta'minlandi.

Ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish pedagogik faoliyatning muhim ko'rinishi bo'lib, u quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi (2-rasm):

Pedagogik vazifaning hal etilishiga o'qituvchi va o'quvchi faoliyatlarining mazmuni, vositalarini loyihalash orqali erishadi. Zamonaviy sharoitda ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish uni loyihalashga nisbatan yangicha yondashuv, ya'ni, ta'lim jarayonini texnologik strukturasi muvofiq yoritish zaruratini taqozo etadi.

O'qituvchi kasbiy faoliyatini tashkil etishda ta'lim jarayonini loyihalash alohida ahamiyatga ega. Har bir o'quv kursini o'rganish alohida mavzu va bo'limlarni loyihalash asosida amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonini loyihalash – pedagogik faoliyat ko'rinishi bo'lib, u ta'lim jarayonining texnologik tuzilma hama o'qitish natijasini kafolatlovchi metod va vositalar yig'indisiga egaligi bilan tavsiflanadi

Loyihalash mahsuli ta'lim jarayonining loyihasi sanaladi.

Pedagogik amaliyot mohiyatini tahlil etish natijasida ta'lim jarayonini loyihalashning bir necha qonuniyatlari ajratildi. Ular:

1) ta'lim jarayonining loyihalash samaradorligi barcha tarkibiy qismlar (texnologik boshqaruv, vosita, axborot, ijtimoiy-psixologik muhit)ning loyihada maqsadga muvofiq yoritilishi asosida ta'minlanadi;

2) ta'limning texnologik vositalari talabalarning individual xususiyatlariga bog'liq holda tanlanadi;

3) loyihalash strategiyalari o'qituvchining individual uslubiga muvofiq tanlanadi;

4) loyihalash sifati teskari aloqa (o'qituvchi va talaba o'rtasidagi) ko'lami, loyihalash mazmuni, shuningdek, barcha omillar samaradorligiga bog'liq

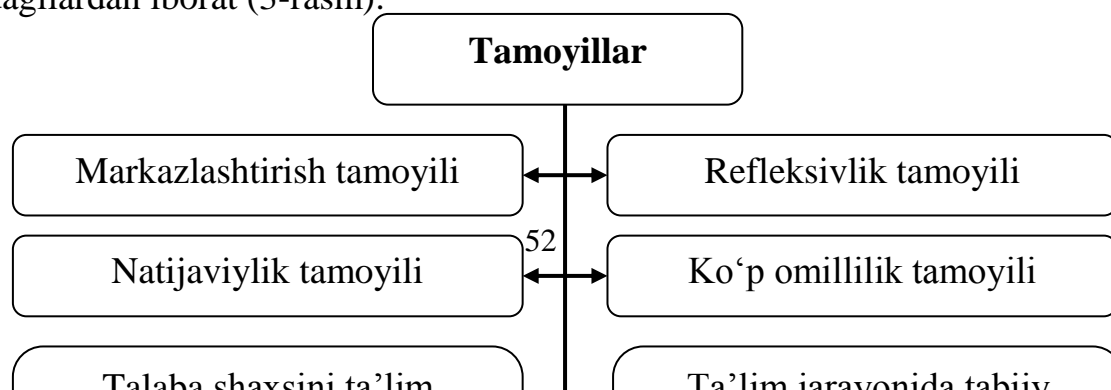
Ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini loyihalash ikki darajada:

a) o'qituvchi faoliyati darajasida (ta'lim jarayonining alohida qismlarini loyihalash);

b) ta'lim menedjeri faoliyati darajasida (ta'lim jarayonini yaxlit loyihalash) amalga oshiriladi.

Ta'lim jarayonini loyihalashda nafaqat har bir tarkibiy qism, balki ular orasidagi aloqalar ham modellashtiriladi hamda loyihalash qonuniyatlari loyihalash tamoyillarining nazariy asoslarini ishlab chiqishga, pedagogik faoliyat amaliyotida qo'llashga zamin tayyorlaydi.

Mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonini loyihalashning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat (3-rasm):

1. Markazlashtirish tamoyili texnologik jarayonda o'quvchilar faoliyati modelini loyihalashning bosh elementi sifatida ifodalanadi. Ta'lim jarayoni tuzilmasida asosiy tizimlashtiriluvchi ta'lim mazmuni va o'quvchi faoliyati texnologik jarayon hisoblanib, uning mazmunini o'quvchilarning ijtimoiy tajriba asoslarini o'zlashtirib olishga yo'naltirilgan o'quv faoliyati tashkil etadi. Har bir o'quv fani bo'yicha ta'lim mazmuni umumiy ta'lim maqsadi va vazifalariga muvofiq belgilanadi. Faoliyatli yondashuv nuqtai nazaridan umumiy o'rta ta'lim mazmunini tashkil etuvchi har bir unsur (element) sub'ekt faoliyatining turlaridan biriga muvofiq kelishi kerak. Sub'ekt faoliyatining turlari, o'z navbatida, aniq modellar yig'indisi sifatida umumlashgan faoliyat modellari orqali ifodalanishi zarur.

O'quvchilar faoliyati modeli tizimlashtiriluvchi element bo'lib, o'quvchining yaxlit faoliyati mazmunini aniqlashga xizmat qiladi.

Markazlashtirish tamoyili loyihalashni quyidagi tartibda amalga oshirishni talab etadi: faoliyat modellarini maqsadga muvofiq yaratish, ularni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirish usullari, vositalarini tanlash (texnologik operatsiyalar), o'quv faoliyatini boshqarish usullari (o'qituvchi faoliyati)ni asoslash.

2. Refleksivlik tamoyili sub'ektning o'ziga, shaxsiy faoliyatiga va bilimiga baho berishi, o'zgalarning u haqidagi fikrlari va ular o'rtasidagi hamkorlik faoliyatiga oid munosabatlarni tavsiflaydi. Loyihalash jarayonida o'qituvchiga doimo ta'lim jarayoni, uning aniq va ideal sharoitlari, o'quvchilarning bilishga bo'lgan ehtiyojlari, ularni to'ldirish imkoniyatlari, shaxsiy sifat va qobiliyatlari, pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish imkoniyatlarini inobatga olish maqsadga muvofiq. Refleksivlik tamoyili yaratiladigan ta'lim jarayonining loyihasini ta'lim jarayoni ishtirokchisi – sub'ektning ehtiyojlari va imkoniyatlarini tahlil qilish asosida uzluksiz tuzatib, to'ldirib borishni talab etadi.

3. Natijaviylik tamoyili pedagogik shart-sharoitlarning qulayligi, oz vaqt va kuch sarflash evaziga samarali natijalarga erishishni tavsiflaydi. Natijaviylik- ijtimoiy tajriba faoliyat modellari mazmuni, texnologik operatsiyalar, ularni o'zlashtirish, boshqarish uslublarini tanlash, o'quv faoliyatining muvofiqligi, ta'lim-tarbiya vositalari, texnologik jarayonda sub'ektning qisqa vaqt va kuch sarflashi vositasida belgilangan maqsadga erishishni nazarda tutishi lozim.

4. Ko‘p omillilik tamoyili. Har bir ta‘lim jarayoni bir qator ob‘ektiv va sub‘ektiv omillar ta‘sirida amalga oshadi. Ular sirasiga o‘qituvchi va o‘quvchilarning ijtimoiy–iqtisodiy hayot sharoitlari, ta‘lim muassasalari atrofidagi ijtimoiy ishlab chiqarish va tabiiy iqlim muhiti, o‘quv muassasasining o‘quv-moddiy bazasi, o‘qituvchilarning kasbiy malaka darajasi, ta‘lim muassasasi yoki ma‘lum sinfdagi ma‘naviy–psixologik muhit, o‘quvchilarning o‘quv imkoniyatlari, sinfning intellektual salohiyati, jamoaning shaxslararo munosabatlari kiradi. Ta‘lim jarayonini loyihalashda o‘qituvchi ana shu omillarni hisobga olishi zarur.

5. O‘quvchi shaxsini ta‘lim jarayoniga moslashtirish tamoyili. Bola maktab ostonasiga qadam qo‘yganidan boshlab uning faoliyat ko‘lami (o‘z-o‘ziga xizmat, mehnat, dam olish tarzida) kengayadi. Bu kabi faoliyat ko‘nikmalarini egallashi natijasida ijtimoiy tajribaga ega bo‘lib boradi. SHuning uchun ta‘lim jarayonining samarali bo‘lishi, uni loyihalashda ta‘lim mazmuni va boshqa faoliyat modellari hisobga olinishi, ularni o‘quvchilar kundalik hayot faoliyatida egallab borishi ta‘minlanishi zarur.

Ayni vaqtda umumiy ta‘lim muassasalarida shaxsni rivojlantirish va uni ijtimoiy hayotga moslashtirish muayyan qonuniyatlarga muvofiq psixolog va sotsiologlarning ishtiroklari (psixopedagogik tashxis xulosasi) asosida amalga oshiriladi.

6. Ta‘lim jarayonida tabiiy rivojlanish va ijtimoiylashuv tamoyili. Tabiiy jarayonlar mohiyatini bilish ta‘lim jarayonini samarali, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, senzitiv rivojlanish davrlari, rivojlanishning keyingi bosqichiga o‘tish imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish imkonini beradi. Tamoyilning mazmuni ta‘limni ijtimoiylashtirish, o‘quvchilar tomonidan ijtimoiy tajribani individual qonuniyatlar asosida o‘zlashtirilishi bilan izohlanadi.

Ta‘lim jarayonini loyihalashda o‘qituvchi loyihachi va bajaruvchi sifatida loyihani amalga oshirishning qulay yo‘lini tanlaydi. Loyihalashda o‘quvchini o‘quv faoliyatiga yo‘naltiruvchi usullar, mustaqil ta‘lim shakli, o‘z-o‘zini rivojlantirish va o‘zini hurmat qilish imkoniyatlarini aniqlash zarur.

“Pedagogik texnologiya” tushunchasi esa o‘z mohiyatiga ko‘ra pedagogik faoliyatning eng muhim ikki jihati, ya‘ni, ta‘lim hamda tarbiya jarayonining texnologiyalashtirilishini ifoda etishi zarur. Barkamol shaxsni shakllantirish muammosining ijtimoiy zaruriyat sifatida e‘tirof etilayotganligini nazarda tutadigan bo‘lsak, ta‘lim va tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan yangicha yondashuvni qaror toptirish, mazkur jarayonni texnologiyalashtirishga erishish muhim pedagogik vazifalardan biri sanaladi.

Tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish – aniq maqsad va ijtimoiy g‘oyaga asoslanib, talabalarda ma‘naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik faoliyatning tashkiliy-texnik jihatdan uyushtirilishi

Ta'lim jarayonidan farqli tarbiya jarayonini texnologiyalashtirishda bu jarayonning samarasini qisqa muddat oralig'ida ko'ra olish imkoniyati yo'q. Tarbiya jarayonining o'ziga xos xususiyatlari, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan ziddiyatlar tarbiyaviy jarayonni texnologiyalashtirishga nisbatan ijodiy va mas'uliyatli yondoshish zarurligini taqozo etadi.

Zamonaviy sharoitda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning o'tkazilishiga rasmiyatchilik nuqtai nazardan voz kechish maqsadga muvofiqir. Zero, tayyor ssenariy asosida muayyan tadbirni tashkil etish jarayonida uning asosiy sub'ektlari bo'lgan o'quvchilar faol ishtirokchi, tadbir natijasini belgilovchi shaxs sifatida emas, balki oddiy ijrochi sifatida qatnashadi. Bu holat esa bir qator salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. Xususan:

- 1) talabalarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishiga nisbatan salbiy munosabat shakllanadi;
- 2) talabalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlikqobiliyatining tarbiyalanishi uchun imkoniyat yaratilmaydi;
- 3) talabalarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishi ularning shaxs sifatida kamol topishlarini ta'minlashga yo'naltirilganligi haqida emas, balki sinfning ta'lim muassasasi jamoasi oldida "soxta obro'" orttirishi uchun xizmat qiluvchi vosita ekanligi to'g'risidagi xulosaning shakllanishi uchun sharoit yuzaga keladi

Ta'lim muassasalarida tashkil etiluvchi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishga texnologik yondashuv quyidagi holatlarda namoyon bo'ladi:

- tadbir mavzusi va g'oyasini talabalar tomonidan bildirilgan shaxsiy tashabbuslar, ularning xohish-istaklariga ko'ra belgilash;
- tadbir ssenariysini ishlab chiqishda talabalarning mustaqil faoliyat yuritishlari uchun shart-sharoitlarni yaratish;
- tadbir mazmunida o'z ifodasini topgan rollarning majburiy tarzda emas, balki talabalarning layoqati, qobiliyati, shuningdek, qiziqishlarini inobatga olish asosida taqsimlanishiga erishish;
- tadbirning tashkil etilishi va o'tkazilishida o'qituvchining roli buyruq berishdan iborat bo'lmay, aksincha, talabalarga yo'l-yo'riq ko'rsatish, ularning faoliyatini yo'naltirib turish hamda zarur o'rinlarda maslahat berish sifatida aks etishiga erishish;

Muhokama jarayonida o'qituvchi tomonidan turli tanbehlarining berilishiga yo'l qo'ymaslik, aksincha yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarning o'quvchilarning o'zlari tomonidan aniqlanib, ularni bartaraf etish (keyingi tadbirni o'tkazish jarayonida ularning takrorlanishini oldini olish) yo'lida chora-tadbirlarni belgilash muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilar o'rtasida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil etishga texnologik yondashuv mohiyati o'quvchilar mustaqilligini ta'minlashda quyidagi omillarning mavjudligiga e'tiborni qaratishni ham taqozo etadi:

- talabalarda tarbiyaviy tadbirlarning o'tkazilishiga nisbatan ichki ehtiyoj, qiziqish va rag'batning mavjudligi;
- talabalar tarbiyaviy tadbirlarni mustaqil tashkil etish borasida muayyan tajribalarga ega ekanliklari;
- tadbir g'oyasining talabalar ichki ehtiyojlariga mos kelishi.

Tarbiya jarayonini texnologiyalashtirishda bu jarayonni loyihalashtirish hamda uning asoslarini belgilash muhim ahamiyatga ega. Tarbiya jarayonini loyihalash quyidagi bosqichlarda kechadi:

- 1) tadbir mavzusiga doir materiallarni yig'ish;
- 2) tadbir maqsadi va vazifalarini belgilash;
- 3) tadbirning mazmunini ishlab chiqish;
- 4) tadbir shakli, metodlari va vositalarini tanlash;
- 5) tadbirni tashkil etish va o'tkazish (davomiyligi) vaqtini belgilash;
- 6) tarbiyaviy tadbir ssenariysini ishlab chiqish;
- 7) talabalar faoliyatini nazorat qilish, ularning faollik darajalarini norasmiy (ularni bu maqadda xabardor qilmasdan) baholash;
- 8) loyihani amaliy faoliyatda qo'llash;
- 9) tadbirni tashkil etish jarayoni;
- 10) tadbirning o'tkazilish holati (samarali, samarasiz, muvaffaqiyatli, muvaffaqiyatsiz kechganligi)ni muhokama qilish va yakuniy xulosa chiqarish

Zamonaviy sharoitda ta'lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo'li – bu mashg'ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb hisoblanmoqda. Xo'sh, interfaol metodlarning o'zi nima? Ular qanday didaktik imkoniyatlarga ega? Ta'lim jarayonida interfaol metodlarning o'rinli, maqsadga muvofiq

qo‘llanilishi qanday samaralarni kafolatlaydi? Quyidagi ana shu kabi savollarga qisqacha javob topiladi.

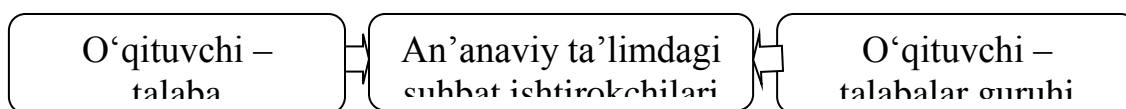
“**Interfaol**” tushunchasi ingliz tilida “interact”(rus tilida “interaktiv”) tarzida ifodalanib, lug‘aviy nuqtai nazardan “inter” – o‘zaro, “act” – harakat qilmoq kabi ma‘nolarni anglatadi.

Interfaol ta‘lim – o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lidagi o‘zaro harakatini tashkil etishga asoslanuvchi ta‘lim.

Interfaollik o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklari. Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub‘ektlarning suhbat (dialog), o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyatni olib borishlarini ifodalaydi.

Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub‘ektlarning suhbat (dialog), o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyatning olib borishlarini ifodalaydi.

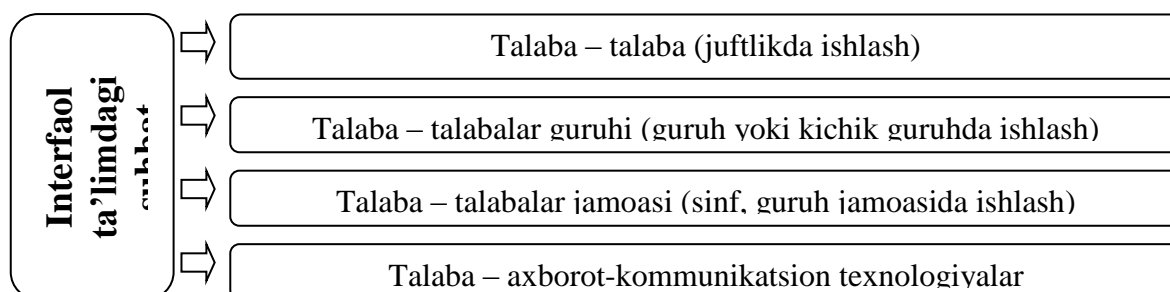
Ta‘lim sohasida faoliyat yuritayotgan har bir mutaxassis yaxshi biladiki, an‘anaviy ta‘lim ham suhbat (dialog)ga asoslangan va bu suhbat quyidagi o‘zaro munosabat shakllarida tashkil etiladi:

An‘anaviy ta‘limda tashkil etiladigan suhbat

Interfaol TT ta‘lim jarayonining asosiy ishtirokchilari – o‘qituvchi, o‘quvchi va o‘quvchilar guruhi o‘rtasida yuzaga keladigan hamkorlik, qizg‘in bahs-munozalar, o‘zaro fikr almashish imkoniyatiga egalik asosida tashkil etiladi, ularda erkin fikrlash, shaxsiy qarashlarini ikkilanmay bayon etish, muammoli vaziyatlarda echimlarni birgalikda izlash, o‘quv materiallarini o‘zlashtirishda o‘quvchilarning o‘zaro yaqinliklarini yuzaga keltirish, “o‘qituvchi – o‘quvchi – o‘quvchilar guruhi”ning o‘zaro bir-birlarini hurmat qilishlari, tushunishlari va qo‘llab-quvvatlashlari, samimiy munosabatda bo‘lishlari, ruhiy birlikka erishishlari kabilar bilan tavsiflanadi.

Interfaol TTni qo‘llashda suhbat quyidagi shaxslar o‘rtasida tashkil etiladi:

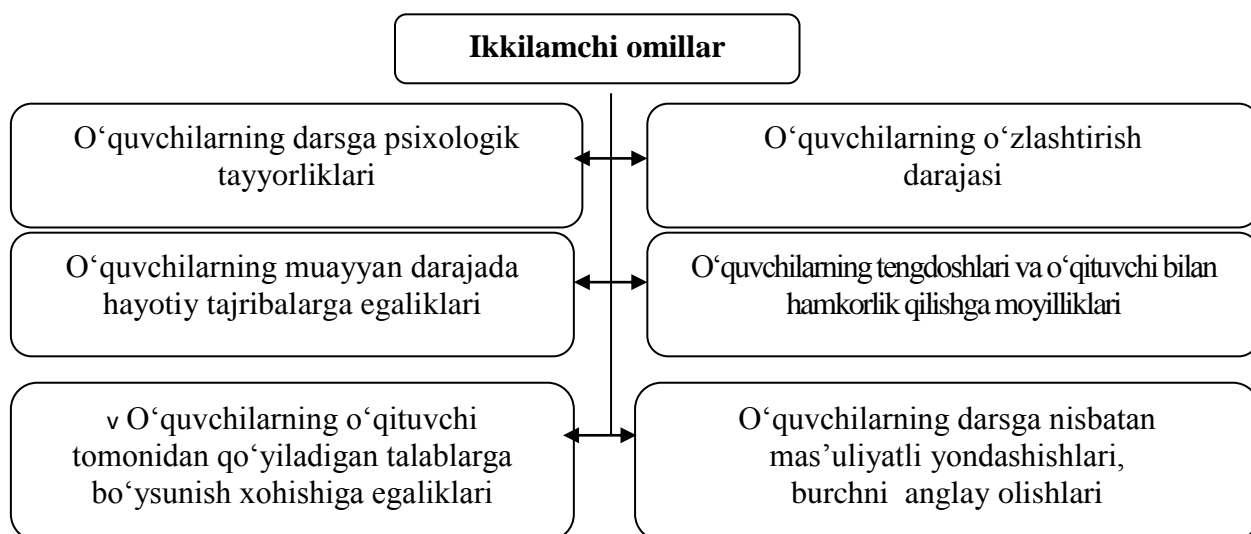

Interfaol TTni qo‘llashda tashkil etiladigan suhbat (dialog)

Interfaol TT mohiyatiga ko‘ra suhbatning “o‘quvchi – axborot-kommunikatsion texnologiyalar” shaklida tashkil etilishi o‘quvchilar tomonidan mustaqil ravishda yoki o‘qituvchi rahbarligida axborot texnologiyalari yordamida bilim, ko‘nikma, malakalarning o‘zlashtirilishini anglatadi.

O‘quv jarayonining interfaol TTga asoslanishi bir qarashda nihoyatda oddiy, sodda, hatto “bolalar o‘yini” kabi taassurot uyg‘otadi. Biroq, bunda o‘qituvchining ma’lum darajada quyidagi omillarga ega bo‘lishi talab qilinadi:

SHu bilan birga interfaol TTni qo‘llash samaradorligi quyidagi ikkilamchi omillarga ham bog‘liq:

O‘qituvchi ta’lim jarayonida interfaol TT yordamida o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik, o‘z-o‘zini nazorat, o‘z-o‘zini boshqarish, samarali suhbat olib borish, tengdoshlari bilan ishlash, ularning fikrlarini tinglash va tushunish, mustaqil, ijodiy, tanqidiy fikrlash, muqobil takliflarni ilgari surish, fikr-mulohazalarini erkin bayon qilish, o‘z nuqtai nazarlarini himoya qilish, muammoning echimini topishga intilish, murakkab vaziyatlardan chiqib olish kabi sifatlarni shakllantirishga muvaffaq bo‘ladi. Eng muhimi, interfaol TTni qo‘llash orqali o‘qituvchi o‘quvchilarning aniq ta’limiy maqsadga erishish yo‘lida o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatlarini tashkil etish, yo‘naltirish, boshqarish, nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo‘lga kiritadi.

Odatda interfaol TTga asoslangan ta’limiy harakatlar quyidagi shakllarda tashkil etiladi:
individual; juftlik; guruh; jamoa bilan ishlash

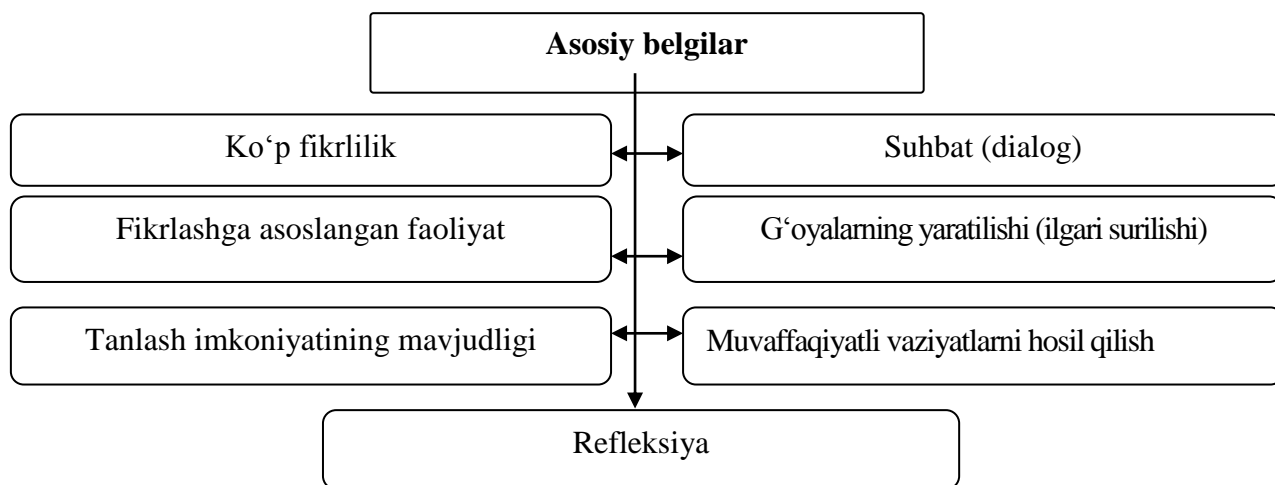
Interfaol TTni qo'llash jarayonida talabalar:

- guruh yoki jamoa bilan hamkorlikda ishlash;
- tengdoshlari orasida o'z g'oyalarini erkin bayon qilish, bilimlarini hech qanday ruhiy to'siqlarsiz namoyish etish;
- muammoni hal qilishga ijodiy yondashish;
- guruh yoki jamoadoshlari bilan ruhiy yaqinlikka erishish;
- o'z ichki imkoniyat va qobiliyatlarini to'liq namoyon qila olish;
- fikrlash, fikrlarni umumlashtirish va ular orasidan eng muhimlarini saralash;
- o'z faoliyatini nazorat qilish va mustaqil baholash;
- o'z imkoniyatlari va kuchiga ishonch hosil qilish;
- turli vaziyatlarda harakatlanish va murakkab vaziyatlardan chiqa olish ko'nikmalarini o'zlashtirish kabi imkoniyatlarga ega bo'ladi

Interfaol TT:

- talabalarda bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi;
- ta'lim jarayonining har bir ishtirokchisini rag'batlantiradi;
- har bir talabaning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;
- o'quv materialining samarali o'zlashtirilishi uchun qulay sharoit yaratadi;
- talabalarga ko'p tomonlama ta'sir ko'rsatadi;
- talabalarda o'rganilayotgan mavzular bo'yicha fikr hamda munosabatni uyg'otadi;
- talabalarda hayotiy zarur ko'nikma, malakalarni shakllantiradi;
- talabalarning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartirilishini ta'minlaydi

Interfaol TTning asosiy belgilari quyidagilardir:

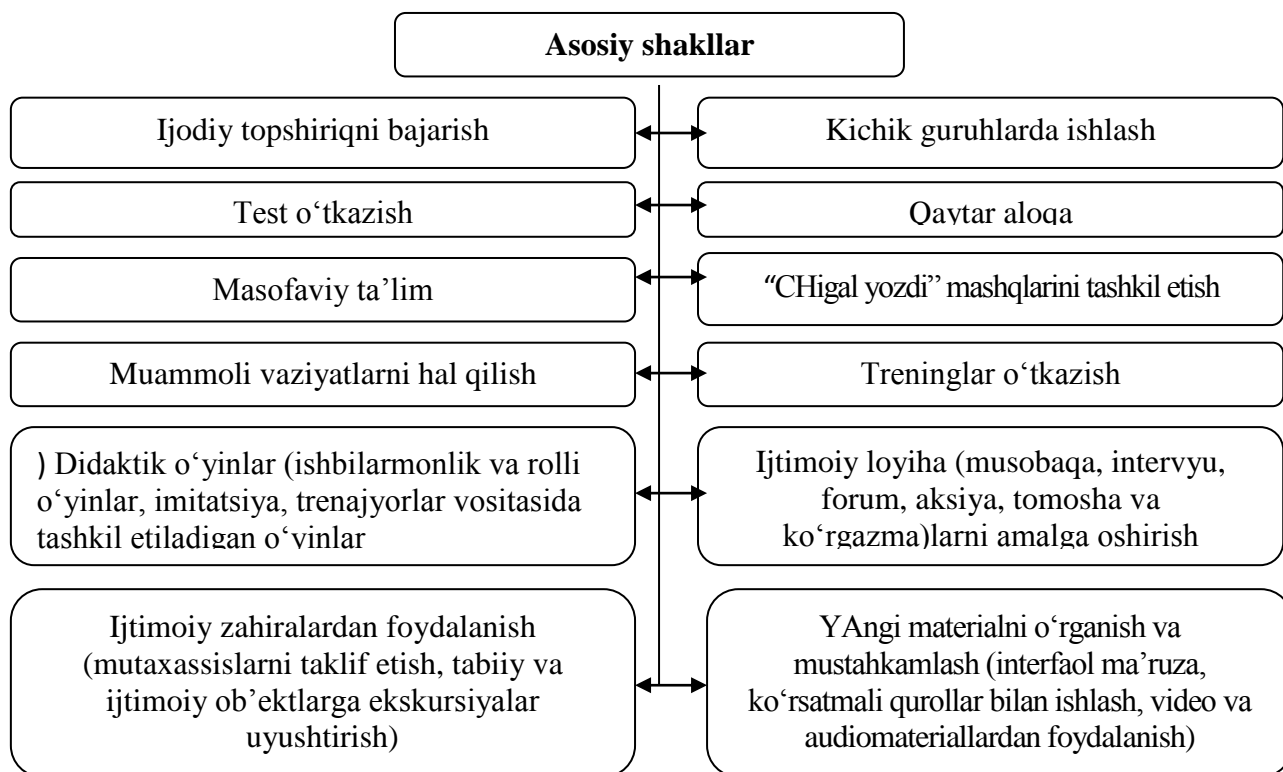
Interfaol TTning asosiy belgilari

Interfaol TT tamoyillari:

1. Mashg'ulot – ma'ruza emas, balki jamoaning umumiy ishi.
2. Guruhning tajribasi pedagogning tajribasidan ko'p.
3. Talabalar yosh, ijtimoiy mavqe va tajribaga ko'ra o'zaro teng.
4. Har bir talaba o'rganilayotgan muammo yuzasidan o'z fikrini aytish huquqiga ega.
5. Mashg'ulotda talaba shaxsi tanqid qilinmaydi (fikir tanqid qilinishi mumkin).
6. Bildirilgan g'oyalar talabalarning faoliyatini boshqarmaydi, balki fikrlash uchun axborot (ma'lumot) bo'lib xizmat qiladi

Izoh: Stullar kichik va katta doira shaklida joylashtirilganda kichik doirada o'quvchilar, katta doirada ekspert guruhi joylashadi.

Bugungi kunda jahon ta'lim tizimida interfaol TTning quyidagi shakllarda amalga oshirilayotganligi barchaga ma'lum:

MAVZU: TEXNOLOGIK YONDOSHUV ASOSIDA TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI TASHKIL ETISH.

Reja:

1. Interfaol metodlar turlari
2. Interfaol metodlardan namunalar

Eng ommaviy interfaol TT quyidagilar sanaladi:

1. Interfaol metodlar: “Keys-stadi” (yoki “O‘quv keyslari”), “Blits-so‘rov”, “Modellashtirish”, “Ijodiy ish”, “Munosabat”, “Reja”, “Suhbat” va b.

2. Strategiyalar: “Aqliy hujum”, “Bumerang”, “Galereya”, “Zig-zag”, “Zinama-zina”, “Muzyorar”, “Rotatsiya”, “T-jadval”, “YUmaloqlangan qor” va h.k.

3. Grafik organayzerlar: “Baliq skeleti”, “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Klaster”, “Nima uchun?”, “Qanday?” va b.

Interfaol ta'lim metodlari va ularni qo'llash tartibi. Ayni o'rinda bir guruh interfaol ta'lim metodlari va ularni ta'lim amaliyotida qo'llash tartibi to'g'risida so'z yuritiladi.

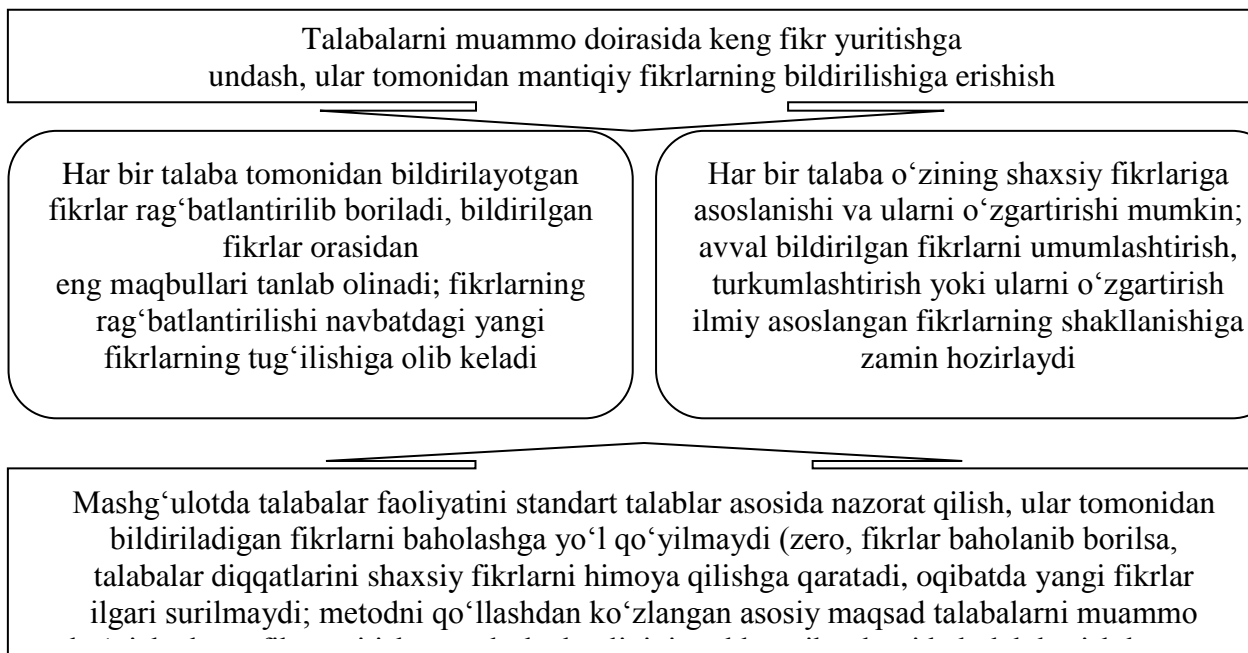
“Aqliy hujum” strategiyasi

Strategiya o'quvchilarni mavzu xususida keng va har tomonlama fikr yuritish, o'z tasavvurlari, g'oyalariidan ijobiy foydalanishga doir ko'nikma, malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. U yordamida tashkil etilgan mashg'ulotlarda ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha orginal (o'ziga xos) echimlarni topish imkoniyati tug'iladi. Strategiya mavzu doirasida ma'lum qarashlarni aniqlash, ularga muqobil g'oyalarni tanlash uchun sharoit yaratadi.

Uni samarali qoʻllashda quyidagi qoidalarga amal qilish lozim:

Mashg'ulotda strategiyani qo'llashda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

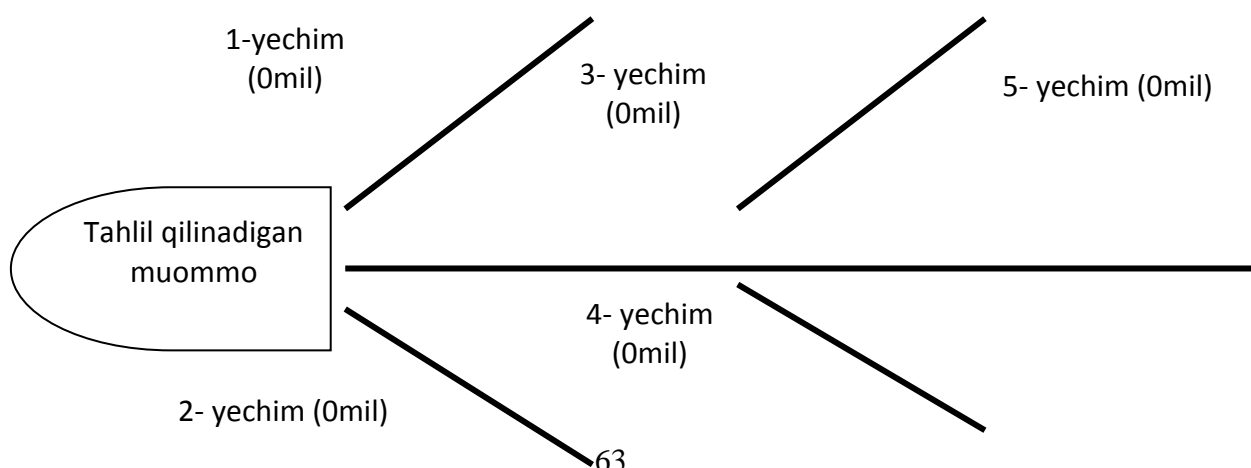
“Baliq skeleti” grafik organayzeri (GO)

GO o'quvchilarda mavzu yuzasidan muayyan masala mohiyatini tasvirlash va echish qobiliyatini shakllantiradi. Uni qo'llashda o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, mavzu mohiyatini yorituvchi tayanch tushuncha, ma'lumotlarni muayyan tizimga keltirish, ularni tahlil qilish ko'nikmalari rivojlanadi.

Undan foydalanish quyidagicha amalga oshiriladi:

- 1) o'qituvchi o'quvchi (talaba)larni GOni qo'llash sharti bilan tanishtiradi;
- 2) o'quvchi (talaba)lar kichik guruhlariga birlashtiriladi;
- 3) guruhlar topshiriqlarni bajaradi;
- 4) guruhlar o'z echimlarini jamoaga taqdim etadi;
- 5) jamoa guruhlarining echimlari yuzasidan muhokama uyushtiradi

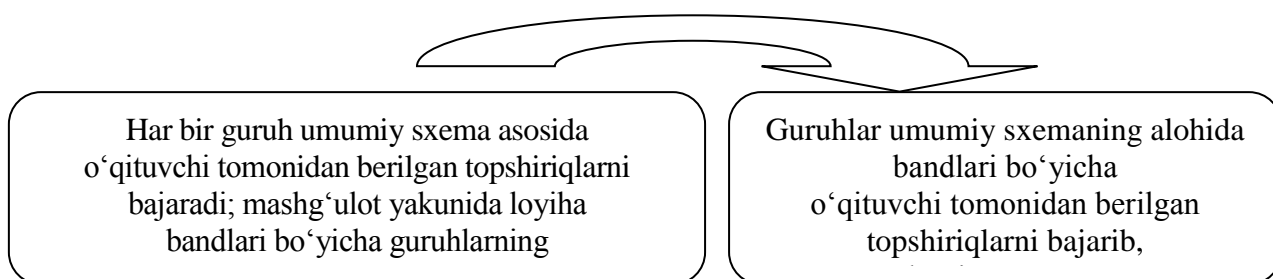
O'quvchilar topshiriqlarni quyidagi tasvir asosida bajaradi:

“Bilaman. bilishni xohlayman. bilib oldim” (BBB) GO

GO o‘quvchilarga muayyan mavzular bo‘yicha bilimlari darajasini baholay olish imkonini beradi. Uni qo‘llashda o‘quvchilar guruh yoki jamoada ishlashlari mumkin. Guruhda ishlashda mashg‘ulot yakunida guruhlar tomonidan bajarilgan ishlar tahlil qilinadi.

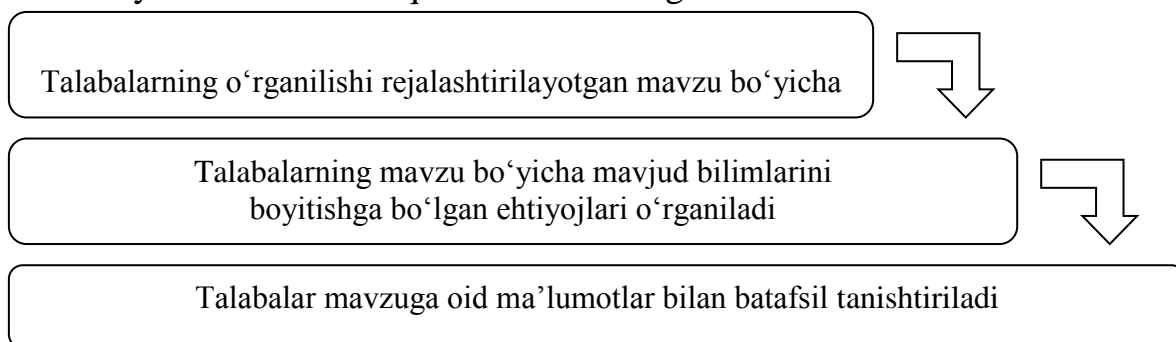
Guruhlar faoliyati quyidagi ko‘rinishda tashkil etilishi mumkin:

O‘quv faoliyati bevosita yozuv taxtasi yoki ish qog‘ozida o‘z aksini topgan quyidagi sxema asosida tashkil etiladi:

Bilaman	Bilishni xohlayman	Bilib oldim

GOdan foydalanish uch bosqich asosida amalga oshiriladi:

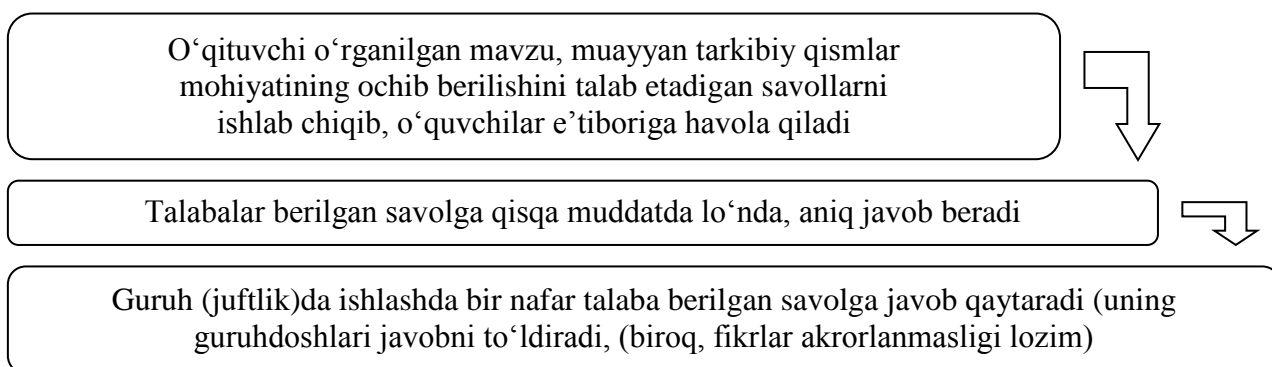
Bosqichlar bo'yicha amalga oshirilgan harakatlarning tafsiloti qo'yidagicha:

- 1) talabalar kichik guruhlarga birlashtiriladi;
- 2) talabalarning yangi mavzu bo'yicha tushunchalarga egalik darajasi o'rganiladi;
- 3) talabalar tomonidan qayd etilgan tushunchalar loyiha 1-bandiga yozib boriladi;
- 4) talabalarning yangi mavzu bo'yicha mavjud bilimlarini boyitishga bo'lgan ehtiyojlari o'rganiladi;
- 5) talabalarning ehtiyojlari sifatida bayon etilgan tushunchalar loyiha 2-bandiga yozib qo'yiladi;
- 6) o'qituvchi yangi mavzuga oid umumiy ma'lumotlardan talabalarni xabardor qiladi;
- 7) talabalar tomonidan o'zlashtirilgan yangi tushunchalar aniqlanadi;
- 8) bayon etilgan yangi tushunchalar loyiha 3-bandiga yozib qo'yiladi;
- 9) mashg'ulot yakunida yagona loyiha yaratiladi

“Blits-so'rov” metodi

“Blits-so'rov” (ing. “blits” – tezkor, bir zumda) metodi berilgan savollarga qisqa, aniq va lo'nda javob qaytarilishini taqozo etadigan metod sanaladi. Ta'lim muassasalarida ushbu metodga muvofiq savollar, asosan, o'qituvchi tomonidan beriladi. Berilgan savollarga javoblar jamoaviy, guruhli, juftlik yoki individual tarzda qaytarilishi mumkin. Javob qaytarish shakli mashg'ulot turi, o'rganilayotgan mavzuning murakkabligi, o'quvchilarning qamrab olinishiga ko'ra belgilanadi.

Mashg'ulotlarda metodni qo'llash quyidagicha kechadi:

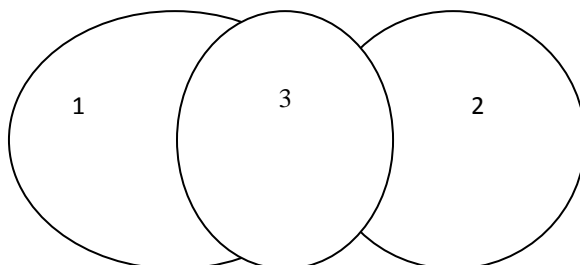

Metodni qo'llashda mavzuga doir tayanch tushunchalar, asosiy g'oyalarning mohiyati o'quvchilar tomonidan og'zaki, yozma yoki tasvir (jadval, diagramma) tarzida yoritilishi mumkin.

“Venn diagrammasi” GO

GO o'quvchilarda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o'zlashtirish (sintezlash) ko'nikmalarini hosil qilishga yo'naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo'yicha amalga oshiriladi.

YOzuv taxtasi o'zaro teng to'rt bo'lakka ajratiladi va har bir bo'lakka quyidagi sxema chiziladi:

GO o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan o'zaro yaqin nazariy bilim, ma'lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo'lim yoki boblar bo'yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

GOni qo'llash jarayonida har bir guruh muayyan mavzuga oid topshiriqlarni bajaradi. O'quvchilarning e'tiborlariga quyidagi jadvalni taqdim etish mumkin:

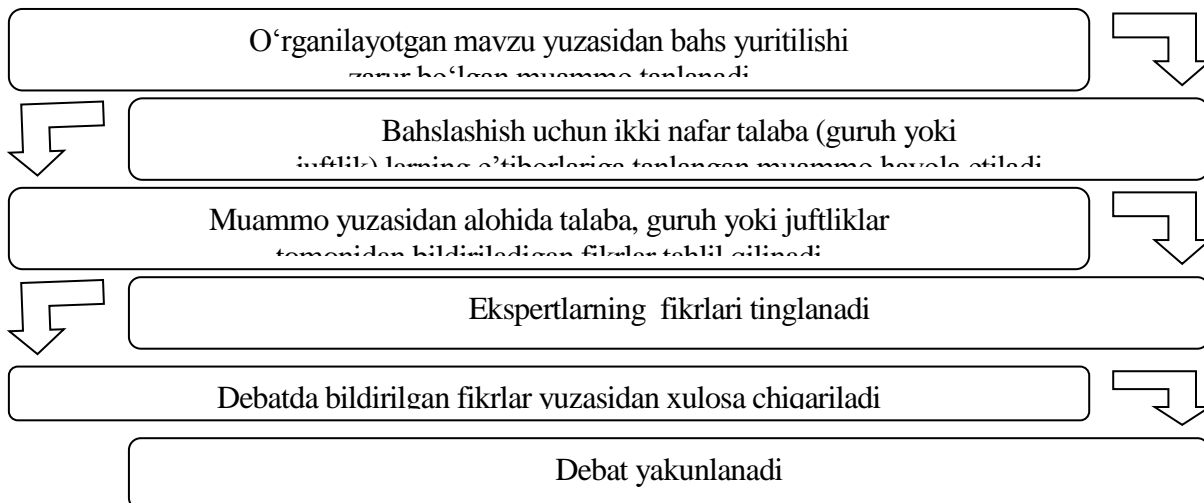
Guruhlar	Diagrammaning tartib raqami	Topshiriqlar mazmuni
1- guruh	1-diagramma	
	2-diagramma	
	3-diagramma	
2-guruh	1-diagramma	
	2-diagramma	
	3-diagramma	
3-guruh	1-diagramma	
	2-diagramma	
	3-diagramma	
4-guruh	1-diagramma	
	2-diagramma	
	3-diagramma	

“Debat” metodi

“Debat” (fr. “debattere” so‘zidan olingan bo‘lib, “debats” – “bahslashmoq”) texnologiyasi yig‘ilish, majlis yoki mashg‘ulotlarda biror-bir mavzu yuzasidan

ishtirokchilar o‘rtasida o‘zaro bahs uyushtirish, ularning o‘zaro fikr almashishlarini ta’minlashga xizmat qiladi.

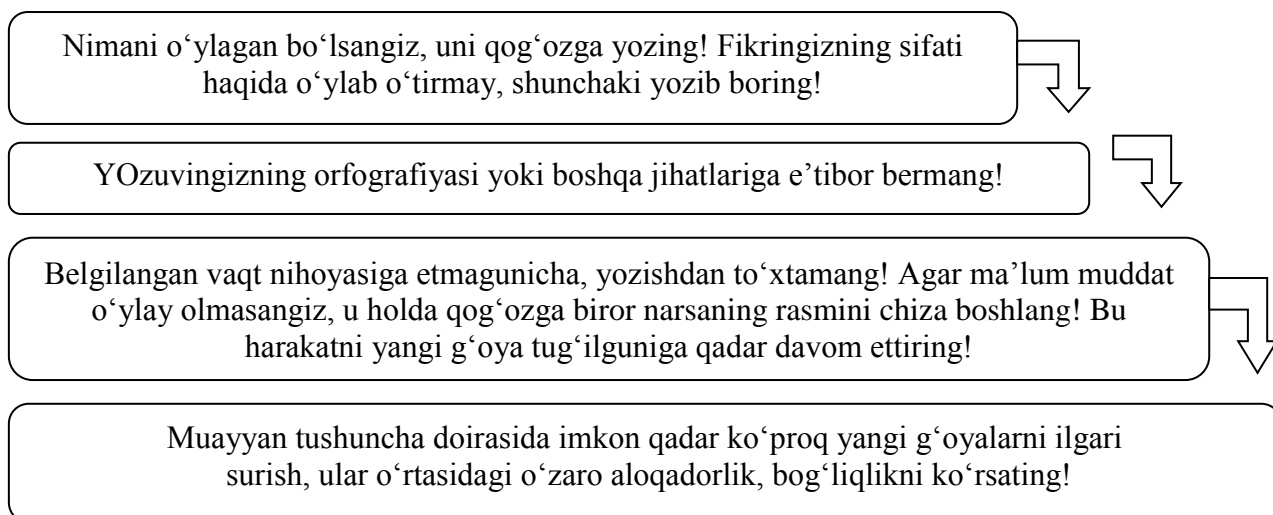
O‘quv mashg‘ulotlarida debat quyidagi tartibda uyushtiriladi:

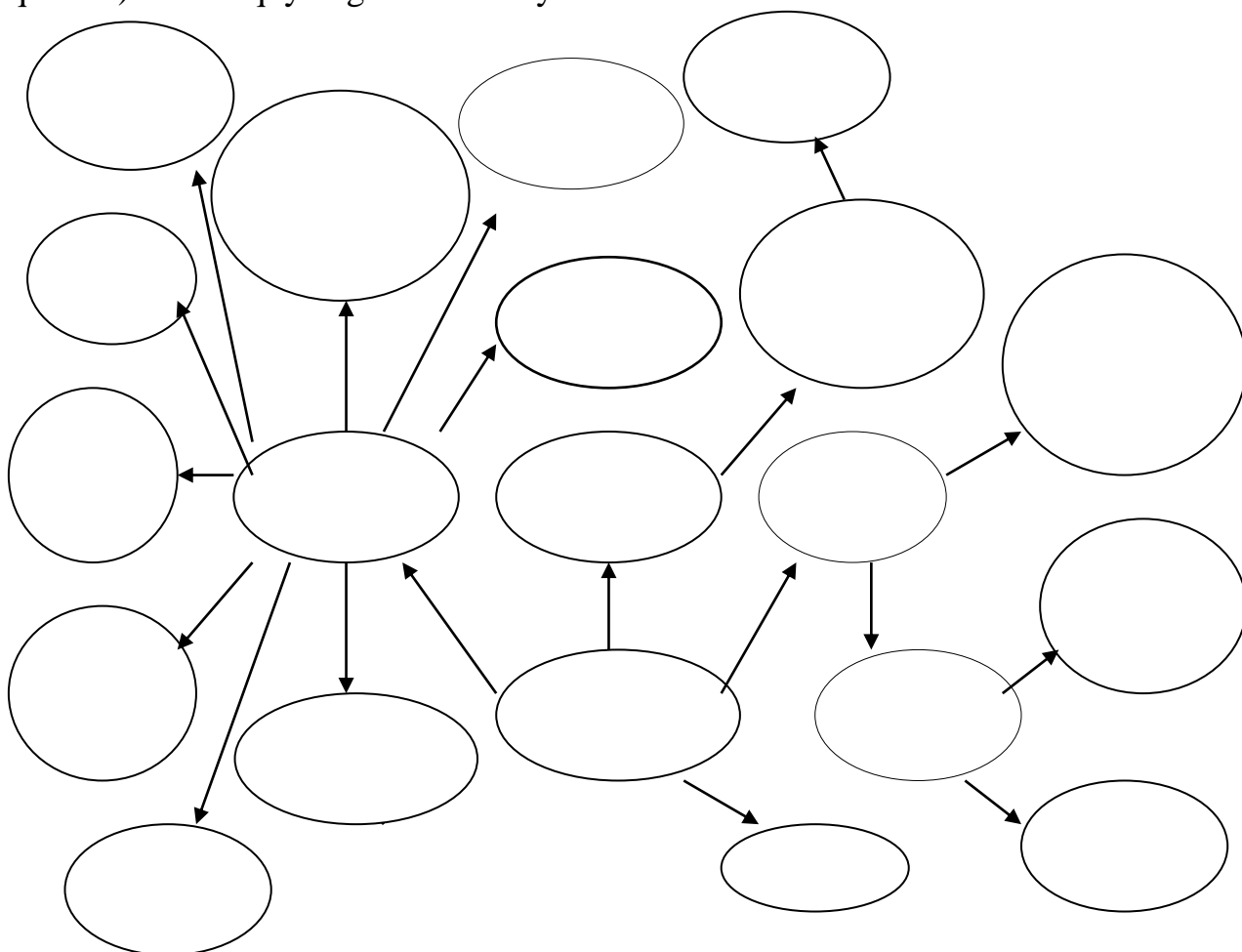
“Klaster” GO

“Klaster” (g‘uncha, to‘plam, bog‘lam) GO puxta o‘ylangan strategiya bo‘lib, uni o‘quvchilar bilan yakka tartibda, guruh asosida tashkil etiladigan mashg‘ulotlarda qo‘llash mumkin. Klasterlar ilgari surilgan g‘oyalarni umumlashtirish, ular o‘rtasidagi aloqalarni topish imkoniyatini yaratadi.

GOdan foydalanishda quyidagi shartlarga rioya qilish talab etiladi:

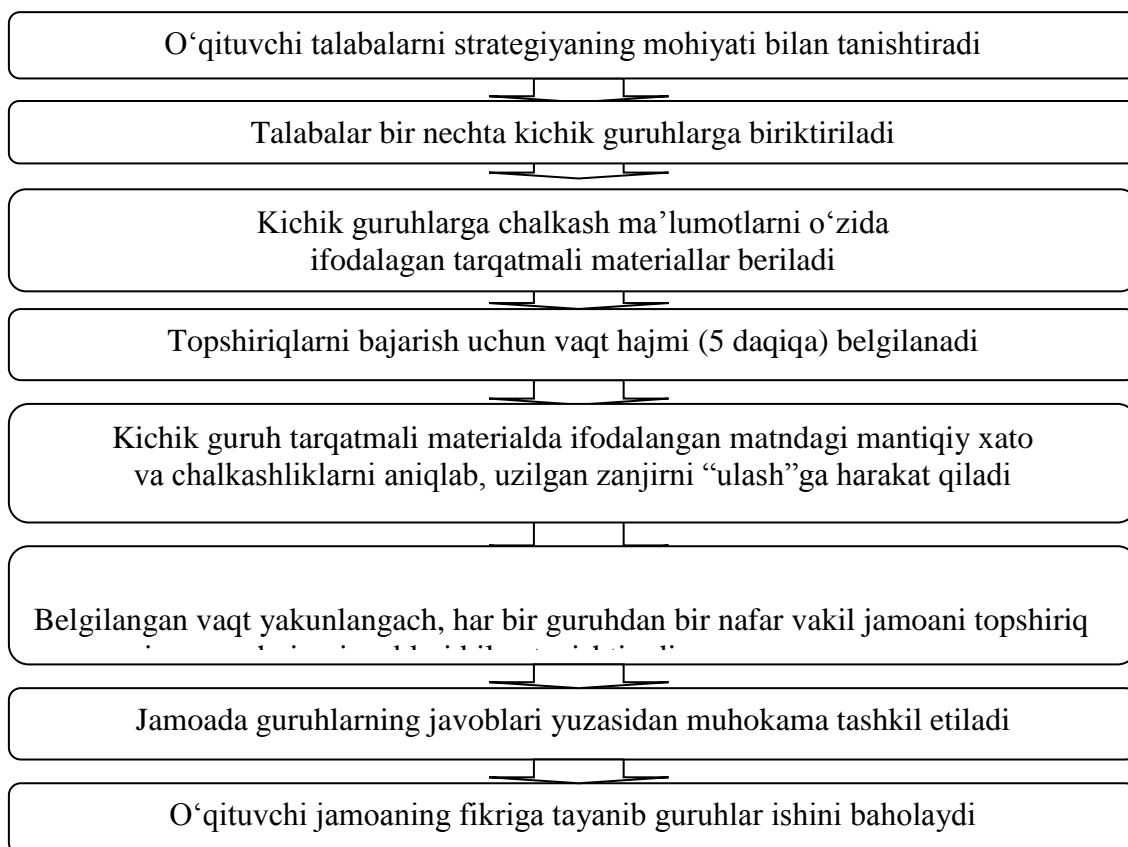
GO yordamida o'quvchilar topshiriq bo'yicha fikrlarini klaster (mayda, alohida qismlar) tarzida quyidagicha ifodalaydi:

“Mantiqiy chalkash zanjir” strategiyasi

Strategiya tushunchalar, bildirilgan fikrlar o'rtasida bog'liqlikni yuzaga keltirish, ularni mantiqiy jihatdan ketma-ketlikda to'g'ri ifodalashga yordam beradi. Uning mohiyatiga o'qituvchi mavzuni yorituvchi ma'lumotlarni to'g'ri va noto'g'ri tartibda bayon etadi. O'quvchilarning vazifasi mantiqiy jihatdan noto'g'ri ifodalangan ma'lumotlarni to'g'ri dalillarga aylantirish, yuzaga kelgan mantiqiy chalkashlikni tuzatish, fikrlarni muayyan ketma-ketlikda to'g'ri joylashtirgan holda uzilgan zanjirni “ulash”dan iborat.

Mashg‘ulotda strategiyani qo‘llash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

Izoh: o‘qituvchi mustaqil ishlashini ta’minlash uchun har bir o‘quvchiga mazmunini biroz o‘zgartirgan holda alohida topshiriq berishi mumkin..

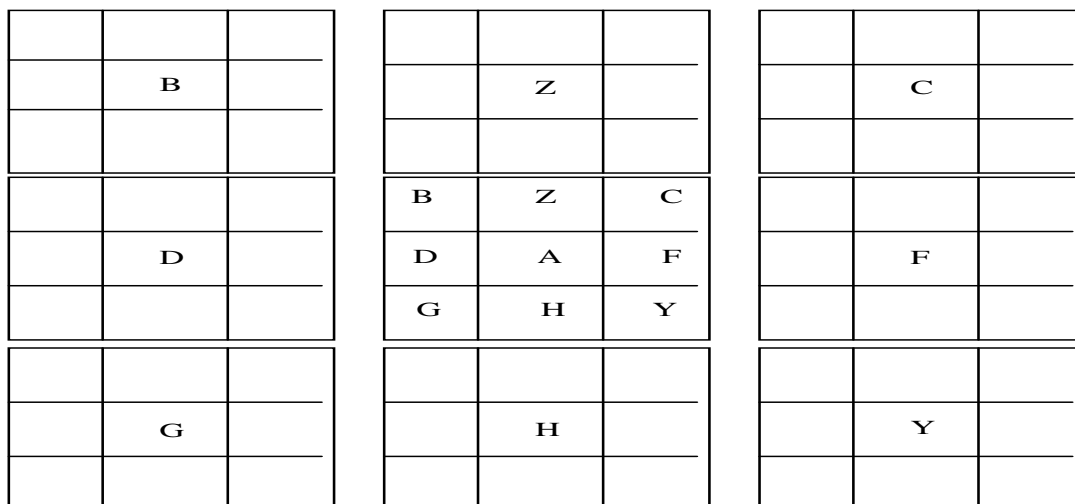
“Nilufar guli” texnologiyasi

Texnologiya didaktik muammolarni echishning samarali vositalaridan bo‘lib, nilufar guli ko‘rinishiga ega. Asos, unga birikkan to‘qqizta “gulbarg” (kvadrat, to‘rtburchak yoki aylana)larni o‘z ichiga oladigan bu metod yordamida asosiy muammo va uning mazmunini yoritishga imkon beradigan xususiy masalalar hal etiladi.

O‘quvchilarda hal etilayotgan masala yuzasidan mantiqiy, izchil fikrlash, ichki mohiyatini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiruvchi texnologiyani qo‘llash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

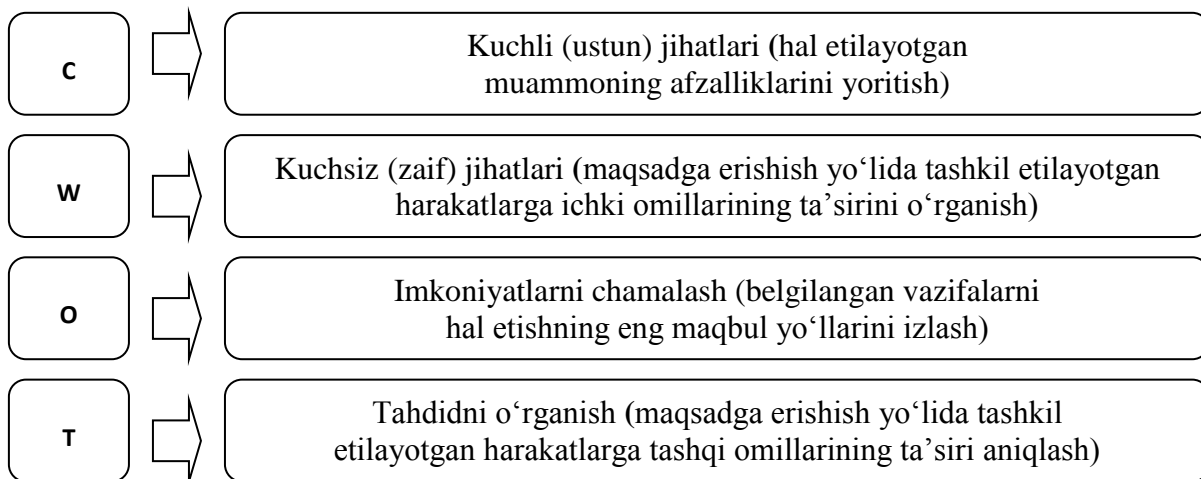
O'quvchilarga quyidagi sxema namuna sifatida taqdim etiladi:

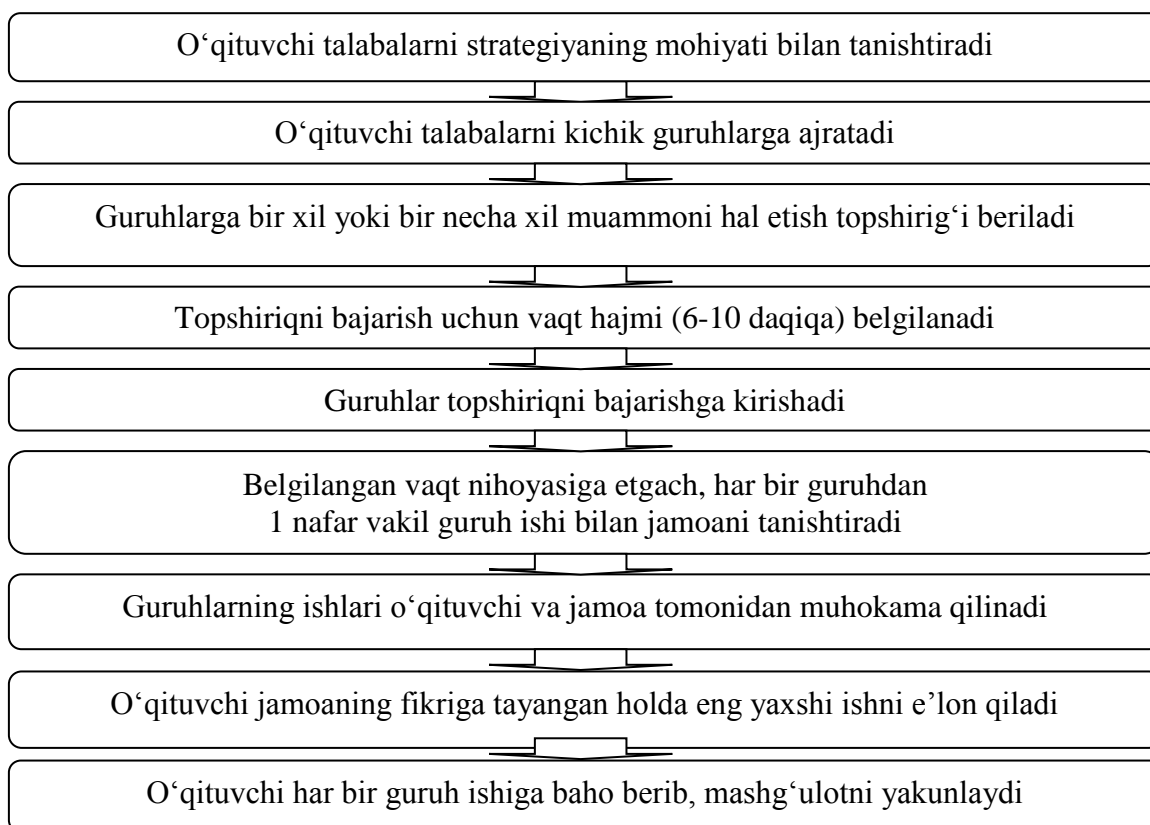
“Swot-tahlil” strategiyasi

Strategiya muammoning asosiy to‘rt jihatini yoritishga xizmat qiladi. O‘quvchilar mavzuning mazmuniga mos muammolarni atroflicha o‘rganish orqali mohiyatini yoritadi, ularni keltirib chiqaruvchi omillarni izlab, hal qilish imkoniyatlarini topadi.

U yordamida muammoning quyidagi to‘rt jhati tahlil qilinadi:

Mashg‘ulotlarda strategiyani qo‘llash tartibi quyidagicha:

Izoh: strategiyani qo‘llash muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqarish ehtimoli mavjud. Bunday hollarda o‘qituvchi strategiyaning asosiy mohiyati yoki biror bosqichini o‘quvchilarning bilimi darajasiga moslab, unga tushunarli so‘zlar bilan ifodalashi (o‘zgartirishi) mumkin. O‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarga strategiyaning mohiyati, afzalliklari haqida etarlicha ma’lumot berilishi ular tomonidan hal etiladigan muammo mohiyatining to‘la tushunilishini ta’minlash va kutilgan natijaga erishishga yordam beradi.

“Sinkveyn” strategiyasi

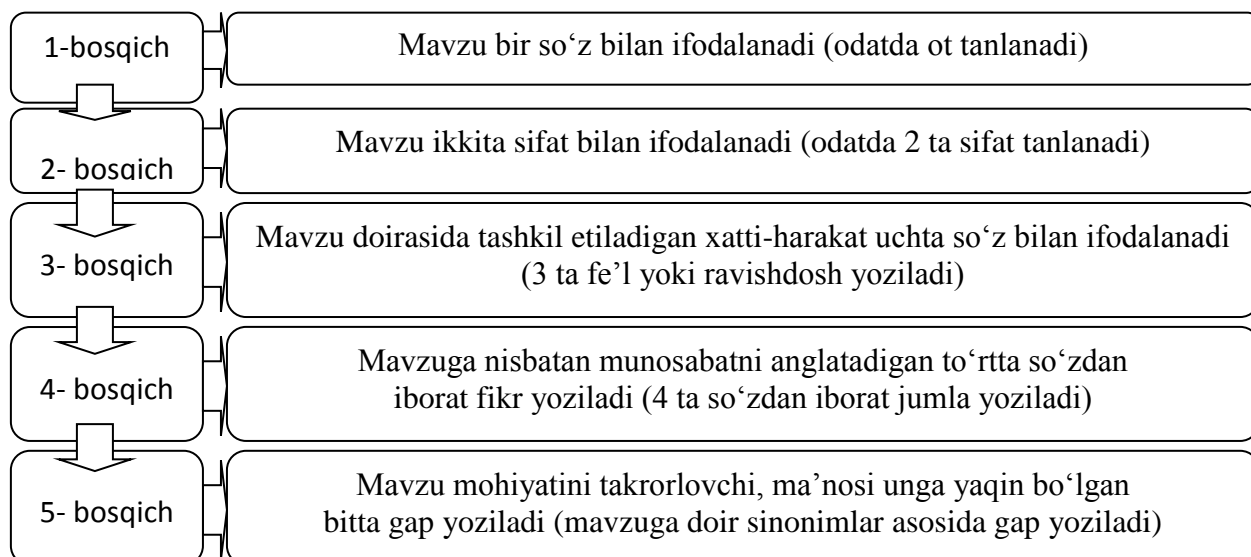
J.Still, K.Meredis, CH.Temil tomonidan ishlab chiqilgan “O‘qish va yozish asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish dasturi”da har bir o‘quvchi va o‘quvchilar guruhlarining fikrlash faolligini oshirish, ularda tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun “Sinkveyn” strategiyasini qo‘llash samarali ekanligi aytiladi.

Bu o‘rinda strategiyaning mohiyati bilan tanishib o‘tish maqsadga muvofiqdir.

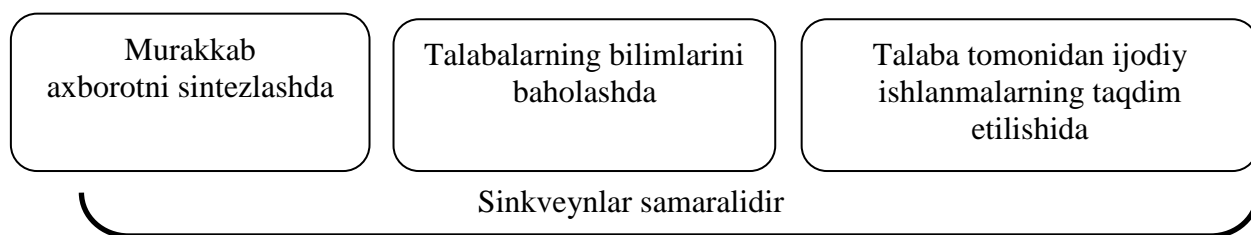
Sinkveyn (fr. “besh qator” ma’nosini anglatadi) ma’lumotlarni sintezlash (alohida ma’lumotlar asosida yaxlit g‘oyalarni shakllantirish)ga yordam beradigan qofiyasiz she’r bo‘lib, u asosida o‘rganilayotgan mavzu (tushuncha, hodisa, voqea)larga oid ma’lumotlar to‘planadi; har bir o‘quvchi (talaba) ushbu ma’lumotlar yig‘indisi (qofiyasiz she’r)ni o‘z so‘zlari bilan turli variant yoki nuqtai nazarlar orqali ifodalash imkoniyatiga ega

Sinkveyn tuzish – murakkab g‘oya, sezgi va hissiyotlarni bir necha so‘z orqali yaqqol, yorqin ifodalash malakasi bo‘lib, bu jarayon mavzuni puxtaroq o‘zlashtirish, ma’lumotlarni yaxshiroq anglashga yordam beradi

Sinkveyn tuzish murakkab jarayon bo‘lib, uni samarali tashkil etish uchun muayyan qoidalarga amal qilish talab etiladi. Odatda, sinkveyn tuzish besh bosqichli harakatlarni tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Misol uchun:

Sinkveynlar quyidagi holatlarda samarali sanaladi:

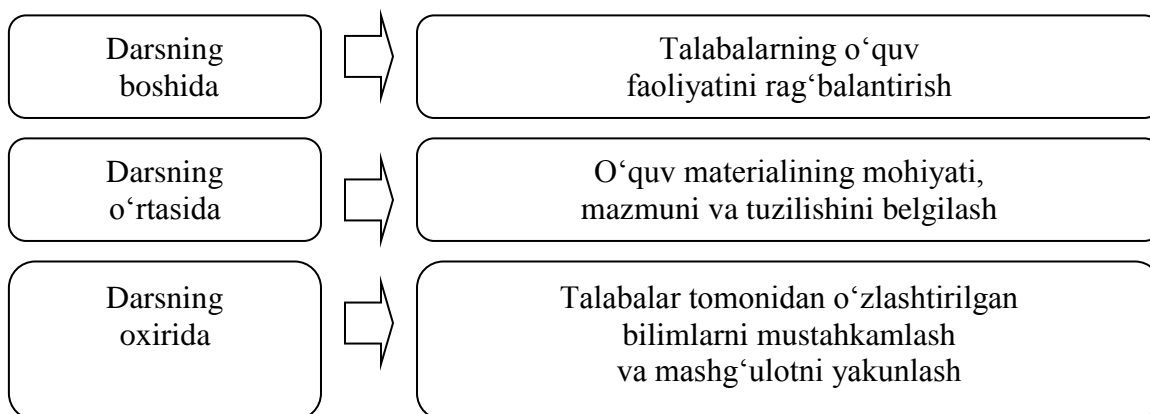

“Skarabey” strategiyasi

“Skarabey” (“Qo‘ng‘iz”) strategiyasi o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash qobiliyatini, xotirani, shuningdek, muayyan muammoni hal qilishda o‘z fikrini ochiq, erkin ifodalash malakasini rivojlanishiga xizmat qiladi. O‘quvchi strategiyani qo‘llash jarayonida bilimlarining sifati, darajasini xolis baholash, o‘rganilayotgan mavzu haqidagi tasavvuri ko‘lamini aniqlash imkoniyatini qo‘lga kiritadi. Strategiya, shuningdek, turli g‘oyalarni ochiq, erkin, mantiqan ifodalash, ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlashda ham samarali sanaladi.

Uning yordamida o‘quvchilarda quyidagi sifatlarni shakllantirish, rivojlantirishga erishish mumkin: mustaqil ishlash; muloqatga erkin kirisha olish; xushfe‘llik, o‘zgalar fikrini hurmat qilish; faollik; faoliyatga ijodiy yondashish; faoliyatining samarali bo‘lishiga qiziqish; o‘z-o‘zini baholash.

Strategiyadan darsning muayyan bosqichlarida turli maqsadlarda foydalanish mumkin. YA’ni:

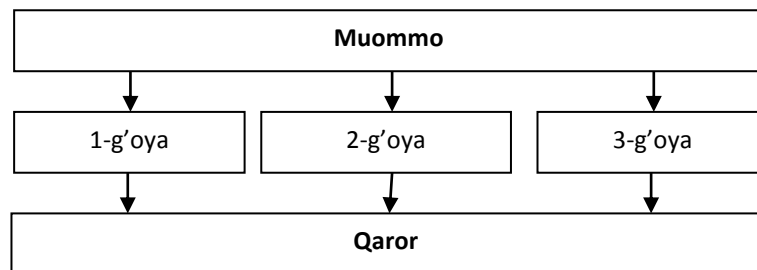

Mazkur strategiya o‘quvchi tomonidan oson qabul qilinadi. Zero, u shaxsga xos fikrlash, bilish xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan.

“Qarorlar shajarasi” (“qaror qabul qilish”) strategiyasi

Strategiya muayyan fan asoslariga oid bir qadar murakkab mavzularni o‘zlashtirish, ma’lum masalalarni har tomonlama, puxta tahlil etish asosida ular yuzasidan muayyan xulosalarga kelish, muammo yuzasidan bildirilayotgan bir nechta xulosa orasidan eng maqbul hamda to‘g‘risini topishga yo‘naltirilgan texnik yondashuvdir. U avvalgi vaziyatlarda qabul qilingan qarorlarni yana bir bora tahlil qilish, uni mukammal tushunishga xizmat qiladi.

Ta’limda strategiyani qo‘llash o‘rganilayotgan muammo yuzasidan oqilona qaror qabul qilish (xulosaga kelish) uchun o‘quvchilar tomonidan bildirilayotgan har bir variantni tahlil qilish, maqbul va nomaqbul jihatlarini aniqlash imkoniyatini yaratadi. Unga ko‘ra mashg‘ulotlarda o‘quvchilar quyidagi chizma asosida ishlaydi (u yoki bu tartibdagi faoliyatni olib borishda yozuv taxtasidan foydalanadi):

Strategiyaning o‘ziga xos jihati shundaki, u bevosita ma’lum loyiha asosida qo‘llaniladi. Loyiha quyidagi ko‘rinishga ega:

Umumiy muammo					
1-qaror varianti		2-qaror varianti		3-qaror varianti	
Afzalligi	Kamchiligi	Afzalligi	Kamchiligi	Afzalligi	Kamchiligi
Qaror:					

Strategiya quyidagi shartlar asosida qoʻllaniladi:

Mashgʻulot chogʻida oʻqituvchi eng avval munozara, tahlil uchun mavzuga oid biror muammoni belgilaydi; guruhlar tomonidan qabul qilingan xulosa (qaror)larni yozish uchun plakatlarini tayyorlaydi

Oʻqituvchi talabalarni 4 yoki 6 nafardan kichik guruhlariga ajratadi; muammoning hal etish, oqilona qaror qabul qilish uchun aniq vaqt belgilanadi

Qaror qabul qilishda guruhlarining har bir aʼzosi bildirgan variantning maqbul, nomaqbulligi batafsil muhokama qilinib, afzalligi, afzal emasligi yozib boriladi; bildirilgan variantlar asosida muammoni ijobiy hal etishga yordam beradigan usul haqida guruh aʼzolari bir toʻxtamga kelib oladi

Belgilangan vaqt tugagach, har bir guruhning lideri guruh qarorini eʼlon qiladi; bildirilgan barcha xulosa (qaror)lar oʻqituvchi boshchiligida oʻzaro qiyoslanadi

Izoh: 1. Muammo boʻyicha bildirilgan qarorlar yuzasidan savollar tugʻilsa, ularga javob qaytariladi, noaniqliklarga aniqlik kiritiladi.

2. Agarda barcha guruhlar muammo yuzasidan bir xil qarorga kelingan boʻlsa, oʻqituvchi buning sababini izohlaydi.

SHunday qilib, interfaol taʼlim texnologiyalari taʼlim sifatini yaxshilash, samaradorligini oshirish, oʻqituvchi, oʻquvchi, oʻquvchilar guruhi, shuningdek, jamoa oʻrtasida oʻzaro hamkorlikni qaror toptirish, gʻoyaviy va ruhiy birlikka erishish, yagona maqsad sari intilish, har bir taʼlim oluvchi (oʻquvchi, oʻquvchi)ning ichki imkoniyatlarini roʻyobga chiqarish, shaxs sifatida namoyon boʻlishi uchun zarur shart-sharoit hamda muhitni yaratishda katta imkoniyatlarga ega. Interfaol taʼlimning eng muhim tarkibiy elementi boʻlgan interfaol metodlar oʻz mohiyatiga koʻra taʼlim maqsadlarni amalga oshirishda maʼlum darajada samaradorlikka erishishni taʼminlaydi. Eng muhimi oʻqituvchilar interfaol metodlarni tanlashda oʻrganilayotgan mavzu, muammo yoki hal qilinishi lozim boʻlgan masalaga eʼtibor qaratishlari lozim. Qolaversa, interfaol metodlarni qoʻllashda oʻquvchilarning yosh, psixologik xususiyatlari, dunyoqarash darajasi, hayotiy tajribalari inobatga olinsa, dars samaradorligi yanada oshadi. Bu esa oʻqituvchilardan kasbiy mahorat, malaka, bilimdonlik, sezgirlik va intuitsiyaga ega boʻlishni taqozo etadi.

Nazorat uchun savollar:

1. “Interfaol”, “interfaol ta’lim” va “interfaollik” qanday ma’noni anglatadi?
2. Interfaol ta’lim texnologiyalari o‘zida qanday belgilarni ifoda etadi?
3. Interfaol metodlar qanday amaliy ahamiyatga ega?
4. SHaxsan Siz pedagogik faoliyatingizda qanday interfaol metodlardan foydalanasiz?

MAVZU: PISA, TALIS, PIRLS, TIMSS XALQARO BAHOLASH DASTURLARI. JAHON TAJRIBASI TA’LIM TIZIMIDA ILG‘OR TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH TAJRIBASI.

Reja:

- 1. Rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimi taraqqiyotining ayrim masalalari.**
- 2. AQSH, Janubiy Koreya, Yaponiya, Finlyandiya, Germaniya va boshqa davlatlar ta’lim tizimi.**

Tayanch iboralar: xalqaro baholash dasturlari, *PIRLS dasturi, TIMSS dasturi, PISA dasturi, STEAM metodi*

1. Rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimi taraqqiyotining ayrim masalalari

Jahonning yuksak darajada taraqqiy etgan davlatlarida ta’lim-tarbiya ishlarining yo‘lga qo‘yilishi, maktablarda amalga oshirilganini o‘rganish orqali biz mustaqil respublikamiz milliy ta’lim tizimlarini yangitdan tashkil qilishda, ta’lim-tarbiyada, maktab ishini tashkil etishda eskirib, o‘z dolzarbligini yo‘qotib borayotgan faoliyat shakllari va usullaridan tezroq halos bo‘lish, uni munosib tarzda yangilashda qo‘shimcha boy manbalarga ham ega bo‘lamiz. Zotan, hozirgi zamon ta’limida davlat va jamiyat talabi hamda manfaatlari aks etib turishi kerak.

Ilmiy-texnika taraqqiyoti, yangi texnologik revolyusiya sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko‘rsata oladigan jamiyat a‘zolarini etishtirib berish, yosh avlodni kasb-hunarga yo‘naltirish hamda o‘rta ta’limning ko‘p variantli uchinchi bosqichini joriy etish, ta’lim-tarbiya berishda eng ilg‘or pedagogik vositalarni qo‘llash, ta’limda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yo‘l ochish, uning eng maqbul tizimlarini yaratish kabi jahon tajribalarini o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Bugungi kunda keng ko‘lamdagi islohotlarni o‘z boshidan kechirayotgan bizning ta’limimiz uchun bu katta ahamiyatga ega. Keyingi yillarda jahon ta’limi bo‘yicha ko‘pgina maqolalar, broshyuralar, qo‘llanmalar chop etildi, unga bag‘ishlab seminarlar, anjumanlar, o‘qishlar, uchrashuvlar o‘tkazildi. Bu bizning ta’lim tizimimizda, chet ellarda o‘quv-tarbiya ishlarining yo‘lga qo‘yilishiga e’tibor va qiziqishning

tez sur’atlar bilan o‘sib borayotganligidan dalolatdir. Xalq ta’limi tizimlarida jahon ta’lim tizimini o‘rganish bilan shug‘ullanuvchi muassasalar ham tashkil topmoqda.

Jahon ta'limi tizimlaridan bizning mutaxassislarni voqif kilishda BMTning O'zbekistondagi vakolatxonasi, elchixonalar, AQSHning Tinchlik Korpusi mutaxassislari, Germaniya xalkaro rivojlanish fondi, AKSELS markazi, Adenauer jamg'armasi, Fransiya madaniyat markazi, Britaniya Kengashi, Gyote instituti, YUNESKO va YUNISEFning vakolatxonalari va boshqa ko'plab tashkilotlar yaqindan yordam bermokdalar. Darhaqiqat, rivojlangan xorijiy davlatlarda ta'limning, mamlakat ichki siyosatiga faol ta'sir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligi, e'tirof qilingan haqiqatdir. SHu tufayli ham chet mamlakatlarida maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan-yilga oshib bormoqda.

Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko'p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni 2 mingdan ortiq. Fransiya, AQSH, YAponiya ta'lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug'ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta'lim markazlari, masalan, AQSHda xalqaro ta'lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Ko'pchiligining faoliyati o'quv dasturini takomillashtirish va qayta qurishga qaratilgan.

80-yillardan boshlab Buyuk Britaniyada ham AQSHdagi singari o'rganilishi majburiy bo'lgan fanlar doirasi kengaytirildi. Ingliz tili va adabiyoti, matematika va tabiiy fanlar o'quv setkasining yadrosini tashkil etadigan bo'ldi. Qolgan predmetlarni tanlab olish ta'lim oluvchilar va ota — onalar ixtiyoridadir. "YAngi dunyo"ning pedagogik g'oyalari Fransiya va Germaniya ta'limiga ham sezilarli ta'sir etdi.

Germaniya to'liqsiz o'rta maktablarida asosiy predmetlar bilan bir qatorda tanlab olinadigan ximiya, fizika, chet tillari kiritilgan o'quv Dasturlari ham amalga oshirildi. Bu o'quv dasturi tobora tuliqsiz o'rta maktab doirasidan chiqib, o'rta maktablar va gimnaziyalarni ham qamrab olmokda.

Fransiya boshlang'ich maktablarida ta'lim mazmuni ona tili va adabiyoti hamda matematikadan iborat asosiy, tarix, geografni, aholishunoslik, tabiiy fanlar, mehnat, ta'limi, jismoniy va estetik tarbiya kabi yordamchi predmetlarga bo'linadi. YAponiya maktablari ikkinchi jahon urushidan keyinroq Amerika ta'limi yo'lidan bordi. Lekin shunga qaramay, bu ikki mamlakat o'quv dasturida bir qator farqlar ko'zga tashlanadi. YAponiyada o'quv dasturlari jiddiy murakkablashtirilgan, asosiy fanlar majmui ancha keng, bir qator yangi maxsus va fakultativ kurslar kiritilgan. Masalan, umumiy ta'lim maktablarining yangi musiqa ta'limi o'quv dasturiga milliy va jahon mumtoz musiqasini o'rganish ham kiritilgan.

SHuni ta'kidlash lozimki, iqtisodiy rivojlangan davlatlarda 80-yillarda tabiiy ilmiy ta'lim dasturi tarkibiga fizika, ximiya, biologiya, ba'zi hollarda astranomiya, geologaya, mineralogiya, fiziologiya, ekologiya elementlari kiritilib, u AQSH va

Fransiyada 4 yil, Buyuk Britaniyada 6 yil, Germaniyada 2 yil o'qitiladi. O'quv predmetlarini integratsiyalash jarayonida yangi-yangi kurslar paydo bo'la boshladi. Fransiyada 70-80-yillarda to'liqsiz o'rta maktablar o'quv dasturidagi tabiiy-ilmiy va gumanitar turkumiga eksperimental, iqtisodiy gumanitar kurslar kiritiladi.

Hozirgi paytlarda rivojlangan mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirishdi.

Maktablarda amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim ishini tabaqalashtirish muammolarini keltirib chiqardi. Iqtisodiy rivojlangan xorijiy mamlakatlarda ta'limni tabaqalashtirish engdolzab masalaga aylangan. Ta'lim oluvchilarni tabaqalashtirib o'qitish xorijiy mamlakatlarda asosan boshlang'ich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi. Masalan, fransuz pedagoglari ta'lim jarayonida sinf ta'lim oluvchilarini uch tabaqaga ajratib o'qitishni afzal ko'radilar.

Bular quyidagilar :

1. Gomogenlar — matematika va gumanitar yo'nalishda ish olib bora bo'ladigan ta'lim oluvchilar.
2. YArim gomogen — tabiiy turkumdagi fanlarni o'zlashtira olishga moyil ta'lim oluvchilar.
3. Gegeron — barcha predmetlarni har xil saviyada o'zlashtiradigan ta'lim oluvchilar va hokazo.

Tabaqalashtirish jarayoninig yangi muhim yo'nalishi to'ldiruvchi ta'limni rivojlantirish bo'lib qolmokda.

O'quv jarayonlarini tabaqalashtirib olib borish bo'yicha chet mamlakatlarning ko'pchilida tadqiqotlar davom ettirilmoqda.

Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormoqda. Keyingi davrlarda o'z tengdoshlariga nisbatan qobiliyatda bir necha barobor ilgari ketgan bolalar ko'plab topilmokda. Ular o'quvni jud erta boshlab ta'lim kurslarini o'zlashtirishda katta shov - shuvlarga sabab bo'ladigan darajada muvaffaqiyatlarga erishadilar. SHunday iqtidorlar maktabi G'arbda 60 - yillardayoq paydo bo'lgan edi. Bunday maktablarning o'quv dasturlari bolalar qobiliyati va imkoniyatini to'la ro'yobga chiqarishni ta'minlab berish darajasida murakkab tuzilgan. Qobiliyatli bolalar bilan ishlash dasturlari AQSHda keng quloch yoygan. Ayrim shaharlarda qobiliyatli bolalar bog'chalari ochilgan bo'lib, ularda 4-5 yoshli ta'lim oluvchilarmaktab dasturida o'qitiladilar. AQSHda "Merit" dasturi asosida har yil yuqori sinflar va kollejlardan eng qobiliyatli bolalardan 600 mingtasi tanlab olinadi. Ular o'rtasida test sinovlari o'tkazilib eng qobiliyatli 35 ming ta'lim oluvchi tanlab olinadi va o'qitiladi. Ularga turli imtiyozlar, stipendiyalar, yaxshi shart - sharoitga ega bo'lgan turarjoy, eng oliy darajadagi universitetlarga qabul va boshqalar amalga oshiriladi. Lekin iqtidorli bolalarga qarama - qarshi qutbda turgan aqli zaif ta'lim oluvchilarning taqdiri ham xorijlik hamkasblarnitobora

tashvishlantirmoqda, bunday holni kelib chiqish sabablarini o'rganish, oldini olish bo'yicha ko'pgina profilaktik ishlar olibborilmoqda va ular uchun maxsus maktablar ochilmoqda.

Germaniya maktablarida sinfda ta'lim oluvchilar sonini qisqartirish sari yo'l tutilgan. Bunday ta'lim oluvchilarni - har biriga individual paketlar (topshiriqlar) tarqatiladi. Toshiriqlarni ta'lim oluvchi mustaqil bajaradi, lozim bo'lganda u pedagogdan konsultatsiya oladi.

YUqorida bayon qilinganlardan ko'zda tutilgan maqsadlari :

- maktablarning insonparvarlik, umuminsoniylik yo'nalishlarini kuchaytirish.
- ta'lim oluvchi shaxsini shakllantirishning eng samarali yo'llarini qidirib topish.
- tarbiyaning yangi formalarida - ta'lim oluvchilar kengashi, maktab kengashlaridan, tarbiyaviy o'yinlardan foydalanish.
- maktab o'quv dasturlarini ixtisoslashtirish, fanlarning o'zaro aloqasini mustahkamlash, takomillashtirish.
- maktabni mehnat, insoniy faoliyat bilan yaqinlashtirish, kasbga yo'naltirish ishlarini kayta tashkil etish. tabaqalashtirib o'qitishni yo'lga qo'yish, maxsus o'quv muassasalarini (ham talantlar, ham aqliy, jismoniy zaif ta'lim oluvchilar uchun) rivojlantirish.
- yangi, ya'ni o'quv texnik vositalarini ta'limdagi salmoqni oshirish, pedagoglar korpusida kompyuter ta'limini yo'lga qo'yish.
- pedagogik g'oyalarni amalga oshirishda keng qamrovli eksperiment tadqiqotlarni amalga oshirishdan iboratdir.

CHet el ta'limidagi bunday ibratli jihatlarni Vatanimiz ta'lim tizimlarida qo'llash Resublikamizda ta'lim—tarbiya ishlarini isloh qilish jarayonini tezlashtiradi.

Insoniyat jamiyatining hozirgi zamon rivojlanish darajasi mustaqil respublikamiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarda o'z aksini topmoqda.

Mamlakatimizda ta'lim oluvchi-yoshlarning ijodiy g'oyalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Xususan, yoshlarning ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rivojlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori qabul qilindi. Mazkur qaror ijrosini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Xalq ta'limi vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi hamda Moliya vazirligining xalqaro baholash dasturlari bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni tashkil etishi belgilandi.

Endilikda boshlang'ich 4-sinf ta'lim oluvchilarining matni o'qish va tushunish darajasini baholash uchun Progress in International Reading and Literacy Study (PIRLS) tadqiqoti joriy etiladi.

SHuningdek, Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) tadqiqotidan 4 va 8-sinf ta'lim oluvchilarining matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash uchun foydalaniladi.

The Programme for International Student Assessment (PISA) tadqiqoti 15 yoshli ta'lim oluvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash uchun qo'llaniladi.

The Teaching and Learning International Survey (TALIS) - rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda pedagoglarning ish sharoitlarini o'rganish uchun joriy etish ko'zda tutilgan.

Qarorga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi tashkil etildi.

Milliy markazning asosiy vazifalari va faoliyatining yo'nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

- xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish hamda muvofiqlashtirishda O'zbekiston Respublikasining vakili sifatida ishtirok etish;
- ta'lim tizimida o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borish;
- ta'lim sifatini baholash sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatish, xalqaro loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, xalqaro ilmiy anjumanlar va simpoziumlarni tashkil etish va o'tkazishda ishtirok etish;
- ta'lim sifatini baholash sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlar o'tkazish;
- ta'lim sifatini baholash bo'yicha tadqiqotlarni ilmiy va uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlash;
- umumiy o'rta ta'lim muassasalarining xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlash;
- O'zbekiston Respublikasining xalqaro baholash dasturlarida qayd etgan natijalarini boshqa davlatlar natijalari bilan qiyosiy taqqoslash;
- xalqaro baholash dasturlarini ta'lim jarayoniga joriy etish bo'yicha tizimli monitoring olib borish, ushbu sohadagi ilg'or tajribani ommalashtirish va uning asosida ta'lim muassasalari uchun tavsiyalar va qo'llanmalar ishlab chiqishda ishtirok etish;

□ o‘qitishning innovatsion usullaridan foydalangan holda o‘qish, matematika va tabiiy yo‘nalishdagi fanlar bo‘yicha pedagog kadrlarning malakasini oshirish bo‘yicha o‘quv-uslubiy tavsiyalar tayyorlash.

Ta‘lim oluvchilarning bilim va malakasini umumiy ravishda tahlil qilish mamlakatdagi ta‘lim sifati darajasini belgilaydi. SHu maqsadda o‘quv yili davomida har bir ta‘lim muassasasida ichki va tashqi monitoring o‘tkazib boriladi. Uning natijasiga ko‘ra, eng namunali maktablar ketma-ketligi, pedagoglar salohiyati va ta‘lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasi aniqlanadi. Bu jarayon ta‘lim taraqqiyotini belgilovchi muhim mezon bo‘lgani uchun Xalq ta‘limi vazirligi tashabbusi bilan umumiy o‘rta ta‘lim maktabi ta‘lim oluvchilari bilimni baholash bo‘yicha xalqaro dasturlarni amaliyotga joriy etish maqsadida ilk qadamlar tashlandi. YA‘ni, ta‘lim oluvchilar bilimni xalqaro talablarga etkazish, unga mosligini o‘rganib borish maqsadida PISA (Programme for International Student Assessment), TIMSS (Trends in Mathematics and Science Study) kabi baholash dasturlarini keng qo‘llash rejalashtirilmoqda.

PISA - 15 yoshli ta‘lim oluvchilarning savodxonligi va kompetensiyasini baholovchi xalqaro dastur bo‘lib, Xalqaro Iqtisodiy hamkorlik va rivojlantirish tashkiloti tomonidan 3 yilda bir marta o‘tkaziladi. Unda ta‘lim oluvchilarning bilim sifati o‘qish, matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha monitoring qilinadi va ballik tizimda baholanadi. Ushbu xalqaro dastur 1997 yili ishlab chiqilib, 2000 yilda ilk marotaba amaliyotda sqo‘llangan. Dastur ko‘magida turli davlatlar ta‘lim tizimidagi o‘zgarishlar aniqlanadi, solishtiriladi, baholab boriladi. Bu tadqiqotlarning natijasi dunyo bo‘yicha katta qiziqish bilan kuzatib kelinadi. SHu bois yildan-yilga uning ahamiyati va qamrovi oshib boryapti.

Misol uchun, 2000 yilda dastur testlarida 32 davlatdan 265000 nafar ta‘lim oluvchi ishtirok etgan bo‘lsa, 2018 yilda bu ko‘rsatkich 2 barobarga oshishi, ya‘ni 78 davlatdan 540000 nafardan ziyod ta‘lim oluvchilarning ishtiroki kutilmoqda. Har bir davlatdan ishtirok etuvchi ta‘lim oluvchilar soni mamlakatdagi jami 15 yoshli bolalarning 2 foizi miqdorida shakllantiriladi. PISA dasturi test sinovlari Iqtisodiy hamkorlik va rivojlantirish tashkiloti tomonidan etakchi xalqaro tashkilot va milliy markazlar ishtirokida tashkil etiladi.

TIMSS- maktabda matematika va tabiiy fanlarni o‘qitish sifatining xalqaro monitoringi bo‘lib, Ta‘lim yutuqlarini baholash xalqaro assosatsiyasi (IEA) tomonidan tashkil etiladi. Ushbu tadqiqot turli davlatlardagi 4- va 8-sinf ta‘lim oluvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha egallagan bilim darajasi va sifatini solishtirish hamda milliy ta‘lim tizimidagi farqlarni aniqlashga yordam beradi. qo‘shimcha ravishda maktablarda matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha berilayotgan ta‘lim mazmuni, o‘quv jarayoni, o‘quv muassasasi imkoniyati,

pedagoglar salomiyati, ta'lim oluvchilarning oilalari bilan bog'liq omillar o'rganiladi. Ushbu ma'lumotlar belgilangan fanlarni o'zlashtirish holatini ko'rsatishda asos bo'ladi.

Tadqiqot to'rt yilda bir marta dunyoning ko'plab ilmiy-tadqiqot markazlari va tashkilotlari, xususan, AQSHning ta'lim sohasidagi test xizmatlari (ETS-Educational Testing Services), Kanadaning statistik markazi (Statistic Canada), Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assosatsiyasi (IEA)ning Sekretariati ishtirokida o'tkaziladi. SHuningdek, turli davlat mutaxassislaridan iborat maslahat qo'mitalari tashkil etiladi.

STEAM-hozirgi kunda dunyo ta'lim tizimining eng asosiy urf bo'lgan innovatsion metodlaridan biri hisoblanadi. Bir qaraganda **STEAM** abbreviaturasi juda murakkab ko'rinadi, lekin uni alohida ko'radigan bo'lsak sodda va aniq ekanini ko'rishimiz mumkin, ya'ni: S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M – mathematics, yoki tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik san'ati, ijod, matematika. Oddiy so'z bilan aytganda, zamonaviy dunyoda eng ko'p talab etilayotgan fanlardir.

Hech kimga sir emaski, ko'plab fan tarmoqlarida katta yutuqlarga erishish uchun o'zlashtiriladigan turli sohalaridagi bilimlarning integratsiyasi talab etiladi. Lekin bunga o'quvchilarni qanday qilib tayyorlashimiz mumkin, chunki maktab dasrlari orasidagi bog'liqlikni ko'rish juda murakkabdir. Aynan shunday muammolarni xal qilishda **STEAM** yordam beradi.

Bu metodika ta'limni aralash turda olib borish va egallangan nazariy bilimlarni kundalik hayotda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishga imkon beradi. **STEAM** bu maktabda va maktabdan tashqarida loyixa va o'quv-tadqiqot faoliyatini amalga oshirish imkoniyatini beruvchi innovatsion texnologiyadir. Ushbu metod yordamida fanlar alohida tarmoqlarda emas, balki integratsiyalashgan holda, umumiy bog'liqligini ko'rsatib o'rgatiladi.

Fanlarni kundalik hayot bilan bog'liqligini ko'rsatishdan tashqari, texnologiya o'quvchilarning ijodkorligini ham ko'rsatib berishi mumkin. Ushbu yondashuv o'quvchilarning faoliyatiga bir qancha vazifalarni taqdim etadi, o'quvchi ularni hal qilishida ijodkorligini namoyon qilishni o'rganadi. Bunday vazifalar yordamida o'quvchi g'oyalarni nafaqat o'ylab topadi, balki ularni kundalik hayotida amalga oshirishni ham o'rganadi. SHu tariqa, o'quvchi o'z faoliyatini oldiga qo'yilgan vazifalari va mavjud imkoniyatlari doirasida hal qilishga o'rganadi.

AQSH TA'LIM TIZIMI

Amerika Qo'shma shtatlarida ta'lim tizimining tuzilishi quyidagicha: - bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari; - 1-8-sinflargacha bo'lgan boshlang'ich maktablar (bunday maktablarda 6 yoshdan 13 yoshgacha o'qiydilar);

- 9-12-sinflardan iborat o'rta maktablar (bu maktablarda 14-17 yoshgacha bo'lgan bolalar ta'lim oladilar). U quyi va yuqori bosqichdan iborat.

Amerika Qo'shma Shtatlarida navbatdagi ta'lim bosqichi oliy ta'limbo'lib, u 2 yoki 4 yil o'qitiladigan kollejlar hamda dorifununlardir. AQSHda majburiy ta'lim 16 yoshgacha amal qiladi. Bu mamlakatdagi o'quv yurtlari davlat, jamoa tasarrufida, xususiy va diniy muassasalarixtiyorida bo'lishi mumkin.

Amerikada 3 yoshgacha bo'lgan bolalar tarbiyasi bilan onalar shug'ullanadilar, lekin ularga hech qanday imtiyozlar berilmagan. 5 yoshdanesa "**Kinder garde**" deb ataluvchi tayyorlov muassasalarida ta'lim boshlanadi. Boshlang'ich maktab 6 yoshdan to 13- 15 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Bu boshlang'ich maktablarda umumiy savodxonlik va kasbga yo'naltirish vazifalari hal etiladi. Sinfdan-sinfga ko'chish ta'lim oluvchiningo'zlashtirganlik darajasiga bog'liq. Boshlang'ich ta'lim turli shtatlardaturlicha belgilangan (4, 5, 6, 8 yil). Maktablarda turli xil to'garaklar, uchrashuvlar, shoular va sayohatlar uyushtiriladi, ammo ularning hammasiga haq to'lash lozim. O'rta maktablar quyi va yuqori bosqichlardan iborat.

9-sinfni bitirgan o'quvchilar tanlov asosida o'rta maktabga qabul qilinadi. O'rta maktablarda quyidagi to'rt yo'nalishda kasb-hunar asoslari berib boriladi:

- kasb-hunar ta'limi;
- biznes ta'limi;
- savdo va sanoat ta'limi;
- qurilish ta'limi.

Oliy ta'lim esa quyidagi 4 asosiy bosqichda amalga oshiriladi:

1. Kichik mutaxassis2 yillik kollejlar.
2. Bakalavr 4 yillik kollejlar.
3. 4 yillik kollej yoki dorifununni tugatgandan so'ng,1-2 yillik magistr maktabi.
- 4.Doktorantura.

Oliy ta'limda ikki yo'nalish mavjud:

1-ta'limni individuallashtirish; 2-o'quvchining mustaqil ishlashini amalga oshirish. Pedagog yo'naltiruvchi rol o'ynaydi. Asosiy maqsad o'quvchiintellektini mashq qildirish va mantiqiy fikrlashga o'rgatishdir.

YUqoridagilardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, AQSH o'rtamaktablarida o'z ta'lim oluvchilariga uch yo'nalishda: akademik, kasb-hunar, umumiyyo'nalishlarda bilim beradi.

AQSHda har bir ta'lim oluvchiga fanlar bo'yicha olgan bilimlari jamlangan attestatlar beriladi. Kollejlarda o'qish istagida hujjat topshirgan. Kollejlarda o'qish istagida hujjat topshirgan pedagoglar yuqori o'rta maktabning so'nggi ikki yili bilimlari hajmida kirish test sinovlaridan o'tkaziladi. O'g'il- qizlarning tanlagan kasbiga layoqati va qobiliyati ham aniqlanadi.

Maktablarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan vositalar elektron yozuv apparatlari (kalligrafiya va yozuv qoidalarini takomillashtirishga yordam beradigan moslamalar) ta'lim televideniyesi, qo'lda ko'tarib yuradigan elektron til laboratoriyasi, slaydlar, videoapparatlar, kompyuter va hokazolardan iborat.

XXI asr arafasida AQSH yangi qabul qilingan «2000-yilda Amerika ta'lim strategiyasi» dasturi e'lon qilingan edi.

Turli yo'nalishdagi asosiy maqsadlar belgilangan mazkur dasturda 2000-yilda barcha amerikalik kichkintoylarning maktabga tayyor holda kelishlari, aholining 90 foizi oliy ma'lumotli bo'lishi, ta'lim oluvchilarning ingliz tili, matematika, tabiiy fanlar, tarix, geografiya fanlari bo'yicha jahonga o'z iqtidorlarini namoyish eta olishlari, o'quvchilarning tabiiy va matematika fani yutuqlarini o'zlashtirishda jahonda eng oldingi o'rinlarga chiqishlari, har bir voyaga etmagan amerikalikning iqtisodiyot sohasida jahonning barcha yoshlari bilan bellasha oladigan bo'lishlari, maktablarda giyohvandlik va zo'ravonlikka barham berish, o'qish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish ko'zda tutilgandi. AQSH ta'lim istiqbollari belgilab beruvchi mazkur dastur asosida o'tgan yillar davomida juda ko'p ishlar amalga oshirildi.

Oliy o'quv yurtlarida ilmiy izlanishlar olib borish bo'yicha AQSH jahon mamlakatlari orasida etakchi o'rinlardan birini egallaydi. Bu mamlakatda ilmiy izlanishlar uchun ajratilgan mablag'ning 48 foizini davlat tomonidan, 50 foizini firma, konsern, sindikatlardan undiriladi, qolganlarini oliy o'quv yurtlarining manbalari tashkil qiladi.

JANUBIY KOREYA TA'LIM TIZIMI

Janubiy Koreyada zamonaviy ta'lim tizimining qaror topishi 1945 yillardan, ya'ni mamlakatning yapon hukmronligidan ozod bo'lgan vaqtdan boshlanadi. 1945 yildan 1970 yillargacha ta'lim tizimi ayniqsa jadal rivojlandi. 1950–1953 yillardagi Koreya urushi natijasida yuzaga kelgan iqtisodiy yo'qotishlar va vayronagarchiliklarga qaramay Janubiy Koreya savodsizlikni tugatishga qat'iy kirishdi.

1968 yilda qabul qilingan Milliy ta'lim xartiyasi koreys xalqi mentaliteti va vatanparvarligining o'ziga xos tomonlarini ayniqsa yorqin ifoda etadi. Xartiyaga muvofiq milliy ta'lim millatni jiplashtirishga, tarix va an'alariga hurmat bilan

qarashga, qadriyatlarini ulug'lashga, millatni yanada kuchliroq qaror topishiga va umuman, xalqning farovonligini ta'minlashga yaqindan yordam beradi va asos bo'lib xizmat qiladi. Ta'limga bu kabi munosabatda bo'lish, koreys xalqi uchun tabiiy bir holatdir va aynan mana shu holat mamlakatning muvaffaqiyati uchun kafolat bo'lib xizmat qiladi.

Koreya ta'lim tizimi muayyan bir xillikka ega bo'lish bilan bir qatorda, alohida maktablar uchun mahalliy va milliy dasturlar doirasida davlat ta'lim standarti doirasidan chekinishga ruxsat beradi. Davlat ta'lim dasturi davriylikka ega bo'lib, ta'limga bo'lgan talabdan kelib chiqqan holda, jamiyatning dunyoqarashlari va yangi fanlarning yuzaga kelishiga bog'liq ravishda o'zgarib turadi. Ta'lim dasturi standartlari maktablar uchun o'quv mazmunini aks ettiruvchi va rahbarlarning o'quv dasturlari ishlab chiqishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Hukumat milliy va ijtimoiy talablarni qondirish maqsadlarida, shuningdek, ilmiy tadqiqot ishlanmalari bo'yicha turli ko'rsatkichlarni e'tiborga olgan holda, shu kungacha davlat dasturiga etti marotaba o'zgartishlar kiritdi. "Ettinchi dastur" 1997 yilning dekabr oyida joriy etilgan. Yangi globallashuv davri va modernizatsiyalashuv asrida har taraflama mukammal inson resurslarini kamol toptirish maqsadida Ettinchi dastur eskicha ta'lim metodlaridan voz kechib, yangi mukammal ta'lim tizimini yaratishga intildi. Har bir fan bo'yicha o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda, ta'lim berish metodlari ishlab chiqildi. Bunda o'quvchilarning mustaqil bilim egallashiga, ularning dunyoqarashlarini yanada kengaytirishga katta e'tibor qaratildi. Shunday qilib, Ettinchi dastur o'quvchilarning individual talanti, ijodiy kuchi, mustaqillikka intilishlarini inobatga olishi bilan avvalgi dasturlardan farq qiladi. Bunda shaxsning mustaqilligiga ijodiy kuch uchun poydevor sifatida qaraladi.

Ettinchi dastur ikki qism: umumiy va maxsus qismlardan iborat.

Yangi dastur bo'yicha o'rta maktab o'n yillik bo'lib, keyingi 11- va 12-sinflarda ta'lim oluvchilar kelgusida egallaydigan kasblari bo'yicha ixtiyoriy tanlov asosida maxsus tayyorlov kurslarida ta'lim oladilar.

Milliy dastur doirasida pedagoglar uchun maxsus o'quv rejalari ham ishlab chiqilgan. O'rta maktab doirasida o'qitiladigan fanlar majburiy va qo'shimcha darslarga ajratiladi. Oliy maktab va universitetlarda maxsus fanlar o'qitiladi. Maktablarda ba'zi fan sohalari bo'yicha chuqurlashtirilgan bilimlar beriladi.

Davlatning ta'lim sohasini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirgan islohotlari natijasida Koreya Respublikasi ba'zi bir ko'rsatkichlar bo'yicha jahonda etakchi o'rinlarni egallaydi.

Bugungi kunda Janubiy Koreya ta'lim tizimining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri maktabgacha va maktab ta'limini rivojlantirish hisoblanadi. Maktabgacha ta'limni bepul qilgan holda mamlakat maktabgacha ta'lim muassasalariga qatnaydigan

bolalar sonini oshirishga erishdi. Koreya Respublikasida bolalar bog'chasi ularga nazariy ta'lim berish maqsadiga intilmagan holda, o'zining muhim vazifasi – ularning har taraflama barkamol bo'lib etishishini ta'minlashga, ularning jismonan va ruhan sog'lom bo'lishiga, o'zida ishonchni tarbiyalab etishtirishga harakat qiladi.

Janubiy Koreya Respublikasi ko'plab tadqiqotchilarning diqqatini o'ziga tortmoqda, sababi bu davlat postindustrial sivilizatsiya yutuqlarini egallagan Osiyo-Tinch okeani regionining noyob davlatlaridan biridir. Koreyaliklar bajarilishi shart bo'lgan asosiy vazifa - o'z an'anaviy madaniyatini saqlash, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni o'z madaniy-siyosiy identivlik, SHarqning an'anaviy qadriyatlari va orientirlari bilan bog'lashga intilish deb hisoblaydilar. Bu davlatning ta'lim tizimi YUNISEF ekspertlari xulosasiga ko'ra sanoati rivojlangan davlatlar ichida "eng samaralisi" deb tan olingan.

Ko'pchilikning yagona fikricha, Janubiy Koreyaning iqtisodiyoti va texnikadagi yutuqlari "Inson resursiga investitsiyani to'g'ri tikkanligida" deb ta'kidlashadi. Konfutsiy davridan saqlanib qolgan ziyoli odamga jamoat xizmati xozirgi kungacha bor. Janubiy Koreyada 1980 yillardan beri ilmiy kasblar eng nufuzli hisoblanadi.

Janubiy Koreya ta'lim tizimi yana bitta butunjahon tamoyilini amalga oshiradi: bu ta'lim va fan integratsiyasidir. Dunyo amaliyotida o'quv muassasalari va ilmiy-tadqiqot institutlarini o'z ichiga oluvchi akademik konglomeratlar samarali faoliyat olib borishmoqda. Bunday birlashuv ilm va ta'lim integratsiyasining aniq asosi bo'lib xizmat qiladi va mamlakatda yagona ilmiy-texnik va ta'lim siyosatini olib borish imkoniyatini beradi. Oliy o'quv yurtlari va ilmiy tadqiqot institutlarining qo'shilishi bugungi kunda integratsiyaning eng samarali shakli hisoblanadi.

Ko'p rivojlanayotgan davlatlarda ta'lim bugungi kunda jamiyatning faqat sarf-harajatlar sohasi emas, balki asosiy ishlab chiqaruvchi kuchiga aylandi. YA'ni, ta'lim raqobatbardosh, jiddiy moliyaviy mablag'larni olib keluvchi soha bo'lishi kerakligi isbotlandi. Ta'limning deyarli 1-bosqichidayoq davlat va iqtisodiyotning rivojlanishiga qaratilgan bo'lishi kerak. Faqat bilim olish uchungina emas, balki olingan bilimlarni amaliyotda samarali qo'llash uchun o'qish zarur.

Lekin shuni hisobga olish joizki, ta'limni tizimli modernizatsiya qilish jarayoni o'z-o'zidan eski tartib elementlarni engib o'tish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va tabiiy boshqaruvning boshqa metod va mexanizmlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Lekin bu shundoqligicha nusxa olish shaklida emas, balki yangiliklarni qabul qilish bilan birga ta'lim rivojlanish bosqichidagi eng yaxshi an'analar va qo'lga kiritilgan yutuqlarni saqlab qolishni taqozo etadi.

Maktabgacha ta'lim

Koreyada bolalar bog'chalari umumiy ta'lim dasturining bir qismi hisoblanmaydi, ota-onalar bolalarni xususiy muassasalarga topshiradilar. Bolalar bog'chasiga bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha qabul qilinadi. Olti yoshga to'lgan bolalar odatda maktabga boradi. 1980-yillardan boshlab bolalar bog'chalari va maktabgacha muassasalarga boradigan bolalar soni keskin o'sdi: bunday 901 ta muassasaga 1980 yilda 66 433 bola borgan bo'lsa, 1987 yilda 7 792 muassasa mavjud bo'lib, ulardagi bolalar soni 397 020 taga etdi. Ulardagi tarbiyachi va pedagoglar soni ham ortdi, ularning katta qismini ayollar tashkil etdi.

Koreya bog'chalari quyidagi turlarga bo'linadi: boshlang'ich; o'rta; yuqori.

Janubiy Koreya maktabgacha ta'lim tizimi asosan bolaning boshlang'ich xar tomonlama rivojlantiruvchi ko'nikmalarni o'rgatishka qaratilgan. Bolalar uch yoshdan boshlab koreys va ingliz tillarida o'qish va yozishni o'rganadilar. SHu yoshdan boshlab bolajonlar matematika sir-asrorlarini o'rganadilar. Koreyslar bolalarning jismonan sog'lom va baquvvatligiga, shuningdek musiqa darslarining o'zlashtirishiga alohida e'tibor qaratadilar. Bog'chadan boshlab bolalarga judayam katta xajmda uyga vazifalar beriladi, ingliz tili darslarida alohida so'z va jummalarni tarjima qilishdan tashqari, bolalar o'z fikr va qarashlarini ingliz tilida ravon va sodda so'zlashni o'rganadilar.

Koreyada boshlang'ich ta'lim uchun o'quv yilida 1 martga qadar 6 yoshdan yuqori bo'lgan bolalar qabul qilinadi. Lekin 5 yoshli bolalar ham o'qishga kirishga xuquqli bo'lib, buning uchun maktab mas'ul shaxsining ruxsatnomasini olishi lozim bo'ladi.

Bolalar bog'chasining asosiy vazifasi oilalarni har tomonlama rivojlanishi uchun sharoit yaratishdan iborat. Bog'chalarda asosan musiqa, rasm, hisoblash darslari o'tiladi. Koreys bog'chalarida bolalarda mustaqillikni shakllantirishga katta e'tibor beriladi. Bolalar yoshi orasidagi farq 3 yilgacha bo'lishi mumkin.

Boshlang'ich ta'lim

O'quv yili esa 1 mart Koreya Respublikasida davlat bayrami munosabati bilan 2 martdan boshlanadi. 6 yil davom etadigan boshlang'ich ta'lim majburiy etib belgilangan. Boshlang'ich ta'limda 1 yil ikki semestr ga bo'lingan holda olib boriladi. Asosiy o'qitiladigan fanlar: koreys tili, matematika, aniq fanlar, jamiyatshunoslik, tillar, tasviriy san'at, musiqa. Odatda bu fanlarning barchasini bitta pedagog o'qitadi, chet tillaridan tashqari.

Janubiy Koreyada bolalar (6 yoshdan oshgan) 7 yoshdan 13 yoshgacha boshlang'ich maktabga boradilar. O'qish muddati 6 yil, majburiy va bepul. Boshlang'ich maktabda quyidagi 9 ta fanlar o'qitiladi:

Koreys tili, matematika, aniq fanlar, jamiyat haqidagi fanlar, chet tili, tasviriy san'at, musiqa. Odatda bu fanlar sinf rahbari tomonidan o'qitiladi, faqatgina ba'zi fanlar uchun maxsus pedagoglar tayinlanadi. Boshlang'ich ta'limdan o'rta

ta'limga, undan yuqori ta'limga imtihonlar topshirish orqali emas, balki faqatgina yoshiga qarab o'tiladi. XX asrning 80 yillariga qadar ingliz tili o'rta maktablarda o'qitilgan, hozirda esa boshlang'ich maktabning 3-sinfidan o'qitilyapti. Koreys va ingliz tili grammatikasi juda juda katta farqli bo'lganligi uchun ingliz tilini o'rganish juda qiyin. SHu bois, ota-onalar o'z farzandlarini xususiy o'quv muassasalariga qo'shimcha o'qishga jo'natadilar. Xususiy o'quv muassasalari, ya'ni "xagvon"larbolalarga til o'rganishda individual yondashadilar. SHu maqsadda, ingliz tilida gaplashuvchi chet elliklarni boshlang'ich maktabga jalb qilish yo'lga qo'yilgan.

Boshlang'ich maktab koreyschasiga "chходым хаккыо" deb nomlanar va boshlang'ich ta'lim ma'nosini anglatar edi. 1996 yil Janubiy Koreya hukumati bu nomni o'zgartirdi va "gukmin xakkyo" deb nomladi. Bu atama "fuqarolik maktabi" degan ma'noni anglatadi.

Koreyada davlat tasarrufidagi boshlang'ich maktablardan tashqari qator xususiy maktablar ham mavjud. Bu maktablarning o'quv dasturlari davlat maktablari o'quv dasturlariga birmuncha mos keladi, lekin o'qitish yuqori darajada amalga oshiriladi. Masalan, kam sonli ta'lim oluvchilarga ko'p pedagoglarning jalb etilishi, qo'shimcha fanlarning kiritilishi, umuman ta'limning yuqori standartlarga egaligi va h.k. SHu bois ko'pchilik ota-onalar o'z farzandlarini xususiy maktabga berishga intiladilar. Lekin bunday maktablarda o'qish narxining balandligi ota-onalarni o'ylantirib qo'yadi. Boshlang'ich maktabni bitirgan ta'lim oluvchilar keyingi bosqichlarga imtixonsiz o'tadilar. Janubiy Koreyada sinflarni raqamlash odatdagiday pastdan yuqoriga emas, balki har bir ta'lim bosqichida 1 dan boshlanadi.

Masalan, boshlang'ich maktab 1 dan 6 gacha, o'rta maktab (3 yil) 1 dan 3 gacha, sanaladi: boshlang'ich maktabning 1-sinfi (2,3,4,5,6-sinfi), o'rta maktabning 1-sinfi (ya'ni, o'zbek maktablaridagi 7-sinf), oliy maktabning 2-sinfi (ya'ni o'zbek akademik litsey va kasb-hunar kollejining 2-kurs o'quvchisi) kabi.

Janubiy Koreyada maktab tizimi: o'rta va yuqori maktablar

Koreys tilida o'rta maktab —"chunxakyo"deb nomlanadi va "o'rta maktab" ma'nosini beradi. O'rta maktabda ta'lim majburiy, bepul va 3 yil o'qitiladi. O'rta maktabga 11 yoshdan oshgan, 12 yoshdagilar qabul qilinadi.

Boshlang'ich maktabga nisbatan o'rta maktabda ta'lim oluvchilarga ancha yuqori talablar qo'yiladi. Sinf rahbarlari-xangyillar ta'lim oluvchilar hayotida muhim o'ringa ega, ta'lim oluvchilar ularni qattiq xurmat qilishadi. O'rta maktabda bir kunda 6 ta fan o'qitiladi, shuningdek, alohida maxsus 7-dars ham bor. O'quv dasturining negizini quyidagi fanlar tashkil etadi: matematika, koreys va ingliz tili, qator aniq fanlar, "**qo'shimcha**"fanlar: san'at sohalari bo'yicha, jismoniy tarbiya,

tarix, xancha (xitoy peroglifi), etika, uy iqtisodini yuritish, kompyuter savodxonligi.

Mashgʻulotlar 45 daqiqa davom etadi. Boshlangʻich sinfdagi 9 ta fanga, oʻrta maktabda yana 4 ta fan qoʻshilib, jami 13 ta fan oʻqitiladi. Maktabda chet tillariga eʻtibor kuchli. Koʻpchilik ingliz tilida bemalol gaplasha oladi.

Koreyalik taʻlim oluvchilar ingliz tilidan tashqari klassik xitoy tilini majburiy ravishda oʻrganadilar va 5-sinfdan boshlab, Xitoy tarixi oʻrgatiladi. Boshlangʻich maktabdagi kabi oʻrta maktabda ham taʻlim oluvchi sinfdan-sinfga imtihonsiz oʻtadi. Maʼlum fanlar uchun imtihonlarning standart shakllari mavjud, fan oʻqituvchilar tavsiya qilingan oʻquv qoʻllanma va darsliklardan foydalanadilar. Oʻrta maktabning koʻplab taʻlim oluvchilari darsdan keyin qoʻshimcha kurslar “xagvonlar”ga boradilar, yoki xususiy repetitorlarga qatnaydilar. Alohida eʻtibor ingliz tili va matematikaga qaratilgan. Baʼzi xavgonlar bitta fanga asoslanadi, baʼzilari barcha asosiy fanlarni qamrab oladi. Bu oʻz navbatida maktab mashgʻulotlarining yanada qiyin boʻlgan ikkinchi qismiga aylanadi. Undan tashqari juda irodali taʻlim oluvchilar kurash turlari va musiqa maktablariga qatnashadilar. Taʻlim oluvchilar shu tariqa darsdan keyin uylariga juda kech qaytadilar.

YUqori maktab koreyschasiga “kodynxakkyo” deb nomlanadi. Koreyalik bolalar yuqori maktabga oʻrta maktabdan keyin 17 yoshdan 1-kursga qabul qilinadi va 19 yoshgacha tahsil oladi. YUqori maktablar bir necha turlarga ajratiladi:

- *Davlat yuqori maktablari:* Koreya Taʻlim va texnika fanlari vazirligi, Madaniyat, Jismoniy tarbiya va sayyohlik vazirligi boshqaradi;
- *Umumiy yuqori maktablar:* har bir viloyatdagi yuqori tashkilotlar tomonidan boshqariladi;
- *Xususiy yuqori maktablar.*

SHuningdek, yuqori maktablar oʻqitish fanlariga koʻra ham bir qancha turlarga boʻlinadi:

- Ixtisoslashtirilgan maktablar (qishloq xoʻjaligi, sanoat, dengiz xoʻjaligi, axborot);
- Umumiy maktablar;
- Maxsus maktablar (litsey shaklidagi maktab);
- Texnika maktablari;
- CHet tili maktablari;
- Jismoniy tarbiya maktablari;
- Sanʼat maktablari va h.

Janubiy Koreya Respublikasida taʻlim vazirligi maxsus tashkil etgan yuqori maktablar ham bor. Bular asosan qishloq xoʻjaligi, baliqchilik, sanoat, xalqaro tillarga ixtisoslashgan boʻladi. YUqori maktab oʻrta maktab kabi majburiy emas. Biroq keyingi yillarning barchasida statistik maʼlumotlarga qaraganda **97-98 %**

koreys yoshlari yuqori maktabni tamomlaganlar. “Ilmiy” yuqori maktablar, chet tillar va san’atshunoslik maktablariga kirish ancha murakkab imtihonlarni topshirishni talab etadi. YUqori maktablar xususiy va davlat tasarrufida bo’lishi mumkin, bu maktablarda mutaxassislik berilmaydi, balki ularni keyingi ta’lim bosqichiga tayyorlaydi.

Kollejda tahsil olishni istamagan ta’lim oluvchilar kasbiy bilim yurtlariga kirib o’qishlari mumkin. Bu bilim yurtlari texnologiya, agrokultura yoki moliya yo’nalishlariga ixtisoslashgan. YUqori maktablarning jadvali haqida gapiriladigan bo’lsa, har bir ta’lim oluvchi uchun kun yarmida qaytib kelish odatdagi holatga aylangan.

Janubiy Koreyada hunar maktablari 600 tani tashkil etadi. Bu maktablarning 45% bo’lajak mulkdorlarni tayyorlaydi, 23% da texnik kasb egalari etishib chiqadi. Qolgan maktablarda dengizchilik, qishloq xo’jalik ixtisosliklari o’zlashtiriladi. SHunisi diqqatga sazovorki, bu maktablarga korxonalar otaliq qiladilar. Janubiy Koreya “Ta’lim haqidagi qonun” talablaridan biri ham shudir. Bizning Respublikamizdagi kabi Janubiy Koreyada ham alohida iqtidorli bolalarga e’tibor juda kuchli. Jismoniy tarbiyaning rivojlanishiga Seul olimpiadasi katta ta’sir ko’rsatgan. Rivojlanishdan orqada qolgan bolalar uchun maxsus maktablar mavjud. Bu maktablarning aksariyati xususiy yoki diniy tashkilotlarning xayriya mablag’lari hisobiga qurilgan.

Davlat maktablarida din fan sifatida o’qitilmaydi. Lekin 3-sinfdan boshlab “Odobnoma” kabi kabi maxsus fan joriy etiladi. Bu fan 12-sinfgacha o’qitilib, haftasiga 2 soat ajratilgan. Bu fan o’z ichiga dinni ham qamrab oladi. Din qotib qolgan bir aqida sifatida emas, qadriyat sifatida o’qitiladi. Bu butun bir tarbiya tizimi natijasidir. Ehromlarga borish, tarixiy yodgorliklar bilan tanishish, ma’naviy tarixni o’rganish maktab fanlarining majburiy davomi hisoblanadi.

Maktablar uchun pedagog kadrlar tayyorlash masalasiga ham katta e’tibor beriladi. Koreyadagi barcha o’quvchilarning 6.5% bo’lajak pedagoglardir. Mamlakatda 11 ta pedagoglar tayyorlaydigan kollejlari mavjud har bir provinsiya (viloyat) o’z kollejiga ega. YUqori maktab bitiruvchilari “susen” deb nomlanuvchi standart test topshiradilar. Maktab o’quv dasturlari kirish testlari-imtihonlari mazmunini qamrab olgan. Susen 3 ta asosiy seksiya fanlardan iborat: koreys tili, matematika va ingliz tili. Undan tashqari tabiiy va ijtimoiy fanlardan tanlov asosida qator fanlar kiritiladi. Bunday test 1 yilda 1 marta topshiriladi, u intensiv tayyorgarlikni talab etadi. Bu testga bo’lajak OO‘YU o’quvchilari bog’cha yoshidan tayyorlanishni boshlashadi.

Testni topshirolmagan va kollejga kirish 1 yilga surilgan ta’lim oluvchilarni “chesusenlar” deb atashadi.

Janubiy Koreyada kasb-hunar ta’limi va oliy ta’lim tizimi

Janubiy Koreyada oliy ma'lumotga ega bo'lish har bir koreys fuqarosining keyingi mavqei muvaffaqiyati uchun juda katta ahamiyat kasb etadi. SHuning uchun ham bu martabali ta'lim muassasalariga o'qishga kirishga bo'lgan ehtiyoj ham katta. Janubiy Koreyada e'tibor ko'proq matematika, koreys tili va ingliz tillariga, aniq fanlarga va jamiyat bilan bog'liq fanlarga qaratiladi.

Janubiy Koreyada quyidagi ta'lim muassasalari turlari mavjud:

- kollej va universitetlar (xususiy va milliy, davlat tasarrufida);
- industrial universitetlar;
- pedagogika institutlari;
- sirtqi universitetlar;
- ochiq universitetlar.

Janubiy Koreya ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida bo'lganidek, oliy ta'lim sohasida ham chuqur islohotlar olib borilgan. Mamlakatda ta'limni isloh qilish va rivojlantirishga oid qabul qilingan qonunlar va me'yoriy hujjatlarni oliy ta'limni raqobatga tayyorlash, universitet ta'limini rivojlantirishda tadqiqotlar ko'lamini kengaytirish, bitiruv maktab ta'limi va amaliy mutaxassisliklarni kuchaytirish, universitetlarning mahalliy sanoat bilan aloqadorligini yaxshilash, sanoat talablariga javob beradigan kasbiy ta'limni rivojlantirish, maktab bilan ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, ijtimoiy kam ta'minlangan oilalar va ishchilar uchun kasbiy ta'limni kuchaytirish, oliy ta'lim uchun o'smirlar imkoniyatlarini yaxshilash, axborot asrida ta'lim boshqaruvi va uni moliyalashtirish xalqaro ta'lim almashinuvini mustahkamlash kabi dolzarb masalalarga katta e'tibor qaratildi.

Koreyada oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish qattiq nazorat ostida bo'lib, har bir da'vogarning ma'lum bir kollej yoki universitetga muvofiqligi o'quvchining ta'limni o'zlashtirish qaydlari va standartlashtirilgan milliy test natijalari orqali belgilanadi.

Mamlakatda yagona sirtqi oliy o'quv yurti - Seuldagi sirtqi universitet o'ziga hos ahamiyatga ega. "Ochiq universitetlar" ning vazifasi ham shunga o'xshash bo'lib, ularga ishlab chiqarishda ishlayotganlargina kirishi mumkin, ularda kirish imtihonlari yo'q. Janubiy Koreyada kollejlarning asosiy vazifasi malakali ishchilar yoki bo'g'in idora xizmatchilarini tayyorlashdir. O'quvchi kollejni tugatgach, nazariy jihatdan birdaniga universitetning ikkinchi yoki uchinchi kursiga kirish uchun xarakter qilishi mumkin. SHu bilan birga maxsus o'tish imtihonini topshirib, boshqa mutaxassislik bo'yicha ham kirishi mumkin.

Bakalavriat. O'qish muddati 4 yil. O'quvchilar 140-150 kredit soat atrofida tahsil oladilar. Tibbiyot sohasida o'qish 6 yil davom etadi va 180 kredit soat o'qishadi. O'qish tugagach, bakalavr darajasini olganligi haqidagi diplom beriladi. Tipik yirik koreys universitetlari tarkibida 10 tadan 20 tagacha fakultetlar bor. Fakultetlar

amerikacha termin bilan “kollixlar”, ya’ni koreyscha “texak” deb ataladi. Koreyada o‘quv jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy qilishga alohida e’tibor beriladi. Natijada Janubiy Koreya dunyoda o‘z maktab va ta’lim muassasalarini kompyuter va internet bilan to‘liq ta’minlagan ikkinchi davlatga aylandi.

Magistratura. O‘qish muddati 2-3 yil. O‘qish yakunida o‘quvchilar dissertatsiya yoqlaydilar. Tibbiyot sohasidagi o‘quvchilar Tibbiyot maktabining barcha talablarini bajarib, milliy imtihon topshiradilar. O‘qish yakunida magistrlik darajasi beriladi.

Doktorantura. O‘qish muddati 3-4 yil. O‘qish yakunida doktorlik dissertatsiyasi himoya qilinadi, og‘zaki yoki sohaga mos imtihon topshiriladi.

YAPONIYA TA’LIM TIZIMI

YAponiyajuda tez rivojlanayotgan davlat bo‘lib, bu hol asosan yaponlarning tabiatan mehgatevarlik va ishbilarmonligi bilan bog‘liqdir. Dunyodagi barcha yangiliklar va yuksalishlar sari intilish, eng so‘nggi yutuqlardan foydalanish va ularni yanada rivojlantirish - bu yapon xalqining azaliy milliy odatlariga aylanib qolgan. Bugungi kunda YAponiya dunyodagi barcha davlatlar uchun ochiq va halqaro hamkorlik maydonida faol ishtirok etib kelmoqda. YAponiyada juda qadimdan xalqning aqliy imkoniyatlaridan foydalanuvchi fan va texnikani qo‘llash siyosati eng muhim o‘rin tutadi. Hozirgi davrda YAponiya ilmiy tadqiqotlarga ketgan sarmoya miqdori bo‘yicha dunyoda 2-o‘rinda turadi.

YAponiya ta’limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. YAponiya o‘z oldiga 2 vazifani: 1-boyish, 2-g‘arb texnologiyalarini YAponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasini qo‘ydi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta’lim tizimini tubdan o‘zgartirish kerakligini angladi.

Maktabgacha ta’lim

Maktabgacha ta’limga YAponiyada katta e’tibor beriladi, chunki psixologlarning ta’kidlashicha 7 yoshgacha inson bilimlarni 70%ni, qolgan 30%ni butun qolgan umri davomida o‘zlashtirar ekan. Maktabgacha tarbiya odatda oiladan boshlanadi. YApon ayollari uchun onalik birinchi o‘rinda turadi. Ko‘pgina yapon ayollarining aytishlaricha, bola tarbiyasi-ularning hayotlarining maqsadlaridir.

YAponlar bolaning erta voyaga etishi tarafdoridirlar. Turli yoshlarda tarbiyaning turli muammolariga urg‘u beradi. Masalan, 1 yoshda-o‘ziga ishonch hissini uyg‘otish, 2 yoshda-amaliy san‘at qo‘l mehnatini ko‘rsatish, 3 yoshda-burch hissini tarbiyalash, 4 yoshda-yaxshilik va yovuzlikni farqlashga o‘rgatish, 5 yoshda-liderlik hislatlarini tarbiyalash, mustaqillikka, reja tuzish va ularni bajarishga o‘rgatish. Bolalar va qizlar turlicha tarbiyalanadilar. O‘g‘ilga oilaning

bo'lajak tayanchi sifatida qaraydilar va qiyinchiliklarni engishga o'rgatadilar. Qizlarni esa uy ishlariga tayyorlaydilar.

YAponiya bog'chalarida bolalarni 8 kishilik kichik guruhlar-"xan"larga bo'ladi. Bu bolalarga bog'chada "o'z ish o'rni" ajratiladi, ular o'z xanlariga nom tanlaydilar. SHu tariqa eng kichik yoshdan jamoada ishlashni o'rgatadilar. Bu guruhdagi har bir ta'lim oluvchi guruhda o'z o'rniga ega bo'lishi lozim. Bunday xanlar keyingi ta'lim bosqichida ham qo'llaniladi. O'rta maktabda xanlar doimiy emas, ular yangi sharoitlarga tezroq ko'nikish uchun har 5 oyda o'zgartirib turiladi. YAponiya bog'chalariga 3-5 yoshdagi bolalar qabul qilinadi. Bolalar bog'chalarining maqsadi bolalarning aqliy va jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik va ichki tartib ko'nikmalarini tarbiyalash, jamiyat hodisalariga to'g'ri munosabatda bo'la olishni o'rgatishdan iborat. SHuningdek, og'zaki nutq, so'zlarni to'g'ri qo'llashni o'rgatishga ham katta e'tibor beriladi. Ertaklar, kitoblar, musiqa, sport o'yinlari, rassomlik kabi shaxsning ijodiy xususiyatlariga qiziqish uyg'otiladi. Hozirgi kunda maktabgacha tarbiya muassasalariga 60% bolalar jalb etilgan. Boshlang'ich ta'limga erta qabul qilishga o'tish maqsadida 4-5 yoshdagi bolalarning barchasini bolalar bog'chasiga jalb qilish ko'zda tutilmoqda.

Bolalar bog'chasi YAponiyada vatan fuqarosini shakllantirish tizimining 1-bosqichi hisoblanadi. Mustaqil faoliyat, jamoaviy ong, ijtimoiy mas'uliyat ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bolalar bog'chasining asosiy vazifasi-bolani maktabga tayyorlashdir. Bu erda rasm, musiqa, ritmika, jismoniy tarbiya bo'yicha mashg'ulotlar o'tiladi. Individuallik, u qanchalik yaxshi bo'lmasin, ta'lim oluvchilarni o'ziga jalb qilmaydi, bolalar jamoasi tomonidan qabul qilinmaydi.

Boshlang'ich ta'lim –"syogakko"

Boshlang'ich maktab ta'limning ilk 6 yilini qamrab oladi va uning asosiy qismi hisoblanadi. *YAponiyada maktabga 6 yoshdan boriladi. Boshlang'ich maktabga 6 yoshdagi yapon bolalarning 99% qatnaydi. 99% yapon boshlang'ich maktablari davlat tasarrufida, 1% - xususiy.* O'quv rejasiga yapon tili, gumanitar fanlar, arifmetika kabilar kiradi. San'at va hunar (yapon xusni xati), musiqa, uy xo'jaligini yuritish, jismoniy tarbiya, axloqiy odobnoma akademik predmetlar hisoblanmaydi.

YAponiyada boshlang'ich ta'lim majburiy va bepul bo'lib, mashg'ulotlar aprel oyida boshlanadi. O'quv yili 3ta chorak-trimestrga bo'linadi. *1-chorak-6 apreldan-20 iyulgacha davom etadi, keyin yozgi ta'til boshlanadi. 1-sentyabrdan 2-trimestr boshlanadi va 26 dekabrgacha davom etadi. 26-dekabrdan 7-yanvargacha qishli ta'til bo'ladi. Oxirgi 3-trimestr 7-yanvardan 25-martgacha davom etadi. 25-martdan 6-aprelgacha bahorgi ta'til bo'ladi. SHu paytda ta'lim*

oluvchilar sinfdan sinfga ko'chadi. CHorak-trimestrlarning boshlanishi va tugallanishi turli maktablarda turli sanalarga to'g'ri kelishi mumkin. Ta'til paytida ta'lim oluvchilar uy vazifalarini oladilar. Ba'zan ta'til paytida ham, agar trimestrda yaxshi o'qimagan bo'lsa, maxsus kurslarda o'qiydilar. YAponiyada o'qish 6 kunlik, lekin har 2-shanba dam olish kuni hisoblanadi. Maktablarda o'qitish dasturi o'zgaruvchan, lekin Ta'lim vazirligi tasdiqlagan standartlarga asoslanadi. Boshlang'ich ta'limni moliyalashtirish, pedagoglar bilan ta'minlash, maktab dasturlarini yaratish mahalliy hokimiyat zimmasida.

Boshlang'ich ta'limda bolalar davlat hisobidagi 1945 kandji hieroglifdan 1006tasini yod olishi kerak.

Boshlang'ich ta'lim "syogakko" quyidagi vazifalarni hal qiladi:

-ta'lim oluvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, vatanga, o'z qadriyatlariga hurmat hissini o'rgatish;

-ta'lim oluvchilarni xalqaro xamkorlik ruhida tarbiyalash;

-ona tilidan to'g'ri foydalanish;

-iqtisodiy tarbiya berish;

-barkamol shaxsni tarbiyalash. O'quv maqsadlariga aniq o'quv fanlari bo'yicha o'quv rejalari va dasturlarni tayyorlash orqali erishiladi. Boshlang'ich maktabda yapon tili jamiyatshunoslik, tabiiyot, musiqa, rasm va hunar, uy ijodiyoti, etika kabi fanlar o'qitiladi, jismoniy tarbiya bilan shug'ullanadilar. SHuningdek "maxsus faoliyat" fani ham o'qitiladi, unga klub ishlari, majlislar, sport tadbirlari, sayohatlar, bayramlar va b. kiradi. Kam ta'minlangan oilalarning bolalari maktab nonushtalari, turli xizmat va sayohatlarga pul to'lash uchun dotatsiya oladilar. Ota-onalar farzandlarini o'z tumanlarida joylashgan maktabga borishini istamasalar, xususiy pullik ta'lim muassasasiga berishlari mumkin, lekin bu maktablarga juda qiyin tanlov orqali qabul qilinadi.

YAponiyada o'rta va yuqori maktab tizimi.

Kichik o'rta maktab-tyugakko.

Boshlang'ich maktabni tugatgan ta'lim oluvchi o'qishni kichik o'rta maktabda davom ettirishi lozim. YApon tili, matematika, jamiyatshunoslik, etika, tabiiyot, musiqa, san'at, maxsus faoliyat, jismoniy tarbiya, texnik mahorat va uy xo'jaligini yuritish kabi majburiy fanlardan tashqari ta'lim oluvchilar chet tili, qishloq xo'jaligi yoki matematikadan chuqurlashtirilgan kurs kabi fanlarni tanlashlari mumkin.

Kichik o'rta maktab 3ta sinf 7,8,9-sinflarni o'z ichiga oladi va majburiy ta'limning oxirgi bosqichi bo'lib hisoblanadi. Ta'lim oluvchilar yoshi 12dan 15 yoshgacha bo'ladi. Xuddi boshlang'ich maktabdagiday, o'rta maktabning asosiy qismi davlat tasarrufida, 5% xususiy. 2001 yil apreldan boshlab ingliz tili majburiy fan bo'lib hisoblanadi. Ko'pchilik ta'lim oluvchilar bitta yoki bir necha maktab to'garaklari,

qiziqishlari bo'yicha klublarga qatnashadilar. Bu darsdan keyin soat 18:00gacha ish kunlari, dam olish kunlari ertalabki vaqtni egallaydi.

Kichik o'rta maktabda o'tiladigan fanlar qatoriga ingliz tili, bir necha tanlov fanlar kiradi. Bu fanlarning tarkibi maktablarga bog'liq. Eng qiyin fanlar matematika va yapon tili hisoblanadi.

YAponliklar farzandlarining eng yaxshi, yuqori ta'lim olishini juda hohlaydilar. Ta'limga bunday katta e'tibor "dzyuku" maktablarining yaratilishiga asos bo'ldi. "Dzyuku" -nufuzli o'quv muassasalariga tayyorlovchi maxsus kechki maktablardir. Bunday maktablarning analogi XVIII asrda yapon cherkovida paydo bo'lgan, hozirgi kunda dzyukular soni 100 mingdan oshiq.

"Kichik dzyuku" lar 5-6 ta'lim oluvchidan iborat bo'lib, pedagogning uyida shug'ullanadi. "Katta dzyuku"lar 5 minggaacha ta'lim oluvchilarni yig'adi. O'qish bu maktablarda soat 16:50dan 20:50gacha davom etadi, darslar dushanbadan jumagacha bo'ladi, haftalik nazoratni odatda yakshanba ertalabgacha belgilashadi.

YUqori (o'rta) maktab-kotogakko

YUqori (o'rta) maktab majburiy emasligiga qaramay, unda 94% ta'lim oluvchilar tahsil oladilar. YUqori o'rta maktab soni 55%ni tashkil etadi, shunga qaramay davlat va xususiy katta maktablar pullik. YUqori o'rta maktabning 1-yil uchun dasturi hammaga bir xil, lekin keyingi 2 yil ichida oliy ta'lim olish maqsadiga ko'ra kursni tanlash nazarda tutilmoqda.

YUqori maktab dasturlari o'rta maktab va boshlang'ich maktab dasturlariga ko'ra xilma-xil, lekin ta'lim oluvchilarga bilimning u yoki bu sohasiga ixtisoslanishi bo'yicha imkoniyatlar yaratiladi. YUqori maktablarda o'qish pulli, lekin davlat muassasalarida arzonroq. Pulli, xususiy o'rta va boshlang'ich maktablar ham bor. Barcha pulli ta'lim muassasalarida stipendiyalar konkursi g'olibi bo'lsa, tekin o'qish mumkin yoki chegirmalar olish mumkin. O'rta maktabdan yuqori maktabga o'tish imtihonlar natijalariga bog'liq holda amalga oshiriladi. O'rta maktabda o'zlashtirish ko'rsatkichiga ko'ra ta'lim oluvchi kirish imkoniyati bor bo'lgan katta maktab ro'yxatini oladi.

Odatdagi davlat maktablaridan tashqari pulli xususiy maktab-akademiyalar (gakuenlar) bor. SHuningdek, umumdavlat maktabi maqomidagi "milliy maktablar" mavjud. Bu akademiya kirish uchun yuqori konkurs asosida alohida imtihonlar topshiriladi. Bir tarafdin akademiya yaxshi ta'lim dasturlari mavjud bo'lib, ularning ko'pchiligi oliy maktab yoki universitetga kirish uchun imkoniyat beradi.

YAponiya hukumati OO'YUlarini bitiruvchilarini pedagog lavozimiga tayinlashda qattiq tanlov siyosatini olib boradi. Boshqa davlatlardan farqli o'laroq, davlat maktabi o'qituvchisi bo'lish uchun yapon fuqarosi o'qituvchi diplomini olishi kerak va o'qituvchilikka tayinlash imtihonidan o'tishi kerak.

YAponiyada yuqori oʻrta maktablarning kunduzgi (oʻqish -3yil), kechki va sirtqi (oʻqish 4 yil) turlari bor. Kechki va sirtqi maktabni bitirganlik haqidagi guvohnomasi xuddi kunduzgi yuqori maktabnikiday boʻlsa ham, 95% taʼlim oluvchilar maktabning kunduzgi boʻlimida tahsil olishadi. YUqori maktablarga qabul qilish kichik maktabni tugatganlik va kirish imtihonlari natijalari boʻyicha konkursdan oʻtganligi haqidagi hujjat asosida amalga oshiriladi. YUqori oʻrta maktabda yapon tili, matematika, tabiiyot, jamiyatshunoslik va b. majburiy umumtaʼlim fanlariga qoʻshimcha holda taʼlim oluvchilar tanlov boʻyicha fanlarni taklif qiladilar, bu ingliz tili, yoki boshqa chet tillar, shuningdek, texnik va maxsus fanlar boʻlishi mumkin. 12-sinfda taʼlim oluvchilar oʻzi uchun taʼlim profillaridan birini tanlashi kerak.

Taʼlim, fan va madaniyat vazirligi koʻrsatmasiga koʻra, YUqori oʻrta maktabda bilimlarni baholashda OOʻYU tizimidan foydalaniladi. Bu har bir taʼlim oluvchi 12 yillik oʻrta taʼlimni tugatganligi haqida guvohnoma olishi uchun 80 kredit (zachyot birligi)ni yigʻishi lozim deganidir. Masalan, yapon tili va zamonaviy yapon adabiyotini har bir kursini oʻrganish natijalari boʻyicha 4ta kredit beriladi, yapon tili leksikologiyasi boʻyicha 2 kredit, klassik til boʻyicha-2 kredit.

YAponiyada kasb-hunar taʼlimi

YAponiyada yuqori oʻrta maktabda oʻqishni hohlamaganlar 5 yillik “texnik kollej”lar-kasbiy texnika bilim yurtlariga kirishlari mumkin. Lekin bu oʻqishlarga kirish shunchalik oddiy emas, eng yaxshilaridan juda katta konkurs asosida qabul qilinadi, chunki YAponiyada yuqori malakali ishchilar juda ham zarur.

Universitet oʻrniga 2 yillik kollejga kirish mumkin, unda maxsus taʼlim beriladi. Bu kollejlarda yapon qizlarining 90% oʻqiydilar va ayollar kasbini egallaydilar: tibbiyot hamshirasi, bolalar bogʻchasi tarbiyachisi, boshlangʻich sinf oʻqituvchisi, yuqori malakali uy xonimlari, aktrisa (seyyu).

YAponiya kollejlari oʻz maqomi boʻyicha bizning oʻrta maxsus taʼlim muassasalari bilan teng. Ular kichik, texnologik, va maxsus tayyorgarlik kollejlariga boʻlinadi.

Kichik kollejlarda gumanitar, tabiiy, tibbiyot va texnik fanlar sohasida tayyorgarlikning ikki yillik dasturini tavsiya qiladi. Bu kollej bitiruvchilari universitetning 2 yoki 3-kursida oʻqishni davom ettirishlari mumkin. Kichik kollejlarga qabul toʻliq oʻrta maktab bazasida amalga oshiriladi. Talabgorlar kirish imtihonlari va undan kamroq “Birinchi bosqich yutuqlari testi”ni topshiradilar.

YAponiyada texnologik kollejlarga toʻliq emas yoki toʻliq oʻrta taʼlimni tugatgach kirish mumkin. Birinchi holatda oʻqish muddati 5 yil, ikkinchisida-2 yil.

Bu tipdagi kollejlarda elektronika, qurilish, mashina qurilishi va boshqa fanlar oʻqitiladi. Maxsus tayyorgarlik kollejlari buxgalter, mashinist, dizayner, dasturchi, avtomexanik, tikuvchi, oshpaz va boshqalarkabi 1 yillik kasbiy kursni tavsiya

etadi. Bitiruvchilar OO‘YUda, kichik va texnik kollejlarda o‘qishni davom ettirish xuquqiga ega bo‘ladilar.

Noto‘liq va to‘liq o‘rta maktab bitiruvchilarini ma‘lum kasbga tayyorlash uchun 2 tipdan iborat maktab tizimi yaratilgan bo‘lib, bular majburiy ta‘lim bazasidagi 1-4 yillik maxsus tayyorgarlik maktablari, hamda bir necha oydan 1-3 yilgacha davom etadigan ko‘p tarmoqli maktablardir.

1978 yil joriy qilingan va oxirgi yillarda uning sezilarli darajada oshgan maxsus tayyorgarlik va ko‘p tarmoqli maktablar YAponiya uzluksiz ta‘lim tizimida muhim o‘rin tutadi. Bu maktablar ta‘lim oluvchilarga kasbiy-texnik va umumta‘lim yo‘nalish kurslarini taklif etadi. O‘rta kasbiy ta‘lim 2-3 yillik kichik kollejlarda va 5 yillik texnik kollejlarda olinadi. Kichik kollejlarda “tanki-daygaku” deb ataladi va butun YAponiya ta‘lim tizimining juda ko‘p qismini tashkil etadi.

Ko‘pchilik milliy kichik kollejlarda milliy universitetlar qoshida tashkil etilgan. Kichik kollejlarning yarmi o‘rta tibbiy xodimlarni, choragi yurist va iqtisodchilarni, qolganlari- texnik mutaxassislarni tayyorlaydi. Munitsipal kichik kollejlarda jamiyatning ijtimoiy talablariga ko‘ra ta‘limiy va tadqiqot faoliyatini olib boradi.

YAponiyada davlat universitetlariga to‘liq o‘rta maktabni bitirib kirish mumkin. Qabul 2 bosqichda o‘tkaziladi. Birinchi bosqichda abituriyentlar markazlashgan holda universitetlarga qabul bo‘yicha Milliy markazlarda o‘tkaziladigan “YUtuqlar birinchi bosqichining umumiy testi”ni topshiradilar. Testni muvaffaqiyatli topshirganlar universitetda o‘tkaziladigan kirish imtihonlariga kiritiladilar. Testdan yuqori ball olganlar davlatning eng nufuzli universitetlariga kirish uchun imtihon topshiradilar.

Oliy ta‘lim bakalavr darajasini olish uchun 4 yillik o‘qish belgilangan. Ba‘zan ma‘lum kasbiy darajani egallash uchun 6 yillik dastur tavsiya qilinadi. 2 tipdagi universitetlar mavjud: milliy universitetlar davlat universitetlari.

YAponiyada kuchli 20talikka kirgan eng zo‘r Osiyo universitetlari: Tokio universiteti, Osako universiteti, Kioto universiteti, Toxoku universiteti, Nagoya universiteti, Tokio texnologiya instituti, Kyusyu universiteti, Sukuba universitetlaridir.

Universitet tanlashda birinchi mezon-uning nufuzligida. Bunday nufuzli OO‘YU bitirgan yosh yigit-qizlar darhol ishga olinadi YAponiya universitetlarida o‘quv jarayonini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyati shundaki, umumilliy va maxsus fanlar aniq bo‘lib o‘qitiladi. Birinchi ikki yillikda barcha o‘quvchilar umumta‘lim tayyorgarligini oladilar. Bunda umumilliy fanlar: tarix, falsafa, adabiyot, jamiyatshunoslik, chet tillari o‘tiladi, shuningdek, bo‘lajak kasbi bo‘yicha maxsus kurslarni eshitadilar. Ilk ikki yillikda o‘quvchilar tanlagan kasblari mohiyatiga chuqurroq kirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar, o‘qituvchilar esa o‘quvchining

kasblarining to'g'ri tanlaganliklariga ishonch hosil qiladilar va ilmiy salohiyatini aniqlashga erishadilar.

Nazariy jihatdan umumilliy sikl tugagandan so'ng o'quvchi mutaxassislik va hatto fakultetni o'zgartirishi mumkin. Aslida, bunday holatlar kam uchraydi va bitta fakultet doirasida bo'lishi mumkin, bunda ham tashabbuskor o'quvchi emas, rahbariyat bo'ladi. Oxirgi 2 yilda tanlangan kasb o'rgatiladi. Barcha universitetlarda o'qish muddati standartlashtirilgan. Oliy ta'limda ta'limning asosiy yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha 4 yil o'qitiladi. Tibbiyot xodimlari, stomatolog va veterinarlar 6 yil o'qishadi. Asosiy kursni tugatgach, bakalavr darajasi beriladi: gakushi. Ayrim mustasno holatlardan tashqari bitta universitetdan ikkinchisiga o'tish amalda yo'q. Lekin ba'zi universitetlar chet ellik o'quvchilarni 2 yoki 3-kursga qabul qiladilar, shunda o'quvchilarni o'tkazish bo'yicha maxsus imtihonlar o'tkaziladi (transfer examination).

Oliy o'quv yurtining tadqiqot ishlariga layoqati bor o'quvchilari o'qishni magistraturada davom ettiradi.

Ko'plab universitetlar o'quv jarayonini semestr tizimi bo'yicha tashkil qiladi. Universitetda zacet birliklari tizimi tashkil qilingan. Unda auditoriya va laboratoriyada semestr davomida har hafta ichida sarflanadigan soatlar sonidan kelib chiqib, o'qitilayotgan kursning hajmi belgilanadi. Bakalavr darajasini olish uchun 124dan 150 gacha zacet birliklarini to'plash lozim.

Magistrlik darajasi dasturi chuqur ilmiy va kasbiy ixtisoslashtirishni nazarda tutadi. 30 zacet birligidan iborat bo'lgan dastur bo'yicha 2 yillik ta'lim, bitiruv imtihonlari va dissertatsiya himoyasidan keyin magistratura bitiruvchisiga magistr darajasi beriladi.

3 yillik doktorlik dasturlari 50 zacet birligi, bitiruv imtihonlari va individual tadqiqot asosida o'tkazilgan dissertatsiya himoyasidan iborat o'quv kursini o'z ichiga oladi. O'quvchi, magistr va doktorantlardan tashqari yapon oliy o'quv yurtlarida, erkin tinglovchilar, ko'chma o'quvchilar, tadqiqotchi-o'quvchilar va kollegial tadqiqotchilar bor

Erkin tinglovchilar asosiy kursga yoki magistraturaga bir yoki qator kurslarni o'rganish uchun qabul qilinadilar. YAponiya yoki chet el oliy o'quv yurtlaridan kelgan ko'chma o'quvchilar bitta yoki qator ma'ruzalarda qatnashish yoxud magistratura va doktoranturadan ilmiy rahbarlikni olish uchun qabul qilinadilar. Tadqiqotchi o'quvchilar (Kenkyu-sei) mazkur universitet professori rahbarligi ostida ma'lum ilmiy mavzuni o'rganish uchun bir yillik magistraturaga kiradi, lekin akademik daraja berilmaydi.

Globalashuv davrida oliy ta'lim jamiyat hayotida o'ta muhim ahamiyatga ega. SHu nuqtai nazardan YAponiyada oliy ta'lim tizimi juda qadrlidir.

Yaponiyada oliy ta'lim 12 yillik boshlang'ich va o'rta ta'limdan keyin boshlanadi. Yaponiya oliy ta'lim muassasalariga universitetlar, kichik mutaxassis diplomini beruvchi 2 yillik kollej, amaliy va ijodiy ta'lim beruvchi texnologik kollejlari va kasbiy va amaliy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus o'quv kollejlari kiradi.

FINLYANDIYA TA'LIM TIZIMI

Nufuzli Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan uch yilda bir o'tkaziluvchi xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, finlyandiyalik maktab ta'lim oluvchilari dunyodagi eng yuqori bilimlar darajasini namoyish etishadi. Ular shuningdek dunyodagi eng ko'p kitob ta'lim oluvchi bolalar hamdir. Bundan tashqari, finlyandiyalik maktab ta'lim oluvchilari tabiiy fanlar bo'yicha - dunyoda ikkinchi, matematika bo'yicha esa beshinchi o'rinni egallashadi. Biroq pedagogik jamiyatni quvontiradigani birgina bu natijalar emas. SHunisi ajablanarliki, dunyo miqyosida yuqori ko'rsatkichlarni qayd etishlariga qaramay, finlyandiyalik maktab ta'lim oluvchilari darslarga u qadar ko'p vaqt ajratishmaydi. **Finlyandiyada o'rtacha majburiy umumta'lim tizimi ikki bosqichli maktabni o'z ichiga oladi:** □□quyi (alakoulu), 1-6 sinf; □□yuqori (yläkoulu), 7-9 sinf. Qo'shimcha 10-sinfda ta'lim oluvchilar o'z baholarini yaxshilashlari mumkin. So'ngra bolalar yo professional kollejga yo'l olishadi, yoki litsey (lukio)da o'qishni davom ettirishadi. **Finlyandiya ta'limi «o'rta» bosqichining 7 tamoyili: 1. Tenglik -Maktablar** Mamlakatda na elita va na «bo'shroq» maktablar bor. Finlyandiyadagi eng yirik maktabda 960 nafar ta'lim oluvchi ta'lim oladi. Eng kichigida esa - 11 nafar. Barcha maktablar mutlaqo bir xil jihozlangan, birdek imkoniyatlarga ega va bir xil moliyalashtirilgan. Deyarli barcha maktablar - davlat maktablari bo'lib, o'nlab xususiy maktablar bor. Ularning ota-onalar qisman to'lov kiritishlaridan tashqari yana bir farqi - ta'lim oluvchilarga bo'lgan talabning yuqoriligida. Qoidaga ko'ra, bu o'ziga xos «pedagogik» laboratoriyalar: Montessori, Fren, Mortan i Valdorf maktablari. Ingliz, nemis va fransuz tillarida ta'lim beriluvchi o'quv muassasalari ham xususiy hisoblanadi. Finlyandiyada tenglik tamoyiliga rioya qilgan holda shved tilidagi parallel ta'lim tizimi mavjud - bog'chalardan tortib to universitetlargacha. Saam xalqining manfaatlari ham unutilmagan, mamlakat shimolida ona tilida ta'lim olish mumkin. YAqin vaqtlargacha finlarga maktab tanlash taqiqlangan edi, bolalar shunchaki eng yaqin oradagi maktabga chiqishardi. Taqiq bekor qilindi, lekin ota-onalarning aksariyati baribir bolalarni yaqin oradagi ta'lim muassasasiga berishni ma'qul ko'rishmoqda, zero Finlyandiyada barcha maktablar birdek yaxshi.

- **Barcha fanlar** Bir fanning boshqalaridan chuqurroq o'rgatilishi maqsadga muvofiq emas. U erda, masalan, matematika san'atdan muhimroq hisoblanmaydi. Aksincha, qobiliyatli bolalar uchun alohida sinflar tashkil qilinishiga yagona sabab ularning tasviriy san'at, musiqa va sportga moyilligi bo'lishi mumkin.

- **Ota-onalar** O'qituvchi ta'lim oluvchisining ota-onasi kim bo'lib ishlashini oxirgi navbatda, zarurart tug'ilgandagina biladi. O'qituvchilarga ota-onalarning ish joyiga doir savollar berish taqiqlangan.

- **Ta'lim oluvchilar** Finlar ta'lim oluvchilarni xususiyatlari yoki tanlovlariga qarab tasniflashmaydi. SHuningdek, "yaxshi" va "yomon" ta'lim oluvchilar ham yo'q. Ta'lim oluvchilarni bir-biriga taqqoslash taqiqlangan. Daho bolalar ham, aqliy salohiyati bo'shroq bolalar ham "o'ziga xos" hisoblanib, barcha bilan birga o'qishadi. Umuman olganda, jamoada nogironligi bo'lgan bolalar ham ta'lim oladi. Oddiy maktabda ko'rish va eshitish organlari kasalliklari bo'lgan ta'lim oluvchilar uchun sinf tashkil qilingan bo'lishi mumkin. Finlar alohida munosabatga talabgor insonlarni jamiyatga maksimal darajada integratsiya qilishga harakat qilishadi. Bilimi kuchli va bo'sh ta'lim oluvchilar orasidagi farq - juda kichik.

- **O'qituvchilar** O'qituvchilar ham bolalarga bor mehrini beradi, "sevimplilar" ajratilmaydi. Qoidadan har qanday chetga chiqish bunday o'qituvchi bilan shartnoma buzilishiga olib keladi. Fin o'qituvchilari faqat ta'lim beruvchi vazifasini bajarishlari kerak. Jamoada barcha o'qituvchilar - fiziklar ham, adabiyotchilar ham, mehnat o'qituvchilari ham birdek teng.

Katta yoshli kishilar (o'qituvchilar, ota-onalar) va bolalar huquqlari tengligi
Finlar bu tamoyilni "ta'lim oluvchiga hurmat" deb atashadi. Bolalarga 1-sinfdan ularning huquqlari tushuntiriladi, ijtimoiy xizmatchiga katta yoshlilar ustidan shikoyat qilish ham shular jumlasidandir. Bu finlyandiyalik ota-onalarni ularning farzandi - mustaqil shaxs ekanini, ularga so'z bilan ham, «qamchi» bilan ham ozor etkazib bo'lmasligini tushunishga rag'batlantiradi. Finlyandiya mehnat qonunchiligiga ko'ra, pedagog o'z kasbidan kelib chiqib ta'lim oluvchini taxqirlashga haqqi yo'q. Barcha o'qituvchilar faqat 1 yilga shartnoma imzolashadi, bu muddatni uzaytirish ham, to'xtatish ham mumkin. O'qituvchilarga juda yaxshi maosh to'lanadi: fan o'qituvchisi - 5000 evrogacha, yordamchi - 2500 evrogacha.

2. Bepul O'qishning o'zidan tashqari quyidagilar bepul: – tushlik; – ekskursiyalar, muzeylar va sinfdan tashqari har qanday faoliyat; – bolani uyidan olib ketuvchi va qaytaruvchi transport, agar eng yaqin maktab 2 kilometrdan uzoqda bo'lsa; – o'quv darsliklari, barcha o'quv qurollari, kalkulyatorlar va hatto planshet-noutbuklar. Har qanday maqsadlar uchun ota-onalardan pul yig'ish taqiqlanadi.

3. Individuallik Har bir bola uchun individual ta'lim va rivojlanish rejasi tuziladi. Individuallik ta'lim oluvchilar tomonidan foydalanilayotgan darsliklar mazmuni, mashg'ulotlar, sinf va uy ishlari soni hamda ularga ajratilayotgan vaqt, shuningdek

ta'lim materialiga ham tegishli. Bir sinfning o'zida darsda bolalar turli murakkablikdagi mashqlarni bajarishadi. Baholash tizimi ham personal darajaga muvofiq. Agar "odatiy" mashq a'lo bahoga bajarilsa, ertasiga yuqoriroq darajali mashq beriladi, mobodo uddasidan chiqsa olmasa, hechqisi yo'q, yana oddiy mashq beriladi. Finlyandiya maktablarida oddiy ta'lim bilan bir qatorda ta'lim jarayonining ikki noyob turi mavjud:

"Bo'shroq" ta'lim oluvchilar ta'limini qo'llab-quvvatlovchi — bu boshqa mamlakatlarda repetitorlar bajaradigan ish. Finlyandiya repetitorlik keng tarqalgan ta'lim usuli hisoblanmaydi, maktab ta'lim oluvchilari dars vaqtida yoki undan keyin kerakli ta'lim oluvchilarga qo'shimcha yordam ko'rsatishadi.

Korreksion ta'lim — materialni o'zlashtirishdagi umumiy barqaror muammolar bilan bog'liq. Masalan, bu ta'lim olib boriluvchi fin tilini tushunmaslik yoki eslab qolish yo matematik qobiliyatining yaxshi emasligi, yoxud ba'zi bolalarning asotsial xatti-harakatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Korreksion ta'lim kichik guruhlarda yoki individual tarzda o'tkaziladi.

4. Amaliyot "YO hayotga tayyorlaymiz, yoki — imtihonlarga. Biz birinchisini tanlaymiz", - deydi finlar. SHuning uchun Finlyandiya maktablarida imtihonlar yo'q. Nazorat ishlari va oraliq test sinovlari - o'qituvchining qaroriga qarab belgilanadi. Umumta'lim maktabini tugallashda faqat birgina majburiy standart test o'tkaziladi. SHunisi diqqatga sazovorki, o'qituvchilar uning natijalari uchun alohida qayg'urishmaydi, test natijalari uchun birovning oldida javob ham berishmaydi, bolalar ham unga maxsus tayyorgarlik ko'rishmaydi: boriga baraka. Finlyandiya maktablarida hayotda kerak bo'ladigan bilimlar beriladi. Masalan, biror bir qurilmaning tuzilishi ularga kerak bo'lmaydi, uni o'rganishmaydi ham. U erdagi bolalar bolalikdan portfolio, shartnoma, bank kartasi nima ekanini yaxshi bilishadi. Merosdan soliq fozini yoki kelgusidagi daromadlarini hisoblay olishadi, internetda tashrif-saytini yarata olishadi va h.k.

5. Ishonch Birinchidan, maktab xodimlari va o'qituvchilar uchun turli tekshiruvlar yo'q, ta'lim oluvchilarga ta'lim berishga doir turli uslublarni o'rgatuvchilar ham yo'q. Mamlakatda ta'lim dasturi yagona, faqat umumiy tavsiyalar bor, xolos. Har bir pedagog o'zi to'g'ri deb bilgan uslubni qo'llaydi. Ikkinchidan, bolalarga bo'lgan ishonch: darslarda ta'lim oluvchi o'zini qiziqtirgan ish bilan shug'ullanishi mumkin. Masalan, adabiyot darsida o'quv filmi namoyish etilayotgan bo'lsa-yu ta'lim oluvchiga buning qizig'i bo'lmasa, u kitob o'qib o'tirishi mumkin. Ta'lim oluvchi o'zi uchun nima foydali ekanini o'zi tanlaydi.

6. Istak-xohish O'qishni istagan odam o'qiydi. Pedagoglar ta'lim oluvchining e'tiborini qaratishga harakat qilishadi, lekin uning o'rgatilayotgan fanga qiziqishi yoki qobiliyati bo'lmasa, darrov "ikki" baho bilan "siylashmaydi", bolani kelgusida uncha murakkab bo'lmagan, amaliy jihatdan foydali bo'lgan kasbga

yo'naltirishadi. Hamma ham samolyot ixtiro qilishi shart emas, avtobuslarni ham kimdir boshqarishi kerak-ku, axir! Bunga ham o'rta maktabda chora ko'riladi - muayyan o'smir litseyda bilimlarini davom ettirishi kerakmi yoki olgan bilimlari etarlimi, professional kasb-hunar maktabiga borish kerakdir, ehtimol. Ta'kidlash joizki, bu ikki yo'l ham mamlakatda birdek qadrlanadi. Har bir bolaning u yoki bu faoliyatga moyilligini aniqlash "kelajak o'qituvchisi" tomonidan test va suhbatlar yo'li orqali amalga oshiriladi. Umuman olganda, Finlyandiya maktabida ta'lim jarayoni yumshoq, biroq bu maktabni jiddiy qabul qilmasa ham bo'ladi, degani emas. Maktab rejimiga rioya qilish majburiy. Barcha o'tkazib yuborilgan darslarda qayta o'tirishga to'g'ri keladi. Masalan, o'qituvchi 6-sinf ta'lim oluvchisi uchun o'z jadvalidan "bo'sh soat"ni belgilaydi yoki 2-sinfning darsiga kirib o'tiradi. Dars qiladimi, zerikib o'tiradimi, o'ziga havola. Kichik yoshlilarga xalaqit bersa, bu hisobga o'tmaydi, yana boshqa soatda qayta o'tirishga to'g'ri keladi. O'qituvchi bergan vazifani bajarmagan, darsda ishlamagan bolaning ota-onasi maktabga chaqirtirilmaydi, tanbeh ham berilmaydi, aqliy qoloqlikda ayblanmaydi ham. Agar ota-ona ham farzandining bunday xatti-harakatlariga befarq qarasa, bola shunchaki keyingi sinfga o'tmaydi. Finlyandiyada bir sinfdan ikkinchi yilga qolish uyat hisoblanmaydi, ayniqsa 9-sinfdan keyin. Katta hayotga jiddiy tayyorgarlik ko'rish lozim, shuning uchun fin maktablari qo'shimcha (majburiy emas) 10-sinf bor.

7. Mustaqillik Finlyandiyada maktab bolani eng asosiysi - mustaqil muvaffaqiyatli hayotga o'rgatishi kerak deya hisoblanadi. SHu bois u erda fikr yuritish va o'z xohishiga ko'ra bilim olishga o'rgatiladi. O'qituvchi yangi mavzularni so'zlab o'tirmaydi - barchasi kitobda bor. YOd olingan formulalar emas, ma'lumotnomadan, matndan, internetdan, kalkulyatordan foydalanish - joriy muammolar echimini topish uchun kerakli resurslarni jalb qilishni bilish muhim. SHuningdek, maktabdagi pedagoglar ta'lim oluvchilar o'rtasidagi mojarolarga ham aralashishmaydi, ularga hayotiy vaziyatlarga mustaqil tayyorlanish va o'zlari uchun javob berish mas'uliyatini rivojlantirish imkoni beriladi. Finlyandiya maktablari bir xil bo'lsa-da, ulardagi o'quv jarayonlari turlicha tashkil qilingan.

Qachon va qancha vaqt o'qiladi? Finlyandiyada o'quv yili avgustda boshlanadi, ya'ni 8 avgustdan 16 avgustgacha, yagona kun yo'q. O'quv yili may oyi oxirida yakunlanadi. Kuzgi yarim yillikda 3-4 kunlik ta'til bor, shuningdek Rojdestvo munosabati bilan 2 haftalik ta'til beriladi. Bahorgi yarim yillik fevral oyidagi "chang'i" ta'tilini ham o'z ichiga oladi, bunda fin oilalari, qoidaga ko'ra, oilaviy chang'i uchishga borishadi. Bundan tashqari, bahorgi yarim yillikda Pasxa ta'tili ham bor. Ta'lim- besh kunlik, faqat kunduzgi smenada. Juma - qisqartirilgan kun.

Nima o'rganiladi? 1-2 sinf: Ona (fin) tili va o'qish, matematika, tabiat, din (e'tiqodiga qarab) yoki hayotiy tushunchalar (dinga qiziqmaydiganlar uchun),

musiqa, tasviriy san'at, mehnat va jismoniy tarbiya. Bir darsda biryo'la bir necha fan o'tilishi mumkin.

3–6 sinflar: Ingliz tili o'rgatila boshlanadi. 4-sinfda - tanlov asosida yana bir chet tili: fransuz, shved, nemis yoki rus tillari. Qo'shimcha fanlar kiritiladi (tanlov asosida, har bir maktabda har xil): klaviaturada ishlash tezligi, kompyuter bilimlari, daraxt bilan ishlash, xor ijrosi. Deyarli barcha maktablarda musiqiy asboblarda o'ynashni o'rgatishadi, bolalar 9 yillik ta'lim davomida barcha musiqiy asboblari o'ynashni mashq qilib ko'rishadi. 5-sinfda biologiya, geografiya, fizika, kimyo va tarix qo'shiladi. 1-sinfdan 6-sinfgacha deyarli barcha fanlardan bir o'qituvchi kiradi. Jismoniy tarbiya darsi haftada 1-3 marta istalgan sport o'yini shaklida o'tadi (maktabning tanlovi asosida). Darsdan keyin dush qabul qilish majburiy. Adabiyot bizning tushunchamizdagidek o'qitilmaydi, bu ko'proq shunchaki o'qishni eslatadi. Fan o'qituvchilari faqat 7-sinfdan kira boshlaydi.

7–9 sinflar: Fin tili va adabiyoti (o'qish, o'lka madaniyati), shved, ingliz tili, matematika, biologiya, geografiya, fizika, kimyo, salomatlik asoslari, din (yoki hayotiy tushunchala musiqa, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya, tanlov asosidagi fanlar va mehnat (o'g'il va qiz bolalar ajratilmaydi). Barcha birdek sho'ruva tayyorlashni va arralashni o'rganadi. 9-sinfda ikki hafta davomida "mehnat hayoti" bilan tanishiladi. Bolalar o'zlari uchun istagan "ishchi o'rni"ni topib, katta ishtiyok bilan "ishga" borishadi.

Baho kimga kerak? Mamlakatda 10 ballik tizim qabul qilingan, ammo 7-sinfgacha faqat so'zda baho qo'yiladi: o'rtadan pastroq, qoniqarli, yaxshi, a'lo. 1-3 sinflarda umuman hech qanday ko'rinishdagi baholar yo'q. Finlyandiyada barcha maktablar "Wilma" davlat elektron tizimiga ulangan, bu elektron maktab kundaligidek gap, har bir ota-ona unga kirish uchun shaxsiy kodga ega. Pedagoglar baho qo'yib, davomatni belgilab, bolaning maktabdagi hayoti haqida xabar berib borishadi; shuningdek psixolog, ijtimoiy xizmatchi, "kelajak o'qituvchisi", feldsher ham u erda kerakli ma'lumotni qoldiradi. Fin maktablarida baholar xavotir uyg'otmaydi, ular faqat ta'lim oluvchining o'zi uchun kerak, qo'yilgan maqsadga erishishda bolaga motivatsiya berish va o'zini tekshirish uchun qo'llaniladi. Baholar o'qituvchi, maktab nufuziga ta'sir ko'rsatmaydi va hech qanday ko'rsatkichlarini buzmaydi.

Maktab hayotiga doir boshqa tafsilotlar Maktablar hududi o'ralmagan, kiraverishda qo'riqchilar yo'q. Aksariyat maktablarning kirish darvozasi avtomatik tizimga ega, binoga darslar jadvali asosida kirish mumkin. Darsda bolalar parta va stolda o'tirishi shart emas, polda (gilamda) o'tirish ham mumkin. Ba'zi maktablarda sinflar divan va kreslolar bilan jihozlangan. Kichik maktab inshooti gilamchalar bilan ta'minlangan. Forma yo'q, kiyimga nisbatan qandaydir talablar ham yo'q, istagan kiyimda kelish mumkin. Almashtirish uchun qo'shimcha

poyabzal talab qilinadi, lekin kichik va oʻrta zvenodagi bolalar paypoqda yurishni maʼqul koʻrishadi. Iliq havoda darslar koʻpincha ochiq havoda maktab oldida, maysalar ustida yoki maxsus jihozlangan qatorlarda oʻtkaziladi. Tanaffus vaqtida kichik maktab taʼlim oluvchilari albatta koʻchaga olib chiqiladi. Uy vazifalari kamdan-kam beriladi. Bolalar dam olishlari kerak. Ota-onalar bolalar bilan dars qilishga majbur emas, buning oʻrniga pedagoglar muzey, oʻrmon yoki suzish havzasiga oilaviy borishni tavsiya qilishadi. “Doska oldida” oʻqitish usuli qoʻllanmaydi, bolalar materialni soʻzlab berish uchun doska oldiga chaqirilmaydi. Oʻqituvchi darsga umumiy tus beradi, soʻngra taʼlim oluvchilar orasida yurib, ularga vazifalarni bajarishga yordam beradi va jarayonni nazorat qiladi. Oʻqituvchining yordamchisi (fin maktablarida oʻqituvchi yordamchilari ham boʻladi) ham xuddi shu ish bilan band boʻladi. Daftarga qalam bilan yozish va qancha xohlasa, shuncha oʻchirish mumkin. Oʻqituvchi ham vazifani qalamda tekshirishi mumkin. Finlyandiya maktablaridagi taʼlim tizimi qisqa satrlarda mana shunday. Ehtimol, u kimgadir notoʻgʻridek tuyulishi mumkin. Finlar mukammallikka daʼvogarlik qilishmaydi va erishilgan yutuqlar bilan cheklanib qolishmaydi, hatto eng yaxshi tizimda ham kamchiliklar boʻlishi mumkin. Ular mamlakatdagi maktab tizimi jamiyatdagi oʻzgarishlarga qanchalik toʻgʻri kelishini doimiy ravishda tadqiq qilishadi. SHunisi quvonarliki, finlarning farzandlari tunda asabiy zoʻriqishdan uygʻonmaydi, tezroq katta boʻlishni orzu qilmaydi, ularda maktabga nisbatan nafrat yoʻq, taʼlim oluvchilar navbatdagi imtihonlarga tayyorlanib, oʻzlari va butun oila aʼzolarini qiynamaydi. Xotirjam, sermulohaza va baxtli fin bolalari kitoblar mutolaa qilishadi, tarjimasiz (original tilda) filmlar koʻrishadi, kompyuter oʻyinlari oʻynashadi, rolik va velosipedlarda uchishadi, musiqa va teatr pesalari yaratishadi, qoʻshiq kuylashadi. Ular hayotdan quvonib yashashadi va buning orasida taʼlim olishga ham ulgurishadi.

GERMANIYA DAVLATI TAʼLIM TIZIMI

Germaniya Federativ Respublikasi 16ta mustaqil Federativ erlar (viloyatlar)dan iborat boʻlib, har biri shakliga koʻra turlicha boʻlgan taʼlim tizimiga ega. Taʼlim muassasalari asosan davlat tasarrufida boʻlib, ular uchun taʼlim dasturiga tegishli boʻlgan davlat koʻrsatmalari mavjud.

Taʼlimni joriy qilish va boshqarish Federal erlar (FE) xuqumatining kompetensiyasiga kiradi, lekin markaz tomonidan umumiy raxbarlik ham bor: taʼlim vazirligi taʼlim siyosati konsepsiyasini ishlab chiqadi, OOʻYUlarini kengaytirishga mablagʻ ajratadi.

GFR konstitutsiyasiga koʻra har bir Federal Er oʻz hududidagi maktab va oliy taʼlimni rejalashtirish va amaliyotga tadbiiq etish boʻyicha oʻzi javob berishga

qaramay, barcha Federal Erlar va Federal xukumat umumta'lim va oliy ta'lim muassasalarida o'qitish kurslarida birlikni ta'minlash maqsadida hamkorlik qiladilar. Federal organlar va Federal Erlarning ta'lim sohasi bo'yicha siyosati kelishilgan: ta'limning davomiyligi, ta'tillar, o'quv dasturi, imtixonlarni o'zaro tan olish, attestatlar, maktabni tugatganligi xaqida guvohnoma, diplomlar, unvonlar shular jumlasidandir.

Federal hukumatning xuquqlari asosiy qonunlarni qabul qilishda, jumladan moliyalashtirish masalalarida chegaralangan. Ta'limdagi xarajatlar haqida quyidagilarni aytish mumkin:

- birorta Federal Erlar davlat umumta'lim, kasbiy o'quv yurtlarida o'qish uchun pul olmaydi;
- barcha Federal erlarda ta'lim oluvchilarni uydan maktabga, maktabdan uyga tashuvchi avtobuslarni o'z hisobidan beradi;
- deyarli barcha ta'lim oluvchilarga darslik va o'quv qo'llanmalarni qiymatining ozgina qismiga beriladi;
- ma'lum toifadagi ta'lim oluvchilar va o'quvchilarga mavjud federal qonunlarga ko'ra davlat moddiy yordam ko'rsatadi.

Germaniyada xususiy maktablarga ruxsat berilgan, ular orasida diniy maktablar ham bor. Bu maktablarda taxminan 8% ta'lim oluvchilar tahsil oladilar. Xususiy maktablar o'quv dasturlarini tanlashda davlat maktablariga nisbatan erkin bo'lganligi bois turli pedagogik muqobillarning aprobatsiyasi o'tkazilib turiladi. Sekin asta differensiyalashgan ta'lim tizimi, ya'ni har bir ta'lim oluvchiga uning qobiliyati va o'qishdagi turlicha yo'nalishiga ko'ra moslashuvchan yondashuv kiritilmoqda.

Umuman olganda Germaniya ta'lim tizimi bir necha bosqichni o'z ichiga oladi:

1. Elementar ta'lim: maktab ta'limining 1-bosqichiga tegishli bo'lib, maktabgacha muassasalar kiradi. Asosan bular bolalar bog'chalari, tayyorlov sinflari va kirish guruhlari bo'lib, bu erlarga bolalarning qatnashishi 3 yil davomida ota-onalar xohishiga ko'ra ixtiyoriydir.
2. Ta'limning birinchi bosqichi. (Primastufe) boshlang'ich maktab, unga 6 yoshdan qatnay boshlaydi. O'qish muddati 4 yil, Berlin va Brandenburgda 6 yil. Bu bosqichdagi ta'limning maqsadi-bolalarga ta'lim Ining ikkinchi bosqichidagi u yoki bu maktabda ta'limni davom ettirishga imkon beruvchi asosiy bilimlarni berishdan iborat.
3. Ta'lim I ning ikkinchi bosqichi (Sekundastufe I) "yo'nalishli bosqich" deb nomlanuvchi bosqichdir, unda bolalarni ularning iqtidoriga ko'ra o'quv muassasalarining kerakli turiga yo'naltiradi: asosiy maktablar, real maktablar, gimnaziyalar, kompleks maktablar. Ta'lim oluvchilar ta'lim xaqidagi attestatni real va asosiy maktablarni bitirgachgina olishadi.

4. Ta'lim II ning ikkinchi bosqichi (Sekundastufe II)ga gimnaziyaning yuqori sinflari, shuningdek kasbiy ta'lim va muassasalarda kasbiy ta'lim kiradi. Muassasalarda kasbiy ta'lim "dual tizim" deb ham ataladi, unda ta'lim va ishlab chiqarishda amaliyot 2 yil davomida olib boriladi, bu o'qishni tugatish o'rta ta'limni tugatish bilan teng bo'lib, yakunida faqat kasbiy sohada o'qishni davom ettirish mumkin. Gimnaziyada 3 yil o'qib, ta'lim oluvchilar umumiy shahodatnoma "etuklik attestati"- oladilar, bu ularga istagan oliy o'quv yurtiga kirishga imkon beradi.

5. Ta'limning uchinchi bosqichi oliy ma'lumot haqida diplom beruvchi oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish o'quv muassasalari.

Germaniyada oliy ta'lim

Germaniya oliy o'quv yurtlari o'zining ko'p asrlik an'analari va buyuk ma'rifatparvarlari bilan faxrlanadi. Universitet ta'limining reformatori Vilgelm fon Gumboldt joriy qilgan "ilm-fan va ta'lim birligi" tamoyili hanuz amalda bo'lib, bu o'z navbatida ilmiy izlanishlar bilan o'qituvchilar ham, o'quvchilar ham shug'ullanishi lozimligini ko'rsatadi. Bugungi kunda mazkur ideal qarash birmuncha o'zgargan bo'lib, o'quvchilar foydali kasb va amaliy ko'nikmalar egallash tarafdoridirlar. SHu bois ham Germaniyada "oliy maxsus maktablar" (**Fachhochschulen**) juda ommalashgan, unda o'qish muddati kam, o'quv dasturi universitetlarga qaraganda amaliyotga yaqinroq.

GFR ta'lim tizimi umumevropa ta'lim tizimiga integratsiyalashgan: o'quv muassasalarining barcha turlari Evropa Ittifoqi (EI) dasturini amalga oshirishga mo'ljallangan, EI davlatlari ta'lim standartlari unifikatsiya (bir xillashtirish) qilingan, diplomlar bu davlatlarda kuchga ega. Germaniya uzoq davrlardan beri fan va madaniyat markazi sifatida mashhurdir. SHiller, Gyote, SHneger, Gumboldt, Kant, Gegel va boshqalar kabi buyuk shoirlar, yozuvchilar, filosoflar va jamoat arboblari hammaga tanish. Germaniyada o'rta asrlarda tashkil topgan 1-universitet mavjud. Eng qadimiy universitet bu Geydelberg universiteti bo'lib, 1386 yil tashkil topgan. 1388 yil tashkil topgan Kyoln universiteti qadimiy universitetlardan sanaladi. Bu o'quv muassasalari qadimiy an'analari va klassik ta'limi bilan mashhurdir.

Hozirgi kunda universitetlar va boshqa oliy o'quv yurtlari soni sezilarli darajada ortdi, ta'lim tizimi ham o'zgardi. Avvalgiday gumanitar ta'lim an'analari muhim o'rinni egallaydi, lekin texnik ta'lim, nazariya bilan amaliyot birligi, fanlararo ta'lim ham birinchi o'ringa chiqmoqda. Oliy o'quv yurtlari fan va texnikaning oxirgi yutuqlariyo'nalishlarni aks ettiruvchi dasturlarni kiritmoqdalar. SHu maqsadda o'quv rejaları qayta ko'rib chiqilmoqda.

Germaniyada 300dan ortiq oliy maktablar bo'lib, ular 16ta Federal erlarda joylashgan. SHulardan Geydelberg universiteti eng qadimiy bo'lib, 1385 yil tashkil

topgan. Turli mutaxassisliklar bo'yicha 400dan oshiq o'quv dasturlari juda keng tanlash imkonini beradi, bunda istagan mutaxassislikni egallash va fanlararo tadqiqotlar o'tkazish mumkin.

Germaniya OO'YUlarida "akademik erkinlik" hukmron, ya'ni qat'iy o'quv reja yo'q, majburiy ma'ruzalar kam, o'quvchilarning tanlov imkoniyati ko'p. SHu bois ham o'z yurtida qat'iy tartibga o'rgangan chet ellik o'quvchilar o'quv yilining boshida birmuncha qiynaladilar. Bu haqda AQSHning Viskonsin shtatidan kelgan Djon Vulf "Mustaqil ishlashga o'zingni tayyorla. Bu erda professorlarni AQSHdagiga nisbatan kamroq ko'rasan. Ustingdan nazorat ham yo'q. Men bu erda bilimni o'qituvchi uchun emas, o'zim uchun egallash lozimligini o'rgandim"- deydi.

Germaniya Federativ Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi asosiy qonuniga" ko'ra har bir fuqaro o'z shaxsini erkin rivojlantirish, o'z iqtidori, moyilligi va qobiliyatiga qarab maktab, o'qish joyi va kasb tanlash xuquqiga ega. Ta'lim sohasidagi bunday siyosatning maqsadi har bir shaxsning qiziqishi va talablarga javob beradigan malakali tayyorgarlikni olish imkonini berishida imkon qadar ko'proq yordam berishdan iboratdir.

Germaniyaing har bir fuqarosi butun hayoti davomida umumiy, oliy va kasbiy ta'lim olish imkoniyatiga ega. CHunki Germaniya yuqori rivojlangan sanoat davlatlaridan biri bo'lib, yuqori malakali mutaxassislarga ehtiyoj katta. Germaniya xukumati turli sohalarida sifatli mutaxassis kadrlarni tayyorlashga manfaatdor. SHu bois nemis ta'lim tizimining rivojlanishiga katta miqdorda mablag' ajratiladi.

Maktabgacha ta'lim tizimi

Germaniya ta'lim tizimida muhim bosqich hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim bolalar bog'chasi (Kindergarten)da amalga oshiriladi. Bolalar bog'chasiga 3-6 yoshdan maktab yoshigacha borishadi. Rivojlanishdan orqada qolgan yoki yoshi mos bosqichga etmagan bolalar maktabgacha sinflarda (nem. Vorklassen) va maktablar qoshidagi bolalar bog'chasida (nem. Schulkindergarten) taxsil oladilar. Bu bog'chalar alohida FE qoidasiga ko'ra yoki maktabgacha sektorga yoki boshlang'ich ta'lim sektoriga bo'ysinadi. Maktabgacha ta'lim majburiy emas, lekin ko'pgina FEda rivojlanishda orqada qolgan bolalar uchun majburiy hisoblanadi. Bolalar bog'chalari ta'limning quyi bosqichi hisoblansada, lekin u davlat tizimi tarkibiga kirmaydi. Bog'chalarni mablag' bilan ta'minlash turli jamoat tashkilotlari, xayriya birlashmalari, korxonalari, xususiy shaxslar, diniy muassasalar zimmasida. Germaniyada 3 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bolalarning 80% bog'chalarga qatnaydilar.

Bolalar bog'chasi olmonlar boshlab bergan va ko'pgina xorijiy mamlakatlar tomonida o'rganilib, qabul qilingan muassasadir. U yuqorida ta'kidlaganimizday, davlat tizimiga emas, balki yosh avlodni qo'llab-quvvatlash muassasalari tizimiga

kiradi. 1996 yildan boshlab bolalar bog'chasiga qatnash uchun xuquqiy me'yorlar ishlab chiqildi. Bolalar bog'chasiga farzandlarni berish ixtiyoriy ravishda amalga oshiriladi. Bolalar bog'chasiga qatnash uchun ota-onalardan ularning daromadiga qarab ma'lum miqdorda to'lov olinadi.

Maktabgacha bolalar bog'chasi tayyorlov sinflari va kirish guruhlarini maktab ta'limining birinchi bosqichiga kiradi.

Maktab ta'limi

Germaniya boshlang'ich sinf ta'lim oluvchisiga ilk o'qish kuni shirinliklar va kerakli maktab qurollaridan iborat "maktab sovg'asi (kulyok)" beriladi.

Germaniyada majburiy maktab ta'limi 6 yildan 19 yilni o'z ichiga oladi, demak maktabda ta'lim umuman olganda 13 yilni tashkil etadi. Bu muddat tugagach, imtihonlarni muvaffaqiyatli topshirib bo'lib, ta'lim oluvchi bitiruv guvohnomasini oladi va oliy o'quv yurtiga kirish xuquqiga ega bo'ladi.

Germaniyada har bir maktab o'z Federal Eri hokimiyatiga bo'ysunadi. SHu bois dasturlar, qoidalar va hatto o'qitish davomiyligi mamlakatning turli Federal Erida turlicha. Germaniyada maktab ta'lim tizimi ikki bosqichli tizim bo'lib, boshlang'ich maktab (Primastufe) va o'rta ta'lim muassasalari (Sekundastufe)dan iborat. Kunduzgi maktabga 9 yil, ba'zi Federal Erlarda 10 yil o'qish majburiy. Bu muddat tugagach, kunduzgi maktabning keyingi bosqichida o'qishni davom ettirishni istamagan 18 yoshgacha bo'lgan ta'lim oluvchilar kasbiy ta'lim maktablarida o'qishlari shart.

GFRda Federal Erlar ta'lim tizimining asosiy tarkibiy qismlari uchun javob beradi. Barcha davlat maktablarida o'qish bepul. Ta'lim oluvchilarga qisman bepul o'quv qo'llanmalar va darsliklar beriladi. Diniy fanlarni o'qitish majburiy emas. Ta'lim oluvchi 14 yoshida bu fanni o'qish yoki o'qimaslikni o'zi tanlaydi. Ta'lim spektri Federal Erlarning moliyaviy yordamidan foydalanuvchi turli tashkilotlarning xususiy maktablari bilan to'ldirib boriladi.

Germaniyada maktab ta'limi quyidagi maktab tiplariga bo'linadi:

1. Boshlang'ich maktab (Grundschule)
2. Yo'nalish maktablari (Orientierungstufe)
3. Asosiy maktab (Hauptschule)
4. Real maktab (Realschule)
5. Gimnaziya
6. Umumiy maktab (Gesamtschule)
7. Maxsus maktab (Sonderschule)

Boshlang'ich maktab-ta'lim tizimining poydevori hisoblanadi. Bu ta'lim bosqichining vazifasi-bolalarga ta'limni davom ettirishga imkon beruvchi bilimlar asosini berishdir. Boshlang'ich maktabdan so'ng ta'lim oluvchilar yo'nalish bosqichidagi maktablarga o'tadilar.

Germaniyada o'rta maktab tiplari: asosiy, real, aralash maktablar va gimnaziyalar.

Nemis ta'lim oluvchilari boshlang'ich maktabni bitirganlaridan so'ng umumta'lim maktabining 2-pog'onasiga boradilar. 5 va 6-sinflar, ularning tashkiliy jihatidan qat'iy nazar, avvalambor, bola kamol topadigan davr bo'lib hisoblanadi, bolalarning keyingi o'qish shakliga yo'naltirish maqsadida kuzatuv olib boriladi. GFRning ba'zi Federal Erklarida mavjud bo'lgan yo'nalishli bosqich ("Orientierungsstufe") ota-onalarga, ta'lim oluvchi va o'qituvchilarga II bosqichdagi maktabga o'tishni hal qiluvchi ishonarli asosni berishga mo'ljallangan. Yo'naltiruvchi bosqich mustaqil o'quv muassasasi yoki II bosqichdagi maktabning 1 qismi sifatida tashkil etilgan. Berlinda bu bosqich boshlang'ich maktabning 5-6-sinf shaklida olib boriladi. GFRda o'rta maktablar 4ta tipga bo'linadi: gimnaziyalar, real maktablar, asosiy maktablar, umumlashgan maktablar.

Asosiy maktab

Asosiy yoki to'liq xalq maktabi boshlang'ich maktabni bitirib, real maktab yoki gimnaziyaga bormagan barcha ta'lim oluvchilar uchun majburiydir. Bu maktabda oxirgi majburiy sinf 9-sinf, ba'zi FELarda 10-sinf hisoblanadi. Ko'pchilik FELarda ta'lim oluvchilarga qo'shimcha 10-sinfga erkin qatnash imkoni berilgan.

Asosiy maktabning maqsadi-ta'lim oluvchilarni ikkinchi bosqich I doirasidagi ta'lim va kasbiy ta'limni davom ettirishga tayyorlash va umumta'lim kurslariga qatnashishdir. Asosiy maktablarda ta'lim oluvchilarni ishchi kasbi olami bilan tanishtirish orqali kasb tanlashga yordamlashishga e'tibor qaratiladi. Asosiy maktabdagi o'qituvchilar o'zlari o'qimagan sohalar bilan ham shug'ullanishga majbur bo'ladilar. Masalan nemis va ingliz tili o'qituvchilari texnikani ham o'zlashtiradilar. Bunday kasbiy aralashuvning pedagogik vazifasi ham bor: sinf rahbari bolalar uchun ishonchli shaxsga aylanishi va o'z tarbiyalanuvchilari bilan imkon boricha ko'p vaqt birga bo'lishidir.

Asosiy maktab o'qituvchilari o'zlarini o'qituvchi emas, ijtimoiy pedagog deb his qiladilar. Lekin asosiy maktabdagi ta'lim oluvchilar yomon o'zlashtirishiga qaramasdan ko'pchiligi kasbiy ta'lim olishga muvaffaq bo'lishadi. Hozirgi kunda Ta'lim vazirligi asosiy maktabni isloh qilish zarurati xaqida fikr bildirmoqda. Bunda asosiy maktab o'qituvchilari boshlang'ich maktab o'qituvchilari kabi ixtisoslikka ega bo'lishlari kerak deyiladi.

Real maktablar

Real maktablar ikkinchi bosqich I ga qarashli bo'lib, odatda 5-10 sinflarni o'z ichiga oladi. 7-sinfni bitirib, real maktabga o'tishni hoxlagan asosiy maktab ta'lim oluvchilari uchun real maktabning alohida 3 sinf varianti mavjud. Real maktab yuqori darajali kengaytirilgan umumiy ta'lim beradi va ta'lim oluvchilarni

mustaqil fikrlash, mas'uliyat hissi, insonlarga raxbarlik qilish ko'nikmalariga, yuqori talab qo'yadigan kasb egalari bo'lishi uchun kasbiy ta'lim kurslariga tayyorlaydi.

Ta'lim oluvchilar ularga tavsiya etilgan o'quv yo'nalishlaridan bitta asosiysini tanlab olish imkoniga ega. Bu tabiiy-matematik, texnik, lingvistik, ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-tibbiy, musiqiy-badiiy yo'nalish bo'lishi mumkin. Har bir maktabda tavsiya qilinayotgan fanlar aniq. U maktablararo va FElararo farqlanadi. Real maktabni etarli yuqori darajadagi baholar bilan bitirgan bitiruvchi II bosqichdagi o'quv muassasasiga kirish huquqiga ega.

Barcha ta'lim oluvchilar chet tilini bilishlari shart. Asosiy maktablarda chet tilini tanlash huquqi yo'q, faqat ingliz tili o'rganiladi. Real maktablarda esa bir necha chet tilini tanlash tavsiya etiladi, ta'lim oluvchi bittasini tanlaydi. Real maktablarda o'qish yuqori darajada olib boriladi, fanlarni tizimlashtirishga katta e'tibor beriladi. Haftasiga darslari soni 30dan 34gacha bo'ladi.

Boshlang'ich va asosiy maktab o'qituvchisi ixtisosligini olganlar malaka oshirish kursiga qatnashib, imtihon topshirib real maktablarda dars berish imkoniga ega bo'ladilar.

Gimnaziya

Gimnaziyalar umumta'lim o'quv muassasalari hisoblanadi. Unda o'qish 5-13-sinf gacha 9 yil davom etadi. 11-13gacha o'qiydiganlar gimnaziyaning yuqori bosqichi deb ataladi. Imtihonlarni muvaffaqiyatli topshirgan gimnaziya bitiruvchisi oliy o'quv yurtiga kirish huquqini beruvchi etuklik attestati oladi. Umumiy etuklik attestati beruvchi, hohlagan yo'nalishdagi oliy o'quv yurtiga kirish xuquqini beruvchi gimnaziyalar va "fan gimnaziya"lari mavjud. Bunday tipdagi maktablar ta'limning ikkinchi bosqichi IIga tegishlidir. Bu gimnaziyalarda aniq kasblar sohasiga zarur bo'lgan bilimlarni berishga alohida e'tibor qaratiladi.

Fan gimnaziyalariga real maktabni bitirganlik haqidagi attestat bo'lsagina qabul qilinadi. Bu gimnaziyalarda ta'lim davomiyligi 3 yil. Bitiruvchilar fan etuklik attestatini oladilar, bu esa ma'lum doiradagi fanlarni o'rganish uchun oliy o'quv yurtiga kirish xuquqini beradi.

Gimnaziyada o'qitishdan maqsad: umumta'lim bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish va shular asosida ta'lim oluvchilarni zamonaviy ma'lumotlarni olish va qayta ishlashning ilmiy metodlari bilan tanishtirish, oliy o'quv yurtida muvaffaqiyatli o'qish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni _____yuyaya • yaratishdan iborat. 5-10sinflar 11-sinfda boshlangan individuallashtirilgan ta'lim dasturi uchun poydevor yaratish vazifasini bajarishga mo'ljallangan. Gimnaziyaning o'ziga xos xususiyati fanlarning differensial tuzilgani bo'lib, ta'lim oluvchiga tanlash imkoni beriladi. Masalan, chet tillar soni va ularni navbatma-navbat o'rganish, 9-sinfda ta'lim oluvchiga aniq yo'nalishdagi

fanlarni (tabiiy-matematik, ilmiy-iqtisodiy, musiqiy-badiiy) tanlash imkoni beriladi. SHunga ko'ra gimnaziyalar maxsus xarakterga ega bo'ladi va an'anaviy klassik, tabiiy-matematik va zamonaviy tillar turlariga bo'linadi. Undan tashqari iqtisodiy, pedagogik, qishloq xo'jaligi, texnik- texnologik, ijtimoiy-ilmiy, musiqiy gimnaziyalar va kommunal xo'jalik gimnaziyalar bor.

Klassik gimnaziyalarda albatta lotin, yunon va birorta zamonaviy til o'rganilishi shart. Tabiiy-matematik gimnaziyalarda matematika, fizika, ximiya chuqur o'rganiladi. Gimnaziyaning yuqori sinflarida asosiy, ya'ni xamma uchun majburiy kurslar, hamda individual tanlangan o'ta qiyin (yuqori) kurslar kiritilgan.

Birlashgan (umumiy) maktab

Birlashgan maktab 5-10 (7-10) sinflarni o'z ichiga oladi. U ikkinchi bosqich Iga qarashli. Birlashgan umumiy maktabning maqsadi: barcha ikkinchi bosqich I maktablari fanlari, kurslarini bitiruv attestati

116

talablari bilan birlashtirishdir. U o'quv muassasalari va ikkinchi bosqich II kasbiy ta'lim kurslariga o'tuvchi bitiruvchilarni tayyorlaydi. Undan tashqari, aksariyat umumiy maktablarda o'qitish kurslari mavjud, uni muvaffaqiyatli yakunlagan ta'lim oluvchi oliy o'quv yurtiga kirish xuquqini oladi.

Umumiy maktabning ikkita tipi bor: kooperativ, integratsiyalashgan maktab.

Kooperativ umumiy maktabda asosiy maktab, real maktab va gimnaziyalar birgalikda ishlaydi. Tashkiliy, metodik va didaktik jihatdan ular bir biriga qaram bo'lmagan bo'limlar sifatida faoliyat yuritadi. Bu bo'limlar o'zaro xamkorligining turi va darajasi yosh davrlar guruhlarga bog'liq. Kooperativ umumiy maktab barcha bo'limlar uchun umumiy pedagogik rahbariyatga ega.

Integratsiyalashgan umumiy maktab 10-singacha alohida maktab tipini ajratmaydi. Sinflarni tashkil qilishning yagona mezoni yosh bilan bog'liq. Alohida fanlarni o'qitish kurs tizimi bo'yicha olib boriladi.

Umumiy maktabda mutaxassislar tomonidan "fanlardan yutuqlari bo'yicha differensiyalash" deb nomlangan guruhlarga bo'lish joriy qilingan.

Differensiyalashdan kutilgan maqsad: har bir ta'lim oluvchiga uning qobiliyatlariga ko'ra talablar qo'yish, har biriga individual yondashish. O'zlashtirish o'zgarishi natijasida bir guruhdan ikkinchi guruhga o'tish mumkin.

Germaniyada kasbiy va oliy ta'lim tizimi

Germaniya ta'lim tizimida hunar ta'limi muhim ahamiyatga ega, chunki yuqori malakali ishchilarga bo'lgan talab kuchlidir. To'liqsiz o'rta maktabni bitiruvchilarning 20% hunar ta'limi tizimida bilim olishni davom ettiradilar. Aksariyat hollarda o'qish muddati 3-3,5 yilni tashkil etadi. O'qish 3 bosqichdan iborat bo'lib, birinchi yil asosiy hunar ta'limi beriladi. Bunga o'qitilayotgan kasbga taalluqli maxsus fanlardan nazariy asoslar berilib, yirik korxonalarda amaliy

mashgʻulotlar oʻtkaziladi. Ikkinchi yil davomida maxsus hunar taʼlimi beriladi. Taʼlim oluvchining birinchi yildan ikkinchi yilga oʻtishida sinov imtihonlari oʻtkazilib, oʻqishni davom ettiruvchi yoshlar tanlab olinadi. Uchinchi yil davomida maxsus hunar taʼlimi yanada chuqurlashtirilib boriladi. Bitiruv imtihonlari maxsus komissiya tomonidan qabul qilinadi. Komissiya aʼzolari korxonalarining etakchi mutaxassislari, Federal Erlardagi sanoat palatasi, hunarmandchilik palatasi vakillaridan tashkil topadi. Hunar maktablarining diplomlari oliy oʻquv yurtlariga kirish uchun huquq bermaydi. Buning uchun 1 yillik tayyorlov kurslarini tugatish talab etiladi. Oʻqishga qabul qilish imtihonsiz, maktab taʼlimi toʻgʻrisidagi hujjatga asosan amalga oshiriladi.

Germaniya oliy taʼlim tizimi oliy oʻquv yurtlari turlarining koʻpligi bilan farqlanadi. Gʻarbiy Evropa Federal erlarida muddatidan uzoq oʻqiyotgan oʻquvchilar oʻqish uchun pul toʻlaydilar. Taʼlim tizimidagi bu islohotlar qonun boʻyicha yoʻlga qoʻyilgan.

Germaniyada aksariyat universitetlar jamoatchilik asosida federal hukumat tomonidan, baʼzilari Protestant va Katolik cherkovlar tomonidan moliyalashtiriladi. Bunga qoʻshimcha ravishda yana 120 privat universitet va kollejlari mavjud boʻlib, ular rasmiy tan olingan darajalarni beradi. Bularning koʻpchiligi amaliy fanlar universitetlaridir.

Oʻquvchilarning koʻpchiligi jamoat universitetlarida roʻyxatdan oʻtgan. 5 foiz oʻquvchilargina xususiy kollej va universitetlarda tahsil oladi. Bu erda taʼlim toʻlovlari baland boʻlsa-da, taʼlim sifati juda yaxshi.

Germaniyada universitet taʼlimi markazlashmagan. 16 Federal Erning har birida oliy taʼlim va boshqaruv tizimi boʻyicha oʻz qonunlari bor.

Belgiya taʼlim tizimi

Maktabgacha taʼlim

Belgiyada maktabgacha taʼlim (MT) 2,5 yoshdan boshlanadi. Ushbu belgilangan yoshga etganda bolalarni maktabgacha taʼlim muassasasiga berishadi, shu sababli guruhdagi bolalar soni yil davomida oʻzgarib boradi. Maktabgacha taʼlim guruhlarining asosiy maqsadi: bolalarning bilish, bilim orttirish (kognitiv), kommunikativ va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish hisoblanadi. Mashgʻulotlar oʻyin shaklida olib boriladi. Maktabgacha taʼlim majburiy taʼlim dasturiga kiritilmagan boʻlsada, Belgiyada taxminan 90%gacha boʻlgan bolalar unga qatnashadi. Koʻp hollarda maktabgacha taʼlim muassasalari boshlangʻich maktablarga uygʻunlashgan boʻladi.

Bolalar 6 yoshga etganda boshlangʻich maktabning birinchi sinfiga oʻqishga kiradi.

Maktab

Maktab ta'limi davri 2 ta – boshlang'ich va o'rta maktab bosqichiga bo'linadi. Boshlang'ich maktab, o'z navbatida, 3 ta va 2 ta sinfli bosqichdan iborat. Bu davrda bolalar arifmetika, o'qish, yozish, musiqa, tarix va ba'zi boshqa fanlardan ta'lim olishadi. Darslar 8.30 da boshlanib, 15.30 gacha davom etadi. Soat 12.00 dan 13.00 gacha tushlik uchun tanaffus beriladi. Chorshanba kuni tushlikdan so'ng, shanba va yakshanba kunlari dam olish kunlari hisoblanadi.

Bryusseldagi flamand maktab dasturiga birinchi yoki ikkinchi sinfdan boshlab, fransuz tilini o'qitish kiritilgan. Qolgan flamand maktablarining ko'p qismida bu fan boshlang'ich maktabning 3-bosqichida o'rgatiladi. Mamlakatning fransuz tilida so'zlashuvchi qismida o'quvchining hohishiga ko'ra ingliz yoki niderland tillari ham o'rgatiladi. German tilida so'zlashuvchi qismida fransuz tili majburiy tarzda o'qitiladi. Shuningdek, Belgiyada, belgilangan ijtimoiy guruh (dengizchi va diplomatlar bolalari)ga yo'naltirilgan qator xususiy maktablar ham faoliyat ko'rsatadi.

O'quvchilar boshlang'ich maktabni tugatib, xuddi shunday 3 ta 2 yillik bosqichdan iborat o'rta maktabga o'tadilar. Bu bosqichda o'quvchilar fanlarni ma'lum guruhlar orasidan tanlashlari shart bo'ladi va bu tanlov ma'lum darajada ularning dars jadvalini aniqlab berishga asos bo'ladi. Dars jadvalidan bu tanlangan fanlardan tashqari xamma uchun majburiy fanlar ham joy olgan. Masalan, davlat tili va jismoniy tarbiya fanlari va hokazo.

Belgiya hududida 4 tipdagi o'rta maktablar faoliyat yuritadi:

Umumiy ta'lim beruvchi o'rta maktab (Algemeen Secundair Onderwijs, (ASO)). Mazkur tipdagi muassasalar o'quv dasturida maktab bitiruvchisi 6 yil to'liq ta'lim olib, o'qishni oliy o'quv yurtida davom ettirishi ko'zda tutilgan. Mehnat bozorida ASOni tugatganlik to'g'risidagi diplomli shaxslarga ehtiyoj mavjud emas, chunki mazkur tipdagi muassasalarda ta'lim ko'p hajmli nazariy bilimlar beruvchi fanlarga qaratilgan bo'lib, amaliy va kasbiy tayyorgarlik ko'zda tutilmagan.

Texnik o'rta maktablar (Technisch Secundair Onderwijs, (TSO)) ikkita: TTK va STK kabi "tipchalar"ga bo'linadi. 1- "tipcha"dagi maktablarda ta'lim texnik jihati tomoniga yo'naltirilgan, 2- "tipcha" - amaliy muassasalarga ixtisoslashgan. Mazkur ta'lim muassasalarida matematika, tillar, tarix, tabiiy fanlarga urg'u beriladi, lekin ASOga nisbatan bilim hajmi kamroqdir. STK bitiruvchilari mehnat bozoriga chiqishga tayyor, TTK bitiruvchilari esa, odatda, o'qishni davom ettirishni: ixtisosi bo'yicha bir yil qo'shimcha tahsil olish, turizm, savdo, sog'liqni saqlash kabi sohalar bo'yicha bakalavr yoki hattoki magistr darajasini olishni afzal ko'rishadi.

Kasbiy-texnik o'quv yurtlari (Beroeps secundair ondwerwijs (VSO)) duradgor, zargar, g'isht teruvchi (quruvchi) usta kabi o'ziga xos mutaxassisliklar bo'yicha ta'lim taklif etishadi. VSO — faqat Belgiya o'rta ta'limida mavjud bo'lgan ta'lim muassasasi tipidir, bundan keyin oliy ta'lim olish imkoniyati ko'zda tutilmagan. Agarda ushbu ta'lim muassasasi bitiruvchisi qo'shimcha yil (7 yoki 8) o'qish istagini bildirsa, bu qo'shimcha o'quv yilidan keyin bitiruvchiga TSO diplomiga ekvivalent bo'ladigan diplom berishadi.

O'rta badiiy ta'lim muassasalari (Kunst secundair onderwijs (KSO)). Ushbu o'quv yurtlar san'at sohasi boyicha oliy ma'lumotga ega bo'lish uchun universitet yoki kollejga o'qishga kirish uchun o'quvchilarni tayyorlaydi. Tanlagan yo'nalishiga qarab, aktyorlik mahorati, xoreografiya, musiqa yoki tasviriy san'at ustuvor bo'lishi mumkin.

Belgiyada oliy ta'lim: universitetlar va oliy maktablar

Belgiya oliy ta'limi o'zining ko'hna an'alariga ega. O'qitish jarayoni va zamonaviy ilm-fanni rivojlantirishning muhim yo'nalishlari bo'yicha fundamental va amaliy tadqiqotlarni o'tkazish o'rtasidagi bog'liqlik Belgiya ta'lim tizimi uchun an'anaviy hisoblanadi. Belgiyada o'qishni tanlash jarayonida e'tiborni, asosan, ishlab chiqarish (masalan, texnologiyalar) va biznes (xalqaro biznes, iqtisodiyot, boshqaruv, huquq, moliya va boshqa)lar bilan bog'liq bo'lgan dasturlarga qaratish kerak bo'ladi. Bunda, albatta, ta'lim olib boriladigan tilni bilish to'g'risida dalillar bo'lishi kerak. Belgiyadagi ta'lim xalqaro biznesga yo'naltirilganligi oliy o'quv yurtlari bitiruvchilari uchun katta imkoniyat beradi.

Belgiya ta'limiga fransuz, flamand va nemis hamjamiyatlari javobgar. 6 yoshdan 16 yoshgacha va kechki maktablarda 18 yoshgacha bo'lgan barcha bolalar uchun ta'lim majburiy va bepuldir. Savodsizlik deyarli tugatilgan. Belgiyaliklar bolalarining yarmi xususiy, aksariyat qismi katolik cherkovlarga tegishli bo'lgan maktablarda tahsil oladi. Qariyb barcha xususiy maktablar davlat tomonidan yordamga beriladigan mablag' – subsidiya bilan ta'minlanadi.¹⁰

Maktab ta'limining birinchi bosqichi - olti yillik boshlang'ich maktab hisoblanadi. O'rta ta'lim aksariyat hollarda uchta ikki yillik bosqichdan iborat bo'lib, uning dastlabki to'rt yili majburiydir. Birinchi va ikkinchi bosqichlarda o'quvchilarining taxminan yarmi umumpedagogik tayyorgarlik, badiiy ta'lim olishadi yoki texnik yoxud hunarmandchilik tayyorgarlikdan o'tadi; boshqalar esa ta'limning umumiy kursini o'tashadi. Oxirgi guruhining taxminan yarim o'quvchilari bitirgandan keyin universitetga kirish huquqini beruvchi o'rta maktabning oliy bosqichida ta'lim olishni davom ettiradilar.

Belgiyada 7 ta akademiya va 8 ta universitet faoliyat ko'rsatadi. Belgiyada oliy ta'lim qadimgi an'analarga ega: birinchi oliy o'quv yurti - Lyuven katolik universiteti hisoblanadi. U 1425 yil tashkil topgan. 1517 yili Erazm Rotterdam

ham Lyuvenda uch tillik (ivrit, lotin, grek) maktabga asos soldi va uning namunasida Parijda Fransiya kolleji yaratildi.

1970 yili fransuz tilida soʻzlashiladigan Valloniya, niderland tilida soʻzlashuvchi Flandriya, ikki tilda soʻzlashiladigan Bryussel va nemis tilida soʻzlashiladigan Germaniya bilan chegaradosh boʻlgan Valloniya sharqidagi tumandan iborat 4 ta lingvistik hudud mamlakat konstitutsiyasida mustahkamlandi.

Oʻsha vaqtdan beri maorif federal vazirligi faqatgina oʻrta taʼlimning majburiyligini nazorat qiladi va barcha bosqich boʻyicha taʼlim toʻgʻrisidagi diplom va sertifikatlarni berish talablarini belgilaydi. Taʼlim boʻyicha boshqa masalalar tillar hamjamiyati vakolatiga kiradi. SHunday qilib, oliy taʼlim masalalari Flamand hamjamiyatining taʼlim va davlat xizmati Vazirligi, Fransuz hamjamiyatining oliy taʼlim, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro aloqalar va sport Vazirligi hamda Nemis tilida soʻzlashuvchi hamjamiyatning taʼlim, madaniyat, ilmiy tadqiqotlar, haykallar va diqqatga sazovor joylar Vazirligi vakolatidadir.

Universitet tipidagi oʻquv yurtlar va oliy maktablar

1970 yil 7 iyuldagi qonunga muvofiq oliy oʻquv yurtlar universitet tipidagi oʻquv yurtlar va Oliy maktablarga boʻlinadi. Aslini olganda 7 ta Belgiya universiteti faoliyat yuritadi: Lej davlat universiteti, Monse-Enodagi universitet, Gent davlat universiteti, Bryussel Erkin universitet (fransuz va alohida flamand tilida), Lyuven katolik universiteti (fransuz va alohida flamand tilida). Ular qatorida bir nechta xorijiy universitet boʻlimlari (Bryussel va Antverpenda), hamda universitetga tenglashtirilgan qator Belgiya oliy oʻquv yurtlari (odatda ular universitet fakulʼteti, markaz, birlashma yoki jamgʻarma nomlariga ega) faoliyat yuritadi.¹¹

Oliy oʻquv yurtlarning bir qismi - yuqorida nomlari qayd etilgan hamjamiyatlar hukumatlari byudjetidan moliyalashtiriladigan davlat, yoki «rasmiy» oʻquv yurtlari hisobdanadi.. Boshqalari shaxsiy mablagʻlar hisobidan - xususiy, shaxs yoki tashkilotlar tomonidan ochilgan va “mustaqil”, “erkin” nomlariga ega boʻlishgan. Ularning aksariyati Belgiyada, anʼanaga koʻra, taʼlimning barcha bosqichlarini, shu jumladan oliy taʼlimni, tashkil etish va moliyalashtirishda katta ahamiyatga ega boʻlgan Rim katolik cherkovi rahbarligida ochilgan. Baʼzi mustaqil oʻquv yurtlar, xususan, katolik universitetlar hamjamiyatlar hukumatlari koʻmagidan foydalanishadi.

Bryusseldagi Erkin universitet - Niderland tilida oʻqitiladigan universitet hisoblanadi. Ushbu universitetlar nomlaridagi “erkin” soʻzi ularning mustaqil oʻquv yurti ekanini bildiradi.

Ular erkin ilmiy tadqiqotlar prinsipiga boʻysinadi va shiorlari ham bir xil: “Qorongʻulikni ilm bilan engish”. Bryussel Erkin universiteti yuqorida qayd etilganidek, 1834 yili tashkil topilgan va taʼlim faqatgina fransuz tilida, 1934 yildan boshlab golland tilida ham olib boriladi. 1970 yili esa Niderland tilida

o'qitiladigan fakul'tetlar Erkin universitetlariga ajratiladi. SHunday bo'lsada har ikkala universitet o'zaro hamkorlik dasturini amalga oshiradi. Fakul'tetlari:

- huquq va kriminologiya;
- iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy fanlar;
- psixologiya va pedagogika;
- tabiiy fanlar;
- tibbiyot va dorishunoslik;
- filosofiya va filologiya;
- texnik (muhandislik) fanlar;
- jismoniy tarbiya;
- o'qituvchilarni tayyorlash fanlararo guruh.

SHuningdek, universitetga tenglashgan o'quv yurtlar tarkibiga Qirolning harbiy maktabi ham kiradi. Universitet diplomi mavjudligi amaldagi qonunchilikka muvofiq ma'lum davlat mansab, lavozimlarini egallash va jamoat ahamiyatiga ega (advokat, vrach va boshqa) mutaxassisliklar bo'yicha faoliyat yuritish uchun ruxsat olish uchun kerakdir. Alohida holatlarda Belgiya universitetlari chet elliklarga Belgiyada ishlash huquqiga ega bo'lmagan diplom berishadi. Universitetda ta'lim olish eng kam muddati 4 yildir, lekin ba'zi mutaxassisliklar bo'yicha undan ko'p yil tahsil olishi mumkin.

FRANSIYA TA'LIM TIZIMI

Fransiya jahondagi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar ichida etakchi o'rinlardan birini egallaydi. Uning ta'lim tizimi ham qadimiy va boy tarixga ega. Fransiya davlatining hozirgi davrda amal qilinayotgan «Ta'lim haqidagi qonun»i 1989 yil 10 iyulda qabul qilingan bo'lib, uning o'zgartirilishiga ta'lim strategiyasida ro'y bergan o'zgarishlar, mamlakatning ichki tashqi siyosatidagi islohotlar natijasida yuzaga kelgan iqtisodiy sharoitlar, chet el pedagogikasidagi ilg'or texnologiyalarning mamlakat ta'lim tizimlariga kirib kelishi, o'quv predmetlarining integratsiyalari va boshqalar sabab bo'ldi.

Fransiyada ta'limning asosiy maqsadi shaxsni har tomonlama kamol topishini ta'minlash, uni mustaqil faoliyatga tayyorlash, bozor munosabatlari sharoitida

o'quvchilarni tadbirkorlikka, ishbilarmonlik va omilkorlikka o'rgatish, shunga yarasha kasb-korga ega qilishdan iboratdir. Bu

erda davlat maktablari, xususiy maktablar, oraliq maktablar mavjud.

O'qitiladigan predmetlar ichida fransuz tili va adabiyoti, o'qish va yozuv alohida ahamiyatga molik bo'lib hisoblanadi. O'quv yili 5 chorakka bo'linadi. Fransuz maktablari boshlang'ich sinflarda o'qish ertalab bo'ladi, tushdan keyin esa matematika va boshqa predmetlardan qo'shimcha saboq oladilar.

Matematika, ona tili va adabiyoti bazaviy fan, tarix, geografiya, mehnat, jismoniy tarbiya kabi fanlar esa rivojlantiruvchi predmetlar hisoblanadi.

Fransiya ta'limida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayyor holda olib kelish g'oyat muhim masala hisoblanadi. Bu bosqichda tarbiyalanuvchilar quyidagicha tabaqalashtirilgan: kichik guruh (2-4 yosh), o'rta guruh (4-5 yosh), katta guruh (5-6 yosh). Maktabga tayyorlov guruhi (5-6 yosh) bo'lib, ularga Fransiyada 100% shu yoshdagi bolalar qamrab olingan. Bolalarni maktabga tayyorlash uchun alohida dastur va darsliklar mavjud.

Fransiya boshlang'ich ta'lim maktablariga 6 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinadilar. Boshlang'ich maktab bepul va majburiy. Uning vazifasi o'qish, yozish hisoblash malakasini berishdir. O'quv mashg'ulotlari ertalab soat 9 dan 12 gacha hamda soat 14 dan 16 gacha 5 soat davom etadi. Maktabda ovqatlanish pullik, lekin juda arzonlashtirilgan narxlarda. Boshlang'ich sinflarda o'qish 5 yil bo'lib, uch bosqichda amalga oshiriladi:

1. Tayyorlov bosqichi;
2. Elementar kurs (bu bosqich ikki yil davom etadi);
3. CHuqurlashtirilgan bosqich.

Tayyorlov bosqichi - 1 yilga mo'ljallangan. Bunda bolalar hisoblashga, o'qish va yozishga, kuylashga, o'ylashga, tabiat manzaralarini tomosha qilishga va undan bahra olishga, jismoniy mashqlar bilan mashg'ul bo'lishga, maktabning turli sport tadbirlarida ishtirok etishga, musiqa va mehnatga o'rgatiladi.

Navbatdagi bosqich - elementar kurs bo'lib bu bosqichda o'qish 2 yil davom etadi. Bunda o'quvchilarning tayyorlov siklida predmetlar bo'yicha olingan bilimlari yanada takomillashtiriladi.

Boshlang'ich maktabning 3 - bosqichi - chuqurlashtirish bosqichidir. Bunda o'quvchilarning tayyorlov va elementar bosqichdagi bilimlari yanada chuqurlashtiriladi. Fransuz maktablarining boshlang'ich bosqichida «Fuqarolik ta'limi», «Nafosat ta'limi» ham o'qitiladi. Nafosat ta'limiga musiqa, tasviriy san'at, sport kiritilgan. O'quvchilar bilan yakka tartibda ishlash, ularni rag'batlantirish, shaxsiy qobiliyat va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ta'limda uzluksiz va vorislikni ta'minlab berish boshlang'ich sinf o'quvchilariga ko'yilgan bosh talabdir.

O'quv dasturining mazmunini bevosita o'qituvchining o'zi belgilaydi. Bir so'z bilan aytganda, o'qituvchi bolalar bilimiga to'la mas'ul ekan uning uslub tanlashiga mustaqil harakat qilishiga ham to'la erkinliklar beriladi.

1990 yildagi hukumat qaroriga muvofiq maktabgacha tarbiya va boshlang'ich ta'limiga modullashtirish, bolalarning bilimiga u yoki bu fanga moyilligiga qarab differensiyalashtirish, ya'ni tabaqalashtirish, dars jadvalini ham shu asosda tuzish huquqi berildi. Bunday dars jadvallari yillik, yarim yillik, choraklik asosida tuzilishi ham mumkin.

O'quvchilar 11 yoshda boshlang'ich maktabni tugallab o'rta maktabga o'tadilar. O'rta ta'lim esa kollejlarda va litseylarda amalga oshiriladi. O'rta ta'lim ikki bosqichda bo'lib, birinchi bosqichda fransuz tili va adabiyoti, chet tili (ingliz, nemis, ispan, italyan tillari), tarix, Fransiya geografiyasi, matematika, tibbiy fanlar o'rgatiladi.

6-5-sinflar umumiy o'rta ta'lim beradi; 4-3-sinflarda esa o'quvchilarga qobiliyati va moyilligiga qarab bilim beriladi. Birinchi bosqich yakunlangach, o'quvchilar kasbiy yo'nalishlari bo'yicha guvohnoma oladilar.

SHundan keyin o'quvchilar 15 yoshdan 18 yoshgacha ta'lim oladilar. O'qish 3 yil davom etib 2- sinf kichik, 1- sinf o'rta va yakunlovchi sinflarga bo'linadi¹².

O'quvchilar umumiy ta'lim va texnik litseylarni tugatganlaridan so'ng bakalavr unvoni va diplom ishi uchun imtihon topshiradilar. Ana shunday diplomga ega bo'lganlarga oliy o'quv yurtlariga kirish huquqini qo'lga kiritadilar.

Fransiyada o'quvchilar pedagogika, politexnika instituti, oliy ma'muriy maktablarga kirish uchun imtihon topshiradilar. Bundan tashqari shu kasbga moyilligi ham alohida sinab ko'riladi. Boshqa oliygohlarga va universitetlarga esa bakalavr diplomi bo'lgan yoshlar imtihonsiz qabul qilinaveradi.

Fransiyada oliy ma'lumot va ixtisos beruvchi oliy texnologik institutlar mingdan ortiq. Ular odatda sanoat maishiy xizmat ko'rsatish informatika mutaxassisliklariga ixtisoslashgan. O'qish muddati 2 yil bo'lib sakkiz haftalik ishlab chiqarish amaliyotini ham ko'zda tutadi.

Sirtqi ta'lim

Sirtqi ta'lim xususiy yoki davlat ta'lim shoxobchalarida amalga oshirilishi mumkin. Mamlakatda milliy sirtqi ta'lim markazi faoliyat ko'rsatmoqda, u 500 turdagi o'rta, oliy professional ma'lumot berishni tavsiya eta oladi. Odatda ta'limning bu turi oilaviy sharoit, iqtisodiy sharoitlar tufayli maktabda o'qishni davom ettirish imkoniyati bo'lmagan kishilar uchun mo'ljallangan. Sirtqi ta'lim katta yoshlilar uchun uzluksiz ta'limning muhim shoxobchasi bo'lib qolgan.

Ular o'z ixtiyorlari bilan, o'z mablag'lariga yoki korxonalar mablag'i hisobiga o'qiydilar. Fransiyada sirtqi ta'lim 1 mln kishini qamrab olishi mumkin.

Fransiyada maktab rahbarligi lavozimiga erishmoq uchun ta'limga rahbarlik qilishdan saboq beruvchi maxsus markazlarda o'qiydilar. Bunday markazlarda ular rahbarlik qilish, maktab iqtisodiyotini boshqarish, ta'limdagi yuridik masalalar, qonunchilik, ota-onalar bilan ishlash, madaniy oqartuv ishlarini tashkil etish, jamoada yaxshi psixologik muhitni barpo etish kabi jihatlarni o'rganadi, o'qish yakunlangach, suhbatdan, test imtihonlaridan o'tadilar.

Nazorat savollari:

1. Xalqaro baholash dasturlari bo'yicha ma'lumot bering.
2. PISA va TIMSS nima?
3. Rivojlangan davlatlar ta'lim tizimining o'ziga xosliklarini tushuntiring.
4. Yaponiyada maktabgacha va boshlang'ich ta'lim, o'rta va katta maktab ta'lim tizimi, Davlat universitetlariga kirish qoidalari haqida ma'lumot bering.
5. Germaniya Federal Erklarida ta'lim tizimining umumiy va farqli jihatlarni ko'rsating.
6. Germaniyada ta'lim tizimi bosqichlari haqida so'zlab bering.
7. Germaniyada maktab tiplarining farqini tushuntiring.
8. Germaniyada birlashgan (umumiy) maktab turlari: kooperativ va integratsiyalashgan maktablar haqida ma'lumot bering.
9. Janubiy Koreyadagi maktabgacha, boshlang'ich, o'rta va yuqori ta'lim haqida gapirib bering.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ivanova A. O'zbekiston -Germaniya ta'lim sohasidagi xamkorlik. Xalq so'zi.2002 yil 13 mart.
2. Mamajonov I.G'. Germaniya davlati ta'lim tizimi. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2017
3. Miraliev D. Jahon ta'lim tizimi. O'quv uslubiy majmua. T.: Iqtisodiyot., 2016
4. Mutalipova M., Imomov M. "Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. T.: Nizomiy nomli TDPU, 2017
5. Fayzullaeva N. Jahon ta'lim tizimi/O'quv qo'llanma.T.: TDIU, "Iqtisodiyot", 2016

Keyslar banki

1- Mikrokeys

Dars jaraënida bir nechta bolalar o‘z mobil telefonlarida o‘yin o‘ynab o‘tirdilar. Buni ko‘rgan o‘qituvchi ular bilan darsni davom ettirishning imkoni yo‘qligini tushundi. Nima xam qilindi darsga ajratilgan vaqtdan kechishga to‘g‘ri keladi. SHunda o‘qituvchi o‘quvchilarga yuzlanib shunday deydi: —Xo‘sh xurmatli o‘quvchilar, sizlarga bu fan qiziq emasligini tushundim. YAna kim shunday o‘ylaydi? Hozir sizlar bilan kelishib olsak, sizlarga bu fanni juda qiziqarli ekanligini isbotlasam siz boshqa darslardan chalg‘imaysizlar va kechga qolmasdan kelasizlar. Bu fan oliy ta‘limga topshirishda kerak bo‘lmasada uni o‘qishga sabab juda ko‘pl...

O‘qituvchining o‘quvchilarni qiziqtirishga tutadigan yo‘li...

2- mikrokeys

O‘qituvchi o‘quvchilarga yangi mavzuni tushuntirib bo‘lganidan so‘ng ularga shunday dedi, —Hurmatli o‘quvchilar endi yangi mavzuni mustahkamlash uchun sizlar bilan jadval tuzamiz, o‘quvchilarning javobi —Nima keragi bor, shundoq xam eslab qolamiz, kerakmi shu... va hokazo. SHunda o‘qituvchi —YAxshi agar jadval tuzishni sitamasangiz unda eslatmalar tayèrlaymiz... o‘quvchilar —nima qilamiz bekorchi ishlarni bajarib, nimaga kerak endi bular...|

Bunday vaziyatda nima deb o‘ylaysiz shqituvchi o‘quvchilarga èn bosishi yaxshimi èki yo‘qmi? Bu vaziyatdan qanday chiqish mumkin?

3 -mikrokeys

CHet tili darsida o‘qituvchi o‘zining va kelmagan o‘qituvchining sinfiga qo‘shib dars o‘taètgan edi. O‘quvchilar o‘zlarini juda èmon tutardilar. Snfda barcha baland ovozda gapirar, to‘palon qilar edilar. Ayniqsa bir o‘quvchining ovozi barchanikidan baland chiqardi. O‘qituvchi mavzuni tushuntirib bo‘lganidan so‘ng to‘polon qilaètgan o‘quvchini o‘rnidan turg‘izib undan mavzuni takrorlab berishini so‘radi. O‘quvchi esa faqatgina birinchi qismini aytib berishi mumkinligini aytdi. O‘qituvchi agar mavzuni barchasini aytib bermasa 2 baho qo‘yishini aytdi. O‘quvchi esa qolgan qismini bilmasligini tushuntirdi. O‘qituvchi o‘quvchini joyiga o‘tqazib 2 baho qo‘ydi, o‘quvchi esa qolganini aytaman qo‘ymang dedi. Lekin o‘qituvchi uni boshqa tinglamadi.

Bu vaziyatda siz qanday yo‘l tutgan bo‘lardingiz?

4- mikrokeys.

Darsdan so‘ng o‘qituvchining èniga Alisher ismli o‘quvchi keldi va sinfdoshi Umidaning telefon raqamini so‘radi. Alisher unga sinfdoshi Umida juda èqishini va maktabda u bilan gaplasha olmaètganini tushuntirdi. O‘qituvchi bu vaziyatda nima qilishini bilmay qoldi, chunki birinchidan o‘quvchining ishonchini so‘ndirib

qo‘ymaslik kerak, ikkinchidan esa Umidaning raqamini berolmaydi, chunki bu holat nima bilan yakunlanishini bilmaydi.

Siz bu vaziyatda qanday yo‘l tutgan bo‘lardingiz?

5- mikrokeys.

Sinfda qolgan o‘quvchilardan jismoniy va psixologik rivojlanishi bilan farq qiladigan, ya’ni ortda qolgan o‘quvchi bor. Sinfdoshlari doimo bu o‘quvchini xaqorat qiladilar, ustidan kuladilar va masxara qiladilar. O‘qituvchi xam o‘quvchini savol berib o‘rnidan turg‘azganida u uyalib, ustidan kulishlaridan qo‘rqib gapira olmaydi. O‘qituvchi unga 2 baho qo‘yib o‘tqizib qo‘yadi.

Siz bu vaziyatda qanday ish tutgan bo‘lardingiz. O‘qituvchining bu yo‘li to‘g‘rimi?

6- mikrokeys.. To‘qqizinchi sinf o‘quvchisi Karim bir kuni darsni tayyorlamay keldi. Muallima unga «ikki» baho qo‘ydi. Oilada Karim onasi bilan yashaydi, otasi boshqaga uylanib ketgan. Muallima Karimga «yomon» baho qo‘ygani etmagandek, unga zarda bilan: «Otang sizlarni bekorga tashlab ketmaganga o‘xshaydi, bunday boladan qochib qutulishdan boshqa chora yo‘q», - deb uni sinfdan chiqarib yubordi. Muallimning bu muomalasi o‘quvchini tahqirlash bilan birga sinfdagi boshqa o‘quvchilarning ham noroziligiga, nizo kelib chiqishiga sabab bo‘ldi.

Talabchanlik o‘qituvchi odobining normalaridan biri hisoblanadi. O‘qituvchining bolaga qo‘yayotgan talabi adolatli bo‘lmog‘i kerak. Muallimning talabchanligida uning bola shaxsiga chuqur hurmati, bolaning kuchi, qobiliyati va imkoniyatlariga bo‘lgan chuqur ishonchi ifodalanadi. Bu insoniylikning namoyon bo‘lishi, ya’ni rivojlanayotgan bola shaxsi to‘g‘risida, o‘ziga va jamiyatga foyda keltira oladigan barkamol kishini tarbiyalash to‘g‘risidagi g‘amxo‘rlikdir. Odatda, bolalar murosasozlik va oliftagarchilikni—betayinlik, o‘ta muruvvatni — mas’uliyatsizlik, prinsipsizlik deb tushunadilar. Aksincha, yaxshi niyat bilan qilingan oqilona talabchanlik — qattiqqo‘l muallimga bolaning hurmati va minnatdorligini oshiradi.

7- mikrokeys.. To‘lqin maktabda quyi sinflarda past baholar olib o‘qirdi. Sakkizinchi sinfga o‘tganida fizika o‘qituvchisi D. SH. juda talabchan, hech kimni erkalatib qo‘ymaydigan kishi bo‘lib chiqdi. Muallim uni doskaga chiqaradi. To‘lqin fizikaga doir masalani echa olmaydi. O‘qituvchi unga boshqa masalani beradi va o‘sha boshlagan usuli bilan echishni aytadi.

Nihoyat u, masalani to‘g‘ri echadi. O‘qituvchi: «Mening fikrimcha To‘lqin, sen uchun bu oddiy masala. Sen murakkabroq masalalarni ham echa olasan, faqat, ko‘proq ishlash kerak» deydi. Bu gap bolaga ijobiy ta’sir etadi, u darslarni ko‘proq tayyorlaydigan bo‘ldi, ayniqsa fizikaga qiziqib qoldi. Maktabni bitirgach, texnika universitetiga o‘qishga kirdi. Muhandislik kasbini egalladi. Bir kuni To‘lqin o‘quvchilik yillarini eslab bunday dedi: «Fizika o‘qituvchimiz kattiqqo‘l, talabchan

edi. U bizni boshqa fanlarga qaraganda fizikani ko‘proq o‘qishga majbur etardi. Biz uning aytganlarini bajarar edik, chunki u yaxshi odam, hatto do‘stimiz edi».

O‘qituvchi avvalo, o‘ziga talabchan bo‘lmog‘i kerak, shundagina bolaga nisbatan qo‘yayotgan talablari o‘rinli, samarali bo‘ladi. Aks holda uning «talabchanligi» bolaning g‘ashini keltirishi va o‘quvchilar uni bajarmasliklari mumkin. Bolaga biror topshiriq berayotganda u o‘quvchining kuchiga mosligi, bola uni bemalol bajara olishiga muallimning ishonchi komil bo‘lsin. Bola oldiga qo‘yiladigan talablar, unga berilayotgan vazifalar sekin-asta murakkablashtirila borishi, o‘quvchilarning qobiliyati, individual xususiyatlarini hisobga olib tabaqalashtirilishi lozim.

Muallim har qancha hushyor, ehtiyotkor bo‘lsa ham sinfdagi hamma bolalarning ruhiy holatini, iztiroblarini bilmasligi mumkin. Bu ishda muallim sinf bolalar jamoasining ko‘magiga tayanmog‘i lozim. Sinf jamoasi boshiga tashvish tushgan bolaning holidan xabardor, unga hamdard bo‘lishiga erishmoq kerak. SHunda muallim bilan o‘quvchi o‘rtasidagi muomala natijasida sodir bo‘ladigan ayrim xatolarning oldini olish imkoni tug‘iladi.

MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

1. Pedagogik texnologiyaning tasnifi, qonuniyatlari, tamoyillari va mezonlari.
2. Ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish asoslari.
3. Ta'lim innovatsiyalari va ularning mohiyati.
4. Ta'lim innovatsiyalarining turlari.
5. Novatsiya va innovatsiya: ular o'rtasidagi farqlar.
6. Innovatsion faoliyat mazmuni.
7. Pedagogning innovatsion faoliyati.
8. Ta'lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish.
9. SHaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari.
10. O'quvchilarning bilish faolligini oshiruvchi innovatsion ta'lim shakllari.
11. Amaliy o'yinlar va ularning didaktik ahamiyati.
12. Muammoli o'qitish mohiyati.
13. Interfaol darslar va ularni samarali tashkil etish shartlari.
14. Modulli-kredit tizimi.
15. Masofali o'qitishning afzalliklari va muammolari.
16. Blended learning (aralash o'qitish) mohiyati.
17. Mahorat darslari va ularni tashkil etish texnologiyasi.
18. Interfaol metodlar va ulardan ta'lim jarayonida foydalanish.
19. "Sase-study" (Keys-stadi) mohiyati.
20. "Assesment" metodining didaktik imkoniyatlari.
21. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan innovatsion vositalar.
22. O'quv loyihalarini ishlab chiqish.
23. O'quvchilar portfoliolari va ularni shakllantirish.
24. Pedagogik kompetentlik va uni samarali shakllantirish.
25. Pedagogik kompetentlik sifatleri.
26. Pedagogning o'z-o'zini rivojlantirishi.
27. "Individual rivojlanish dasturi" va uning pedagog faoliyatidagi ahamiyati.
28. Pedagogik mahorat va uning tarkibiy qismlari.
29. O'qituvchining kommunikativ kompetentligi.
30. O'qituvchi tomonidan o'quvchilarga kommunikativ ta'sir ko'rsatish.
31. Pedagogik muloqot uslublari va ularni to'g'ri tanlash.
32. Pedagogik deontologiya.
33. Pedagogik muloqot madaniyati.
34. Ta'lim jarayonida pedagogik muloqot uslublari o'rinli qo'llash.

35. Pedagogik nizolar va ularni samarali hal etish yo‘llari.
36. Pedagogik nizolarni keltirib chiqaruvchi omillar.
37. Pedagogik nizolarni hal etishda qo‘llaniladigan usullar.
38. Pedagogik nizolarni samarali hal etish yo‘llari.
39. Zamonaviy pedagog imidji.
40. Pedagogik kreativlik va unga xos sifatlar.
41. SHaxs kreativligini aniqlovchi psixologik testlar.
42. Pedagogning kreativlik potentsiali.
43. Pedagogda kreativlik potentsialini rivojlantirish metodlari.
44. Pedagog kreativ potentsialining tarkibiy asoslari.
45. Pedagogning kreativlik potentsiali darajasini aniqlovchi mezonlar.

GLOSSARIY

VII. GLOSSARIY

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Algoritm Algorithm	Modul ta’limi tarkibiy bo‘laklarining o‘zaro joylashishi hamda texnologik jarayonni amalga oshirish ketma-ketligining avvaldan belgilangan tartib-qoidalarini	Rules initially established to realize an interposition of parts of module education and sequence of technological process
Aralash model Mixed model	Masofaviy ta’limning turli shakllari, bir necha shakllarning integratsiyasiga asoslangan model	Model based on various forms distance learning and integration of some forms
Aralash o‘qitish Blended learning	Onlayn o‘quv materiallari hamda o‘qituvchi rahbarligida guruhda ta’lim olishga asoslangan o‘qitish shakli	A form of teaching based on a group learning under the supervision of a teacher using online study materials
“Assesment” texnologiyasi “Assessment technology”	O‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalari darajasini har tomonlama, xolis baholash imkoniyatini ta’minlovchi topshiriqlar to‘plami	A set of assignments intended for comprehensive assessment of skill and competence level of students
Axborotli loyihalar Information projects	O‘quv jarayonini tashkil etish yoki boshqa ta’limiy xarakterga ega buyurtmalarni bajarish maqsadida nazariy axborotlarni yig‘ishga yo‘naltirilgan loyihalar	Projects intended for collecting theoretical information aiming at realization of scientific projects or organization of educational process
Validatsiya Validation	Ta’lim mahsuloti, ta’lim xizmatlari yoki ta’lim tizimi iste’molchilari ehtiyojlarining qondirilishi	Satisfaction of interests of customers in educational and service system
Vebinar texnologiya	Web texnologiyalar asosi	Broadcasting organized via

Webinar technology	(onlayn tadbirlar va ta'lim vositalari yordami)da tashkil etiladigan seminar, konferensiya, bahs-munozara, uchrashuv, taqdimot, trening, turli voqea yok hodisalar bo'yicha Internet tarmog'i orqali tashkil etiladigan to'g'ridan to'g'ri uzatiladigan lavha (translyasiya)lar	Internet transmitting live seminars, conferences, debates, presentations, negotiations, meetings, trainings, various events with the help of Web technologies
Dars ishlanmasi Lesson planning	Ta'limiy mazmunga ega loyiha va o'qituvchi tomonidan tuzilishi majburiy bo'lgan hujjat	An obligatory document completed by a teacher and a project that has educational essence
Dasturiy ta'lim Program education	1) o'qitishning o'quvchi, o'quvchilar ehtiyoji, qiziqishi, bilimi, dunyoqarashi, ular tomonidan o'quv materiallarini o'zlashtirishda duch kelish ehtimoli bo'lgan muammolar, o'quv fanining imkoniyatlarini inobatga olgan holda tashkil etiladigan ta'lim; 2) pedagogik texnologiyalaridan biri	1) education organized considering interests and needs, outlook of students, problems that appear in assimilation of study materials by students, and opportunities of the academic subject; 2) one of the pedagogical technologies
Dramatik o'yinlar Dramatic games	Psixologik hamda ijtimoiy masalalarni hal qilishga yo'naltirilgan o'yinlar	Games intended for solving psychologic and social issues
Didaktik o'yinlar Didactic games	O'rganilayotgan ob'ekt, hodisa, jarayonlarni modellashtirish asosida o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishlari,	A type of a study activity that increases activeness, interest of students in getting knowledge based on the modeling of

	faolliklarini oshiradigan o'quv faoliyati turi	processes, events, objects that are being studied
Ijodiy loyihalar Creative projects	Individual yoki hamkorlik asosida ijodiy xarakterga ega yangi ta'lim mahsulotlari (ijodiy hisobot, ko'rgazma, dizayn, videofilm, nashr ishlari – kitob, almanax, buklet, albom, bosma va elektron jurnal, kompyuter dasturlari kabilar)ni yaratishga yo'naltirilgan loyihalar	The projects intended to creat new educational products (activity report, exhibition, design, videofilm, publishing works: books, literary miscellany, pamphlets, albums, printed and electronic journals, computer programmes) that have creative characteristics based on cooperation and individual activity
Imitatsion o'yinlar Imitation games	Ishlab chiqarish korxonalarini, ish o'rinlari, firmalar, tashkilotlarda xodimlar tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatni imitatsiyalash (taqlid qilish, ko'chirish) asosida o'quvchilarni muayyan amaliy yoki kasbiy faoliyatga samarali tayyorlashga yo'naltirilgan o'yinlar	Activities aimed at effective preparing students for certain activities based on imitation of activity carried out by employees of organizations, companies, factories
Invigilator Invigilator	Masofaviy ta'lim asosida tashkil etiladigan o'qitish natijalarini nazorat qiluvchi mutaxassis-pedagog	A specialist-pedagog who controls the results of teaching in the frames of distance learning
Individual ta'lim Individual education	Ta'lim jarayonida o'qituvchining faqatgina bir nafar o'quvchi bilan yoki o'quvchining ta'lim vositalari (adabiyotlar, kompyuter, televidenie,	Education aimed at developing of mastering skills of a student in cooperatuion with a single student or educational means (literature,

	radio va b. axborot texnologiyalar) bilano‘zaro hamkorligi asosida o‘quv materiallarining o‘zlashtirilishini ta’minlashga yo‘naltirilgan ta’lim	computer, television, radio, etc.) during educational process
Innovatsion ta’lim Innovative education	O‘quvchida yangi g‘oya, me’yor, qoidalarni yaratish, o‘zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg‘or g‘oyalar, me’yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta’lim	Education that allows to develop skills and qualities of a student
Innovatsion faoliyat Innovative activity	Yangi ijtimoiy talablarning an’anaviy me’yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g‘oyalarning mavjud g‘oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmual muammolarni echishga qaratilgan faoliyat	An activity carried out for solving a set of problems that occur as a result of rejecting new developing ideas or inappropriateness of new social requirements to traditional standards
Innovatsiya Innovation	Muayyan tizimning ichki tuzilishini o‘zgartirishga qaratilgan faoliyat	An activity aimed at changing the internal structure of a certain system
Interfaol ta’lim Interactive education	O‘quvchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lidagi o‘zaro harakatini tashkil etishga asoslanuvchi ta’lim	The education based on organization of interaction in mastering by students certain moral qualities, skills and knowledge
Ishbilarmonlik o‘yinlari	Ma’lum faoliyat, jarayon yoki munosabatlar mazmunini yoritish, ularni	Activities organized in order to master skills in running a certain activity,

Business games	samarali, to‘g‘ri, oqilona uyushtirishga doir ko‘nikma, malaka va sifatlarni o‘zlashtirish maqsadida tashkil etiladigan o‘yinlar	process or relationships and their effective and proper organization
“Keys-stadi” texnologiyasi “Case study” technology	Muammoli vaziyat; o‘quvchilarda aniq, real yoki sun‘iy yaratilgan muammoli vaziyatni tahlil qilish orqali eng maqbul variantlarini topish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladigan texnologiya	A technology that forms skills in earching for proper variants by analizing created or authentic dilemma (problematic situation) or problems
Kompyuter ta’limi Computer education	O‘quvchilarning o‘qish, mustaqil ta’lim va o‘z-o‘zini nazorat qilishni o‘z ichiga oladigan bilish faoliyatini boshqarishda pedagogning axborotlarni to‘plash va uzatishdan iborat faoliyatining modeli sifatida kompyuter texnikasi, telekommunikatsiya vositalari hamda dasturiy-metodik ta’minot asosida tashkil etiladigan ta’lim	The education organized based on the computer technologies, telecommunication means and programme and methodological provision as an activity model of a pedagog that comprises collecting and transferring information in controlling the activity of an independent education and self-control of students
Kompyuter ta’limi texnologiyalari Computer education technologies	O‘quvchilarning o‘qish, mustaqil ta’lim va o‘z-o‘zini nazorat qilishni o‘z ichiga oladigan bilish faoliyatini boshqarishda pedagogning axborotlarni to‘plash va uzatishdan iborat faoliyatining modeli sifatida kompyuter	A set of forms, means and methods of education organized based on the computer technologies, telecommunication means and programme and methodological provision as an activity model of a pedagog that comprises

	texnikasi, telekommunikatsiya vositalari hamda dasturiy- metodik ta'minot asosida tashkil etiladigan ta'limning shakl, metod va vositalari majmui	collecting and transferring information in controlling the activity of an independent education and self-control of students
Konsorsium Consortium	Masofaviy ta'limni tashkil etuvchi ikki universitetdan iborat birlashma	A union of two universities that organize a distance learning
Loyihalash Projecting	Boshlang'ich ma'lumotlar, aniq belgilangan vaqt, maxsus tanlangan shakl, metod va vositalarga tayanib, kutiladigan natijani taxmin qilish, bashoratlash, rejalashtirish orqali avvaldan faoliyat modelini tuzish, faoliyat yoki jarayon mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan amaliy harakat	An action aimed at developing the essence of an activity or process, activity model by assuming, predicting, planning an expected result based on the initial information, specifically chosen form, method and means
Loyiha Project	Aniq reja, maqsad asosida uning natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga qaratilgan harakat mahsuli	A result of an action aimed at developing the essence of pedagogical activity based on a certain plan, aim and by guaranteeing its effectiveness
Loyiha metodi A method of project	O'quv jarayonini individuallashtirish, o'quvchining o'zini mustaqil namoyon qilishini rejalashtirish, o'z faoliyatini oqilona tashkillashtirish va nazorat qilish imkoniyatini beradigan ta'lim metodlari majmui	A set of educational methods that allow individualization of educational process, independent planning of students' performance, control and proper organization of an activity
Loyiha ta'limi	Ta'limiy xarakterdagi aniq reja, maqsad asosida uning	Education aimed at developing the essence of

A study of project	natijalanishini kafolatlagan holda pedagogik faoliyat mazmunini ishlab chiqishga yoʻnaltirilgan taʼlim	pedagogical activity by guaranteeing the effectiveness of a plan and aim that have educational characteristics
Masofaviy taʼlim Distance learning	Muayyan nuqtadan axborot-kommunikatsiya vositalari (video, audio, kompyuter, multimedia, radio, televidenie va b.) yordamida taʼlim xizmatlarini koʻrsatish, taʼlimiy mahsulotlarni tarqatish va etkazib berishdagi anʼanaviy hamda innovatsion shakl, metod, vositalarga asoslangan holda taʼlim resurslaridan foydalanishga yoʻnaltirilgan taʼlim	Education aimed at using study resources based on innovational form, method and means in organizing study services, expanding and delivering study products with the help of certain information communication means (video, audio, computer, multimedia, radio, television, etc.)
Masofaviy taʼlim texnologiyalari Distance learning technologies	Taʼlimning belgilangan mazmun asosida amalga oshirilishini taʼminlashga yoʻnaltirilgan shakl, metod va vositalar majmuasidir	A set of forms, methods and means used for increasing effectiveness of education and educational process
Mahorat darslari Master classes	Ochiq tashkil etilib, ilgʻor pedagogik tajribalarni targʻib etishga yoʻnaltirilgan samarali oʻqitish shakli	An effective form of teaching organized to spread progressive pedagogical experiences
Moderator Moderator	Masofaviy taʼlim negizida tashkil etilayotgan seminar, trening, davra suhbat va forumlarga boshchilik qiluvchi (boshqaruvchi) pedagog	A pedagog leading seminars, trainings, debates and forums organized in the frames of distance learning
Modellashtirish Modeling	Hodisa, jarayon yoki tizimning umumiy mohiyatini toʻla yorituvchi modelni yaratish	Developing a model that discloses principal essence of an event, process and system

Model Model	Real, haqiqatda mavjud bo'lgan ob'ektning soddalashtirilgan, kichraytirilgan (kattalashtirilgan) yoki unga o'xshagan nusxasi	A simplified or lessened copy of a real and authentic object
Modernizatsiya Modernization	Ob'ektning yangi talablar va me'yorlar, texnik ko'rsatmalar, sifat ko'rsatkichlariga mos ravishda yangilanishi	Renewal of the object according to the new requirements, quality indicators and technical regulations
Modul Module	1) tizim ichidagi o'zaro chambarchas bog'liq elementlardan iborat tugun; 2) muayyan texnologiyani tashkil qiluvchi tarkibiy bo'laklarni ifodalovchi atama; 3) o'quv materialining mantiqan tugallangan birligi	1) units that consists of interrelated elements in the system; 2) notion meaning parts that create a certain technology; 3) logically completed units of study materials
Modul ta'limi A study of module	O'quv jarayonini tashkil etishning muayyan shakli bo'lib, unga ko'ra o'quv materialini mantiqiy tugallangan birliklari – modullarga asoslangan holda ma'lum bosqich va qadamlar asosida o'zlashtiriladi	A certain form of organization of educational process, according to which the logically completed units of study materials are mastered based on the certain stages and steps
Muammoli vaziyat Dilemma	O'quvchilarning ma'lum topshiriqlarni bajarish (masalani echish, savolga javob topish) jarayonida yuzaga kelgan ziddiyatni anglashi bilan bog'liq ruhiy holati bo'lib, u hal etilayotgan masala bilan bog'liq yangi bilimlarni	It is a psychological state of a student that is related with tension that occurs during a process of accomplishing the assignments, and it requires to master skills, knowledge for successful and effective

	izlashni taqozo etadi	accomplishment
Muammoli ma'ruza A problem lecture	O'qituvchi tomonidan o'quvchini muammoli vaziyat, muammoli masalani hal etishga yo'naltirish orqali unda bilish faolliyatini oshirishga yo'naltirilgan ma'ruza	A lecture aimed at increasing students' study activity in solving an issue or dilemma
Muammoli ta'lim Problem education	O'quvchilarda ijodiy izlanish, kichik tadqiqotlarni amalga oshirish, muayyan farazlarni ilgari surish, natijalarni asoslash, ma'lum xulosalarga kelish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at developing students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Muammoli ta'lim texnologiyalari Problem education technologies	o'quvchilarda ijodiy izlanish, kichik tadqiqotlarni amalga oshirish, muayyan farazlarni ilgari surish, natijalarni asoslash, ma'lum xulosalarga kelish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirishga xizmat qiladigan ta'lim texnologiyalari	The technologies that develop students' competence and skills in carrying out creative researches, promoting certain theories, reasoning the results, coming to some conclusions
Muammo Problem	Hal qilinishi muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan masala	an issue that has practical and theoretical significance and needs to be dealt with or solved
Mustaqil ta'lim Independent learning	OTM o'quvchilarida pedagog rahbarligi va nazorati ostida o'quv hamda mutaxassislik fanlari	education aimed at preparing the students of higher educational institutions for independent

	bo'yicha ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlarida egallangan BKMni mustahkamlash, boyitish, ular tomonidan yangi BKMni mustaqil o'zlashtirilishini ta'minlash, ularni kasbiy faoliyatni mustaqil tashkil eta olishga tayyorlashga yo'naltirilgan ta'lim	organization of professional activity, self-mastering and improving skills and competence obtained in lectures, seminars and practical lessons on specialized study subjects under the supervision and control of pedagogs
Novatsiya Novation	Tizimdagi ayrim elementlarnigina o'zgartirishga xizmat qiluvchi faoliyat	An activity that serves to change certain elements in the system
Pedagogik muammo Pedagogical problem	Hal qilinishi zarur, biroq, hali echish usuli noma'lum bo'lgan pedagogik xarakterdagi masala	A pedagogical issue that must be solved but has uncertain ways of solution
"Portfolio" Portfolio	Avtobiografik xarakterga ega hujjatlar to'plami	A set of autobiographical documents
Repetitorlik ta'limi Tutoring	Individual ta'limning eng ommalashgan zamonaviy turi	A modern type of popular individual learning
Rivojlanish Development	SHaxsning fiziologik hamda intellektual o'sishida namoyon bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar mohiyatini ifoda etuvchi murakkab jarayon	A complicated process of qualitative and quantitative changes in individual's physiological and intellectual development
Rivojlantiruvchi ta'lim Developing education	O'quvchilarning ichki imkoniyatlari rivojlantirish va ularni to'la ro'yobga chiqarishga yo'naltirilgan ta'lim	Education aimed at revealing and developing students' inner capacities
Rolli o'yinlar	Ma'lum bir shaxsning	Activities that allow to

Role-playing games	vazifa va majburiyatlarini bajarishdagi ruhiy holati, xatti-harakatlar mohiyatini ochib berishga yo‘naltirilgan o‘yinlar	explore the psychological state and actions of an individual when accomplishing the assignments and obligations
Syujetli o‘yinlar Plot games	Pedagogik voqelik, hodisalar bayonining muayyan izchilligi va unda ishtirok etayotgan shaxslar faoliyatining o‘zaro bog‘liqligiga asoslangan o‘yinlar	Activities that are organized based on the interrelation of activities of individuals who participate in pedagogical situations
Tadqiqot loyihalari Projects of research works	Ilmiy izlanish xarakteriga ega loyihalar	Projects that have scientific study characteristics
Ta’lim jarayonini loyihalashtirish Projecting the educational process	O‘qituvchi tomonidan o‘quvchining muammoni izlash, uni hal etish bo‘yicha faoliyatni rejalashtirish va tashkillashtirishdan to ommaviy baholashgacha bo‘lgan mustaqil harakat qilishini ta’minlovchi maxsus tashkil etilgan maqsadli o‘quv faoliyati	A targeted educational activity organized in order to develop students’ skills in carrying out independent actions to plan and organize activities and its assessment
Ta’lim innovatsiyalari Educational innovations	Ta’lim sohasi yoki o‘quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida echish maqsadida qo‘llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar	Forms, methods and technologies that are used for innovative solutions to existing problems in learning process or educational sphere and that guarantee effective results
Tayanch konspekt	Nazariy o‘quv materialini (axborotini) grafikli tasvir	A conspect about theoretical learning

Reference cponspect	(qisqa xulosa, tushuntiruvchi surat, shartli ramz, sxema, javal, grafik chizma va b.)da ifodalovchi konspekt	materials (information) depicted with graphic pictures (brief conclusion, explaining pictures, signs, schemas, charts)
Ta'lim tizimini modernizatsiyalash Modernization of educational system	Jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy ehtiyojlarini, jamiyat va davlatning malakali kadrlarga, shaxsning esa sifatli ta'lim olish bo'lgan talabini qondirish yo'lida uzluksiz ta'lim tizimini barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida mavjud mexanizmning qayta ishlab chiqilishi yoki takomillashtirilishi	Improving or developing an existing mechanism in order to provide sustainable development of continuous educational system that meets students' needs and interests as well as society's social, economic and cultural and country's skilled personal needs
Texnologik model (pasport) Technological model (passport)	Ta'lim yoki ma'naviy-ma'rifiy tadbirning asosiy ko'rsatkichlari va ularning texnologik tavsifini yorituvchi hujjat	A document that reveals main indicators of education or spiritual and educational events and their technological characteristics
Texnologik xarita Technological map	Ta'lim jarayonni bajaruvchi yoki ma'lum ob'ektga texnik xizmat ko'rsatuvchi pedagoglarga taqdim etiladigan barcha zarur ma'lumotlar, ko'rsatmalarni o'z ichiga olgan hujjat	A document that comprises all necessary information that is represented to pedagogues that lead educational process or those who carry out technical services to a certain object
Tyutor Tutor	O'quv kurslari uchun interfaol metodlarni tanlovchi, ma'ruza o'qituvchisi bilan o'quvchi o'rtasida ta'limiy aloqani o'rnatuvchi ustoz, murabbiy	A teacher, coach who uses interactive methods for cources and establishes learning communication between a student and lecturer

<p>Uzoqlashtirilgan auditoriyalar</p> <p>Distant auditoriums</p>	<p>Bir oliy o‘quv yurtida tashkil etilayotgan o‘quv kurslari, ma’ruza va seminarlarning undan uzoq masofada joylashgan ta’lim muassasalarining o‘quv auditoriyalariga telekommunikatsiya vositalari orqali sinxron teleko‘rsatuv, videoanjuman va radio eshittirish ko‘rinishida uzatilishi</p>	<p>A transmission of courses, lectures and seminars to classrooms or lecture halls in remote places organized in universities (colleges) via telecommunication means in the form of synchronous TV or radio programs, video forums</p>
<p>Fasilitator</p> <p>Facilitator</p>	<p>Masofaviy ta’lim xizmatidan foydalanayotgan guruhlarning faoliyatini natijasini muammoning ilmiy echimini topishga yo‘naltiruvchi, guruhlarda yuzaga keladigan muloqotni rivojlantiruvchi, shuningdek, guruhlar faoliyatini xolis, samarali baholovchi pedagog</p>	<p>A teacher who helps to search for scientific solutions to the problem of the results of activities of groups that use distance learning services, and who develops communication occurring in groups, effectively and objectively assesses activity of groups</p>
<p>Franchayzing</p> <p>Franchising</p>	<p>O‘zaro hamkor universitetlarning bir-birlariga o‘zlari tomonidan tashkil etiladigan masofaviy ta’lim kurslarini tashkil etish huquqining berishi</p>	<p>Rights that are given by partner universities to other universities for carrying out distance learning courses</p>
<p>SHaxsga yo‘naltirilgan ta’lim</p> <p>Student-centered education</p>	<p>O‘quvchining fikrlash va harakat strategiyasini inobatga olgan holda uning shaxsi, o‘ziga xos xususiyatlari, qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ta’lim</p>	<p>Education aimed at developing particular characteristics and abilities and personality of a student by considering his thinking and action strategies</p>
<p>SHaxsni rivojlantirish</p>	<p>Individida vaqt nuqtai nazaridan jismoniy</p>	<p>A process of occurring physical and psychological</p>

Developing an individual	va ruhiy o'zgarishlarning sodir bo'lish jarayoni	changes in an individual
Edvayzer Advisor	Bitiruv malakaviy ishi, kurs loyihalarining o'quvchilar tomonidan individual, mustaqil bajarilishi vaqtida metodik yordam beradigan maslahatchi	An advisor who assists in an independent accomplishment of a thesis, course projects by students
O'yin Game	Kishilik faoliyatining muhim turi hamda ijtimoiy munosabatlar mazmunining bolalar tomonidan imitatsiyalash (ko'chirish, taqlid qilish) asosida o'zlashtirish shakli	An important type of individual's activity and a form or method of mastering by imitating the relationships by children
O'yin texnologiyalari (o'yin ta'limi) Game technologies (game learning)	Ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirishning barcha ko'rinishlari: bilim, ko'nikma, malaka hamda hissiy-baholovchi faoliyat jarayonini hosil qilishga yo'naltirilgan shartli o'quv vaziyatlarini ifodalovchi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (pedagogik texnologiya) turlaridan biri	One of the types of education (pedagogical technologies) aimed at creating a process of emotional and assessment activity as well as skills and competence that are the forms of mastering various social experiences by a student
O'quv loyihasi Learning project	1) talablarning muammolarni izlash, tadqiqot qilish va echish, natija (echim)ni mahsulot ko'rinishida rasmiylashtirishga qaratilgan mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish usuli; 2) nazariy bilimlar asosida amaliy topshiriqlarni echishga qaratilgan o'quv	1) a method of organizing an independent learning activity carried out by students for searching, studying and solving the problems and representing a result in the form of a product; 2) means of learning activities carried out by students for accomplishing the practical assignments

	<p>harakati vositasi;</p> <p>3) rivojlantirish, tarbiyalash, ta'lim berish, bilimlarni boyitish, mustahkamlash va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik vosita</p>	<p>based on theoretical knowledge;</p> <p>3) a didactic mean that develops, educates, increases knowledge and develops skills, competence</p>
<p>O'quv topshiriqlari</p> <p>Study assignments</p>	<p>O'rganilayotgan mavzu bo'yicha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalar darajasini aniqlashga xizmat qiladigan ta'limiy vazifalar yig'indisi</p>	<p>A set of learning assignments that allows to identify the level of knowledge, skills and competence of students on a certain subject</p>
<p>Hamkorlik ta'limi</p> <p>Cooperation education</p>	<p>O'quv jarayonida o'quvchilarning jamoada, kichik guruh va juftlikda bilimlarni birgalikda o'zlashtirishlari, o'zaro rivojlanishlari, "pedagog-o'quvchi(lar)" munosabatining hamkorlikda tashkil etilishini ifodalovchi ta'lim</p>	<p>Education based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process</p>
<p>Hamkorlik ta'limi texnologiyalari</p> <p>Cooperation education technologies</p>	<p>O'quv jarayonida o'quvchilarning jamoada, kichik guruh va juftlikda bilimlarni birgalikda o'zlashtirishlari, o'zaro rivojlanishlari, shuningdek, "pedagog-o'quvchi(lar)" munosabatining hamkorlikda tashkil etilishini ta'minlovchi ta'limiy xarakterdagi texnologiyalar</p>	<p>Educational technologies that allow to establish relationships based on cooperation of a teacher and student, and cooperation of students for mastering learning materials and improving in a team, small groups or in pairs in a learning process</p>

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

Foydalanish tavsiya etiladigan o‘quv-uslubiy adabiyotlar ro‘yxati

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoev SH.M. “Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi. – T.: “O‘zbekiston”, 2016. – 56 b.

2. Mirziyoev SH.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 48 b.

3. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. –T.: “O‘zbekiston”. – 2017.– 102b.

4. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.

5. Mirziyoev SH.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 80 b.

6. Karimov I.A. YUksak ma’naviyat – engilmas kuch. –T.: “Ma’naviyat”, 2008.–176 b.

7. Karimov I.A. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. –T.: “O‘zbekiston”, 2011.–440 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2014.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sonli farmoni

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 5 iyuldagi “YOshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi faoliyatini qo‘llab-quvvatlash to‘g‘risida”gi PF-5106-sonli farmoni

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 14 avgustdagi “YOshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3907-sonli qarori

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018yil 5 sentyabrdagi “Xalq ta’limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ- 3931-sonli qarori

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5 sentyabrdagi “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PF-5538-sonli farmoni

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019yil 29 apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-sonli farmoni

8. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 15 martdagi “Umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risida nizomni tasdiqlash to‘g‘risida”gi 140-sonli qarori.

9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 7 iyuldagi “Umumta’lim maktablari va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalari o‘rtasida o‘zaro integratsiyani ta’minlangan holda 11 yillik ta’lim tizimini tubdan isloh qilish choralari to‘g‘risida”gi 94-sonli bayoni

III.Maxsus adabiyotlar

1. Abdullaeva X.A. Mashg‘ulotlarda faol ta’lim usullaridan foydalanish / – Farg‘ona: FarDU, 2008.

2. Axliddinov R.SH. Maktabni boshqarish san’ati.-T: “Fan”, 2006 yil.

3. Baxmutskiy A.E. Monitoring shkolnogo obrazovaniya. M.: Izd-vo MIOO, 2004.

4. Bulatova O.S. Pedagogicheskiy artistizm: ucheb. posobie dlya stud.vyssh. ped. ucheb. zavedeniy. – M., 2001.

5. Berkaliyev T.I., Zair-Bek E.S., Tryapitsyna A.P. Innovatsii i kachestvo shkolnogo obrazovaniya: Nauchno-metodicheskoe posobie dlya pedagogov innovatsionnykh shkol. SPb.: KARO, 2007.

6. Djuraev R.X, Inoyatova M.E. Iste’dodli farzand tarbiyasi. Ota onalar kitobi. Toshkent, 2013

7. Do‘stmuhamedova SH.A., Nishonova Z.T. va boshqalar. YOsh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar, 2013

8. Ibragimov X.I, Yo‘ldoshev U.A, Bobomirzaev X. Pedagogik psixologiya. O‘quv qo‘llanma. O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007
9. Ibragimov X.I., Abdullaeva SH.A. Pedagogika / O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan, 2004.
10. Yo‘ldoshev J.G‘, Usmonov S. Ta’lim menejmenti.-T, 2006 yil.
11. Muslimov N.A. va b. Kasbiy malaka va pedagogik mahorat. Uzluksiz malaka oshirish yo‘nalishi bo‘yicha o‘quv materiallari. –T., 2009.
12. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘raev A. B. Innvatsion ta’lim texnologiyalari / - T.: “Sano standart” nashriyoti, 2015.
13. Nelson Djouns R. Teoriya i praktika konsultirovaniya. Uchebnoe posobie. M., 2001
14. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU, 2017
15. Nishonova Z.T. Psixologik xizmat. T., 2006
16. Po‘latov SH. Ta’lim menejmenti, yohud ta’lim muassasasini ilmiy-metodik boshqarish strategiyasi. Toshkent 2018 y., 526bet.
17. Rasulov A.I. Psixodiagnostika.-T.: Mumtoz so‘z, 2010
18. Samoukina N.V. Первые shagi shkolnogo psixologa. Uchebnoe posobie. M.: 2007
19. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat / T.: TDPU, 2005.
20. Turg‘unov S.T., Maqsudova L.A. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish. – T.: “Fan”, 2009
21. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat / T.: “Tafakkur-bo‘stoni” nashriyoti. 2011.
22. SHapovalenko I.V. Vozrastnaya psixologiya (Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya): uchebnik dlya studentov vuzov. – M.: Gardariki, 2007.
23. Qo‘chqorov A. va boshqalar. Menejer imkoniyatlari. Toshkent, 2001 y.
24. Anne Anastasi, Susana Urbina. Psychology Testing.-Prentice-Hall International, Inc.2000
25. Henry Kellerman, PH.D. Anthony Burry, PH.D. Handbook of Psychodiagnostic Testing.- Springer Science_Business Media, LLC.2007

IV. Elektron ta'lim resurslari

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: www.edu.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: www.uzedu.uz
3. Xalq ta'limi sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish markazi: www.multimedia.uz
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi huzuridagi Bosh ilmiy-metodik markaz: www.bimm.uz
5. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.ziyonet.uz

